RANDVIALA

ANUL I — APRILIE-IUNIE 1935 — N-RUL 2

ARHIVĂ DE GÂND ȘI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

RÂNDUIALA
— ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ —
— APARE DE PATRU ORI PE AN —

ABONAMENTUL: Lei 200 pe an. - PENTRU INSTITUŢII: Lei 400.
REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: BUCUREŞTI II, Puţul cu plopi 9
— Telefon: 4.53.02 —

RĂNDUIALA

ANUL I — APRILIE - IUNIE 1935 — N-RUL 2

ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

CUPRINSUL

CRONICA

INSEMNĂRI

Tip. Bucovina, București

ȚARĂ ȘI ȚĂRI

Memoriei Generalului Traian Moșoiu a cărui faptă stă vie în legătura dintre Țară și țări.

Imprejurările particulare în care neamul românesc din Principate s'a desvoltat de două secole, după epoca aceea de așa de promițătoare înflorire a unei culturi în stil și limbă românească, au introdus în viața intelectuală și morală a Țărilor românești elemente hotărîtoare, care în loc să fie întregite în felul lor original de viață, le-au copleșit și disociat lăuntric. Ele au desfăcut legătura originară și organică a factorilor vieții sociale, despărțind elita — prin care o națiune se determină istoricește — de popor, înstrăinând-o în cea mai mare măsură pe cea dintâiu. Indeosebi veacul deșteptării noastre la o nouă putere politică e plin, în graba progresului dorit, de împrumuturi cari au zălogit pentru multă vreme sreinătății (nu-i aceasta însă și situația noastră de astăzi?) inteligența și averea pământeană. El este plin însă și de păreri de rău, de frământări pentru abdicările noastre morale și uneori de reacțiuni hotărîte.

Resimțind ca nimeni altul sbuciumul societății românești aservită de aparentele sale câștiguri și neisbutind, aceasta, să-și găsească echilibrul creator al firii sale, Mihail Eminescu a fost bătut cândva de gândul de a scrie romanul cuprinzător «al epocelor de transițiune în genere» și al «mizeriilor generațiunii prezente în parte» [1]). Din această intențiune, care trebuia să ne dea, sub numele de *Naturi catilinare*, o vastă frescă a vieții sociale a epocii, ne-a rămas încercarea de roman a *Geniului pustiu*, în primele pagini ale căruia regăsim problematica anunțată de Poet. Ne luăm îngăduința să citām aci un lung pasagiu caracteristic, după socotința noastră, în ce privește cazuistica culturală, și în general socială, pe care am simțit-o, de-a lungul generațiilor de la Eminescu încoace, tot mai puternică ajungând până la noi. El cuprinde un fragment din con-

1) Scrisoare către Iacob Negruzzi, datată Viena 6 Feb. 1871 publ. în *Convorbiri literare* XXV pg. 903—906. Vezi și Scurtu, Introducere la *Geniu pustiu*, ed. 1909, Minerva.

vorbirea pe care autorul o are în miez de noapte, într'una din acele cafenele din «străzile nepavate ale Bucureştilor», cu un tânăr transilvănean:

«Junele meu se apropie de mine...

Luă un ziar românesc. La pagina anunţurilor citi cu o semivoce sarcastică: Opera *italiană*... Ughenoţii.

— A, vrea să fie română ? zisei indiferent.

— Se 'nţelege. N'am putea avea o muzică mai dulce şi mai frumoasă ca cea italiană ?

— Oamenii noştri, zic eu, sunt de un cosmopolitism sec, amar, sceptic — ba şi mai mult : au frumosul obiceiu de-a iubi orice-i strein, de a urî tot ce i românesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi şi a cugeta, căci altfel n'am putea trece în ochii Europei de naţiune civilizată.

— Şi oare sunteţi aceea de ce vreţi să treceţi ?

— Hm... nu eşti de aci ...cum se vede.

— Nu. (Român din Transilvania).

— A... alt-ceva... Ei bine, s'o ştii de la mine, că nimeni nu caută aicea de a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici, ce nu cunosc istoria, literaţi şi jurnalişti ce nu ştiu a scrie, actori ce nu ştiu a juca, miniştri ce nu ştiu a guverna, financiari ce nu ştiu a calcula, şi de aceea atâta hârtie mâzgălită fără nici un folos, de aceea atâtea ţipete bestiale, care umplu atmosfera teatrului, de aceea atâtea schimbări de minister, de aceea atâtea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existenţa lui Dumnezeu, decât sufletele înamorate în limba şi datinele străbunilor lor, decât inimi care să iubească caracteristica cea expresivă a poporului nostru, minţi ocupate cu chestiunile de viaţă ale acestui popor, căruia îi scriem pe spate toate fantasmagoriile falşei noastre civilizaţiuni.

Divorţul şi adulterul îmblă cu feţele bolnăvicioase, spoite din gros, măşti vii, pe stradele noastre. ...ne cheltuim tinereţea care ar trebui să aparţină lucrului şi familiei... Femeia poporului nostru nu lucrează, căci are cu ce trăi ; bărbatul nu lucrează, căci n'are la ce lucra; toate fabricile din lume concurează cu mizerabila sa meserie. Cât despre inteligenţa noastră — o generaţiune de amploiaţi... de semidocţi... oameni, cari calculează cam peste câţi ani vor veni ei la putere... inteligenţă falsă, care cunoaşte mai bine istoria Franţei decât pe aceea a României — fiii unor oameni veniţi din toate unghiurile pământului, căci adevăraţii copii de Români încă n'au ajuns să înveţe carte [2])... oameni în fine cari au făptură şi caracter de la taţii greci, bulgari şi numai numele de la mamă — de la disgraţiata Românie. Şi încă dacă şi-ar fi câştigat prin ceva dreptul de a se numi Români; dar nu. Ei îşi urăsc ţara lor mai rău şi mai cumplit decât streinii, o privesc ca un exil, ca o supărătoare condiţie a existenţei lor... ei sunt, cum o spun înşişi, Români de naştere, Francezi în inimă — şi dacă Franţa le-ar procura semidocţilor noştri avantajele pe cari li-le dă nefericita lor patrie — ei ar fi emigrat de mult... cu toţii !

---

2) Copiii de Români au ajuns de atunci să înveţe carte, dar starea de lucruri au schimbat-o prea puţin. Ci aceasta i-a format pe ei.

Pre legea mea, urmai, ştergându-mi sudoarea, arată-mi un om, care să scrie romanul Miserilor acestei generaţii, şi acel om va cădea ca o bombă în mijlocul pustiitei noastre inteligenţe, va fi un semizeu pentru mine — un mântuitor, poate, pentru ţara lui.

— Schimbaţi opiniunea publică, daţi-i o altă direcţiune, răscoliţi geniul naţional — spiritul propriu şi caracteristic al poporului, în adâncurile în care doarme — faceţi o uriaşe reacţiune morală, o revoluţie de idei (în care ideia de *românesc* [3]) să fie mai mare decât uman, genial, frumos, în fine, fiţi Români, Români şi iar Români, zise el încet şi răguşit [4]).

— Cine s'o facă asta ? Nu sunt toţi astfel ? Nu sunt toţi numai receptivi: Francezi, Italieni, Spanioli, tot, — numai Români nu ?

— O ! nu trebue mulţi pentru asta... Spiritul public este fapta puţinor oameni» [5]).

Gândirea care merge în inima lucrurilor este totodată profetică. Ea prinde din jocul forţelor adânci urmările, cari se vor vădi pentru cei mulţi mai târziu abia. Contradicţiile şi inconsecvenţele culturii şi politicii româneşti, falsitatea formei de viaţă în care a fost prinsă societatea noastră modernă, aşa de puternic trăite de Eminescu şi luminate spre singura lor deslegare, nici odată nu s'au pus mai ascuţit decât în epoca aceasta următoare marelui răsboiu. Şi în multe privinţe aşa trebuia să fie.

Absorbită în lupta de eliberare politică şi de revendicări naţionale, prinsă în aparenţele progresului, care trebuia să o ducă spre civilizaţie, cu întregul său cortegiu de instituţii socotite de nelipsit unei vieţi «moderne», şi împrumutate de-a dreptul de acolo, unde civilizaţia se arăta a fi mai înaintată, societatea românească a Principatelor s'a îndreptat cu prea puţină luare aminte spre înţelegerea şi asigurarea adevăratelor condiţiuni ale vieţii culturale. Pe aceasta o concepeau foarte sumar uniformă şi lineară. Astfel ceeace era de neînlăturat trebuia să fie. Când visul politic naţional s'a împlinit şi Ţara cea nouă s'a găsit, prin uriaşa sforţare a energiei pământene, în hotarele ei fireşti, pe locul străvechii Dacii, s'a ridicat, din trebuinţa unei organizări proprii pe toate tărâmurile, pusă cu altă tărie, problema independenţei noastre spirituale.

O naţiune îşi justifică existenţa sa în creaţiuni originale, chemate să vorbească lumii pentru ea. Cum şi-o justifica însă neamul românesc când cultura îi era în cea mai mare parte împrumutată, când ambianţa spirituală, în care se mişca elita sa, era alcătuită din elemente streine?

---

3) Subliniat în text.

4) Pentrucă rămâne necontenit pentru noi *condiţiunea* realizării celorlalte. Acesta este înţelesul pe care, socotim noi că il dă Eminescu acestei ierarhizări.

5) *Mihail Eminescu; Geniu pustiu* pg. 8—12. Ed. III-a; Introducere şi adnotaţii de I. Scurtu. Bucureşti, Minerva 1909.

Lucrări de artă şi de literatură, ca şi contribuţiuni la munca ştiinţifică a vremii răsăreau din ce în ce şi se închegau tot mai mult. Dar temele fundamentale şi ale gândirii şi ale simţirii culte (cu rari excepţii) rămâneau importante. Şi atunci, de la Eminescu încoace, care premerge, s'a ridicat tot mai mult, spre a ajunge astăzi pe primul plan, mărturisirea trebuinţei întoarcerii noastre spre isvoarele Ţării.

Pentru această trebuinţă, e locul să o spunem, curentul aşa zisei «naţionalizări» nu a însemnat şi nu poate însemna prea mult. Producţiunile culturale, ca şi obiceiurile, ca şi instituţiunile publice nu au o viaţă de sine stătătoare. Ele îşi dobândesc înţelesul, ca şi fiinţa lor, de la întregurile cărora aparţin şi din care ele se desvoltă organic. A le lua de unde sunt, pentru a le aduce aci şi ale boteza pământeneşte, dându-le o haină în motive lineare, nu înseamnează a spori cu ceva trainic viaţa societăţii noastre. E o lucrare pe care aş asemăna-o bucuros cu o tălmăcire, în care numai cuvintele ar fi înlocuite cu corespondentele lor din limba traducătorului, urzeala frazei rămânând şi în traducere aceeaş ca in original. Dacă aceasta se numeşte operă de transiţie, e locul să ne întrebăm încotro ne poate duce.

Ci ceeace rămâne să înţelegem din capul locului este că instituţiile noastre cresc într'altfel pe drumul nostru de viaţă, chemate de *ideilemame* româneşti, de sensul legăturilor noastre cu pământul, de simţământul unei soarte proprii. Pentru noi dar, adevărata grije şi singura rodnică rămâne purcederea de la isvoare.

Ceeace s'a numit românism aceasta însemnează şi aici îşi are îndreptăţirea. Cei cari de o bucată de vreme, resimţind, poate, cu o egală tărie, înstrăinarea culturii oficiale şi despărţirea omului cult de pământeanul român, au ridicat acelaş stindard al românismului, nu şi-au dat, desigur, cu toţii, seama, că el implică mai mult de cât o afirmare principială, la adăpostul căreia se reia aceeaş metodă a împrumuturilor de formule, de astă dată din altă tabără şi cu aceeaş renunţare la propria gândire, că însemnează mai mult decât bună voinţă sau răsvrătire afectivă, mai mult însfârşit decât hotărîre activă. El implică ceeace stă la începutul organic al realizării, sforţarea gândirii spre înţelegerea condiţiilor particulare ale existenţei noastre şi a ideii care o stăpâneşte.

Formulat programatic în numărul prim al Revistei, punctul nostru de vedere românesc nu însemnează mărturisirea unei dorinţe de a ne singulariza, a unui particularism semeţ, nici a unui egoism naţional ridicat la valoarea de lege a lumii, ci pentru noi el este metoda regăsirii şi calea creşterii în împrejurările *noastre* spre omenie. Ridicarea spre valorile sta-

tornice ale omului rămâne în ultima vedere rostul oricărei străduinţe naţionale. Noi nu ne putem ridica la ele decât pe calea noastră şi din punctul nostru de plecare. Această cale şi acest punct e în interesul nostru să le cunoaştem acum. Prin ele omul şi statul se leagă de pământ, familia de trecutul neamului şi al ţării şi de tot ceeace în fire întăreşte şi mai cu seamă orânduieşte viaţa individuală.

Aceasta nu se petrece însă în abstractul unei formule, ci în legătura cu concretul realităţilor naţionale.

II.

Cari sunt aceste realităţi?

Este drept să amintim însă, în faţa lor, faptele cari ne-au îndepărtat de ele. Ele sunt legate de formarea statului român modern «unitar şi indivizibil» *(Constituţia)*.

Cel care caută să înţeleagă formaţiunea noastră modernă, descoperă în ea, două şiruri de fapte, care merg împletite până la noi, sub înfăţişarea unui singur curs, care nu sunt însă mai puţin deosebite în originea lor. Unul este un proces de creştere politică, condiţionat de împrejurări de la noi şi din altă parte, în care însă joacă forţe autohtone, isbucniri ale trebuinţelor noastre de viaţă; altul este un proces de creştere instituţională şi de ideologie, care se adaugă celui dintâi, îndrumându-l. In cel dintâi noi vedem sporirea puterii politice româneşti ca urmare a unei reacţiuni a forţelor pământene, de la Tudor Vladimirescu până la ostaşul marelui răsboiu. In cel de al doilea, prindem închegarea ideologică şi instituţională a statului român modern, care ne duce de la lucrarea lui Ioniţă Sturdza şi a primilor fii de boeri, crescuţi în principiile liberale ale Apusului, prin generaţia de la 1848, până la Ion C. Brătianu şi C. A. Rosetti, până la ideologii Constituţiei din 1923 şi la teoreticienii ţărănismului actual.

Ar fi deosebit de interesant, să se pună cândva în lumină, printr'o cercetare amănunţită asupra evoluţiei spiritului public de la noi, în întreg secolul al 19-lea şi în deosebi în prima lui jumătate, momentele acestei dualităţi, dealungul căreia s'a închegat în forma-i actuală, cu întregul său cuprins de putere, de răni ascunse şi de forme caduce, România modernă.

In partea sa de realitate istorică pământeană, România ar apărea mai curând formată printr'un proces lent de extindere a Ţării Româneşti (Muntenia), mai de vreme deşteptată în lupta naţională, prin sfor-

ţarea şi jertfa lui Tudor Vladimirescu [6]), asupra celorlalte provincii de populaţie românească. Şi astfel într'un chip sau altul, — prin Unire sau eliberare — Moldova, provinciile de dincolo de Carpaţi, Bucovina şi Basarabia, au intrat în alcătuirea în care Ţara Românească, formă cheagul şi dădea elementul preponderant ce se impunea odinioară, acum 80 de ani, ca «Munteni» şi de 15 ani încoace ca «regăţeni», pentru Ardeal şi «Români» pentru Basarabia [7]). Nu a fost o stăpânire făţişe, ci una de adâncime care vorbea chiar conducătorilor Ţării veniţi din noile provincii.

Dar formulele au venit şi de aci şi de pretutindeni. Această creştere firească în adâncul căreia se găsea chemarea unităţii noastre de neam, a fost înveşmântată şi iluminată de idei mari de *libertate*, *de democraţie*, *de reprezentare naţională*, *de egalitate*, *de stat unitar*, etc., care primeau de la ea mai mult decât o aparenţă de viaţă în împrejurările deosebite în care se făcea.

Şi aceasta din prima jumătate a secolului trecut.

Simţul robust al unui Kogălniceanu şi corespondenţa sa sufletească în mişcările neamului, au salvat multe din faptele sale, dar ideologia conducătoare a fost în cea mai mare parte streină. Indemn pe cei cari cunosc istoria politică şi culturală a Ţărilor româneşti din secolul al 19-lea să se raporte la mărturisirile *Autobiografiei* sale [8]).

---

6) Aceasta face ca la 1848, revoluţia munteană să aibă o oră de durată mai mult, faţă de revoluţia moldovenească.

7) «Inainte au fost Ruşii, acum au venit Românii, da' noi Moldovenii tot proşti am rămas». (Mărturia unui ţăran din Cornova, ţinutul Orheiului).

8) «Wilibald Alexis în plimbările noastre, mărturiseşte acolo Kogălniceanu, mă iniţia la marea lucrare ce se opera pe atunci în Germania, atât în privinţa unităţii politice cât şi în privinţa aspiraţiilor şi sforţărilor burghezimei de a intra în viaţa politică. ...El mai întâi îmi da amănunţimi asupra marei reforme ce se făcuse în Prusia, adecă emanciparea şi împroprietărirea ţăranilor prusieni» — şi citatul merge foarte departe. Neputându-ne extinde aci în privinţa lui, ne mărginim să-i dăm încheerea: «Mulţumită contactului meu, cu atâţia bărbaţi însemnaţi ai Germaniei şi primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocaziune şi putinţa de a-mi îmbogăţi mintea cu ideile reformatrice, ce atunci inspirau înaltele inteligenţe ale Germaniei. Da, Universităţii din Berlin, a doua mea mamă, Universităţii Fredericia Wilhelma, da, exemplului ce mi-a dat amorul pentru patria germană şi pe care l-am găsit în toate păturile societăţii germane, fie nobilime, fie burgheză datoresc eu amorul pentru patria română şi spiritul liberal, care m'a însufleţit în toate actele vieţii mele... Aducându-mi pururea aminte cuvintele Principelui Hardenberg «monarhie întemeiată pe baze democratice» m'am întors în ţară la 1838 cu angajamentul, şi l-am ţinut cu întreaga mea generaţiune de a face din Ţara mea o monarhie întemeiată pe baze democratice, lucrând la desfiinţarea robiei Ţiganilor, la proclamarea egalităţii de drepturi şi îndatoriri pentru toate clasele întregei naţiuni române la emanciparea clăcaşilor şi la deplina lor împroprietărire etc. etc.» *(Autobiografie)*. — Astfel a fost teoretic politica «românească» a lui Kogălniceanu. Gândul cel mare al tuturor era atunci de a aduce Ţările române în ritmul de viaţă al popoarelor apusene. Reformele occidentale — în speţă liberale şi democratice — au ajuns cu acest rost la noi. Aceasta a fost calea pe care au urmat-o Kogălniceanu ca şi Alecsandri, ca şi Eliade Rădulescu, ca toţi bunii patrioţi de atunci. Scopul lor era *acelaş*. Ei nici n'ar fi

Ideea îndrumătoare a rămas tot astfel la conducătorii noştri politici şi din ce în ce mai mult streină la unii, precumpănitor teoreticieni, până la acel C. A. Rosetti, care vedea realităţile noastre prin visurile revoluţionare ale Apusului francez [9]).

Dar adevărul ca şi eroarea nu sunt nici odată pure. E impresionant să urmăreşti până în ce măsură ele se îmbină în fiecare moment al vieţii. Nu este poate clipă în care stranii îndepărtări de legile normale ale firii să nu se fi împreunat cu fragmente de viaţă autentică. Dacă vrem să fim drepţi, în acest fel trebue să judecăm politica românească de o sută de ani încoace. Sunt, într'adevăr, două părţi de deosebit în ea.. O primă parte cuprinde opera de eliberare naţională, de scoatere a poporului românesc de sub determinările politice streine. Era o operă de consecinţe positive, dar de factură negativă. E opera propriu zisă a Libertăţii, şi politica ei este aci rodnică. Dacă aplicarea principiilor revoluţionare franceze — şi în asta revine toată *sforţarea bine îndreptată* a oamenilor noştri politici din secolul trecut — a fost de un folos naţiunii româneşti, e pentru că ea a luat ca punct de plecare şi ca singur obiectiv, această naţiune în totalitatea ei, iar nu elementele care o compun. Desagregantă în structura ei, această politică a fost organică pentru noi. Luptătorii noştri naţionalişti de la 1821 (Ioniţă Sturza) până la 1877 au fost liberali şi patrioţi. Ei au putut fi şi cu folos democraţi în măsura în care tăgăduirea claselor şi privilegiilor era tăgăduirea elementului strein. Dar aci lucrurile erau mai puţin simple. Politica aceasta revoluţionară şi liberală, care încălzea patriotismul la flacăra ideilor egalitare ale Franţei, a fost rodnică şi deci *românească* atât cât a fost *naţională*, când ea a devenit *socială* ea a devenit şi streină, adică împotriva istoriei sociale şi a organizărilor de viaţă româneşti. De aci porneşte a doua parte a liberalismului şi a democratismului românesc. Criticul ei a fost Eminescu.

înţeles poate un altul. Şi cum ei voiau să ridice România sau Ţările române, ei erau buni Români — naţionalişti cultivând simţul neamului —, şi cum ei voiau să facă din ea un stat «european», ei erau buni europeni şi buni liberali-democraţi. Calea era cea amintită a «naţionalizării împrumuturilor». Mai era însă o alta: a fost aceea a lui Eminescu singur de a ridica *aci*, spre o civilizaţie de valoare general umană formele de viaţă româneşti, de a *forma* adică din datele noastre, pline de lipsuri, dar întregindu-le, o civilizaţie românească — un fel de ridicare, de umanizare, pe drumurile noastre, nu pe ale Apusului (credinţa deşartă în acestea din urmă stăruie şi astăzi). Pentru un asemenea rezultat aveam însă nevoie de un om, care să regândească pe un plan universal problemele noastre româneşi şi acesta a fost, în cea mai mare măsură, Eminescu; dar mai aveam nevoie ca această unificare cu sens universal să pătrundă şi să formeze societatea. Aveam nevoie de o muncă românească obştească — şi aceasta ne-a lipsit.

9) D-l Profesor S. Mehedinţi povesteşte foarte amuzat cum C. A. Rosetti obicinuia să încheie scrisorile, pe care le trimitea din Paris micului său copil rămas acasă, cu formula: «cu dragoste şi *revoluţie*».

Dar din aceste elemente s'a clădit statul român modern. El a adus cu sine în organizarea internă sistemul de un sec raționalism al apusului contemporan, impunând o administrație uniformă peste diversitățile naturale ale Țării, apoi un chip de reprezentare politică, care a fost la început un compromis cu stările locale, dar care apoi a devenit egalitar și universal, după dogmele adevăratei democrații. In acest fel s'a ajuns curând să se scoată din viața legală toate așezările și toate închegările noastre autohtone, prăfuindu-se societatea în indivizi, care își primeau educația și orientarea de la aceeaș unitară conducere. Dar aci vorbeau mai cu seamă ideologii artificiale și împrumutate. Statul acesta a format după chipul său și spiritul public. Organizarea sa, în care centrul era totul, a creat în public prejudecata centralistă cu distincțiunea dintre Capitala îndrumătoare — locul de cinste unde toți ar voi să trăiască — și provinciile imitatoare, al căror sigur merit ar sta în grabnica aducere a noutăților de sus.

Centralismul acesta cu multiplele sale fețe, administrativă, culturală, socială, adus în zestrea noii noastre organizări de Stat, a fost ceeace ne-a secătuit progresiv viața originală, despărțindu-ne de fondurile de energie națională.

In împrejurările noastre Capitala era ea însăși cea dintâiu provincie și cea mai sigură: a streinătății. O formulă foarte dreaptă spunea acum câțiva ani: când Parisul e răcit, Bucureștii au guturai. Viețile provinciale erau dimpotrivă, singurele, care păstrând mai vie legătura cu pământul, puteau vorbi încă un graiu mai independent și românesc. In loc ca această independență și această putință de originalitate să se cultive, sforțarea judecată folositoare a mers spre introducerea și în orașele de provincie a stilului și a modelor Capitalei. Astfel a luat naștere în ele și în Capitală, socotită ca provincie a streinătății, o viață falsă și ridicolă. I. L. Carageale ne-a arătat-o pe cea din urmă. De cea dintîiu avem un admirabil tablou în primul act al dramei d-lui O. Goga, *Meșterul Manole*. Tipul intelectualului, nostru ne este arătat ca diletantul prin excelență, acumulatorul emfatic de idei «mari» din Țările «civilizate». Fondul preocupărilor sale e rupt de acolo ca și mijloacele sale de expresiune. Și între persoane de acest fel se desfășoară *în fața noastră:* o viață nefirească, scăzută în valoarea ei umană.

Dar față în față avem o altă icoană, puternică, adevărată, povestea «popii din Mesteacăniș».

«Nu cumva, își începe povestirea sculptorul Galea, nu cumva credeți că pasiunile mari au nevoie de-un plastron și de un smoking ca să poată fi invitate

la masă? Eu, doamnă, le-am urmărit des în plin aer, mi s'au părut mai vii și mai plastice... Intr'un sat de țărani uscățivi și ațoși, găsiți toată galeria marilor chinuiți... Sunt îmbrăcați în ițari, sau în cămașe cu altiță, mai barbari, dar *sunt ei*, așa cum trăesc în toate mințile... Ei bine, Mesteacănișul e un sat în Vrancea, subt o muche de deal, cu o biserică veche zidită de Vasile Lupu. Acolo trăia, acum douăzeci de ani, un haiduc de popă văduv pe care-l vedeam des în copilăria mea...» [10]).

Și povestirea se desfășoară simplă și omenească. Economia lucrării nu ne îngădue să o cităm în întregime. Noi o indicăm aci pentru cititorul, care ar avea curiozitatea unei experiențe.

Dar tocmai adevărul și puterea fragmentului ne îndrumă să înțelegem că rădăcinile vieții noastre autentice se adâncesc în altă parte decât în modele de gândire și simțire, pe care oficialitatea și legătura cu culturile streine ni le propun. Ele merg în adâncul vieții locale în care s'au strâns experiențele sufletești ale generațiilor trecute și împăcările lor cu destinul și cu pământul nostru, și care își cer acum dreptul de înflorire și expresie.

Incercări de revenire la aceste experiențe sufletești și la isvoarele de inspirație populare s'au mai făcut în diferite momente ale istoriei noastre literare de la Russo, Kogălniceanu și Alecsandri. E drept să spunem însă că ele au rămas ca metodă, așa zicând, la floarea de-asupra, la căutarea trăsăturilor răslețe, de un interes pictural, că ele nu s'au ridicat nici când la legea ce ocârmuia aceste părți răslețe, strângându-le într'un *anumit* întreg, de la care ele își primesc *anumite* semnificații pline. Ele au însemnat o direcție și o colecție, din care se alcătuia un mozaic național, având față de viață și față de adevărata creațiune valoarea unui pot-pourri.

Ci viața adevărată plină o găsim pentru noi în organizările locale, care au în Țara noastră un nume și o realitate istorică, a căror lege de viață trebue pusă în lumină și al căror loc în cultură și politică trebue hotărît.

III.

Acestea sunt *țările*.

Aceia dintre noi cari au cutreerat pământul românesc, cu dragoste pentru el și cu dorința de a-l înțelege dincolo de formele administrațiunii sale oficiale sau de împărțirile artificiale ale unei istorii ce a mers împotriva noastră, cunosc prea bine aceste unități geografice și etnice, cu

---

10) OCTAVIAN GOGA, *Meșterul Manole*, piesă în trei acte, 1928, pg. 24—26.

conştiinţe locale, care se regăsesc pe întregul întins al Ţării, dar mai cu seamă şi mai hotărîte în regiunea depresiunilor carpatice. Numele lor împodobesc vorbirea zilnică, unde ne apar tuturora familiare. Sunt, bunăoară, ţara Vrancei, ţara Bârsei, ţara Oltului, ţara Loviştei, ţara Haţegului şi, în sus, ţara Moţilor, ţara Crişurilor, ţara Oaşului, ţara Maramureşului şi altele. Ele înfăţişează toate mai mult decât o obicinuinţă de delimitare a teritoriilor. Ele sunt unităţi de viaţă de origine străveche în care sistemul muncii, organizarea comunităţii, obiceiurile, spiritul, chipul fizic românesc s'au plămădit în forme deosebite. «Una nu seamănă cu alta în privinţa tipurilor, a portului ori a dialectului», ne spune acel îndrăgostit al pământului românesc care e profesorul I. Simionescu. Şi tot el ne îndeamnă să vedem în ele «tabloul viu al unei bune părţi din poporul nostru, pe care însă noi nu voim să-l ştim aşa cum este... In loc ca noi, cunoscând substratul real etnic, să clădim totul potrivit lui, lăsăm să se irosească energia, clădind pe spinarea poporului tot ce nu se poate potrivi ca viaţă» [11]).

Conştiinţa acestor deosebiri trăeşte în popor, cu întregul simţ al diversităţii şi al relativităţii lucrurilor româneşti şi omeneşti.

Pentru bucureştean, omul de dincolo de Carpaţi, este în mod uniform «Ardeleanul». Dar cine se va osteni să-l întrebe pe acela de acolo şi din deosebite locuri, va primi răspunsuri deosebite, căci Olteanul de la Făgăraş nu este «Ardelean»; el se duce «pe Ardeal» abia atunci când trece Oltul, închiriindu-şi munca sa pe vremea fânaţelor, pe moşiile celor de la Cincu-Mare sau de la Cincşor; Haţeganul nu este nici el «Ardelean», nici Moţul nu se recunoaşte de acela. Pentru Ardelean el are din potrivă strigături de o complezenţă îndatoritoare:

Ardelean cu guba sură
Ziua doarme, noaptea fură
(Abrud)

dar tot el caută să se împace cu acela, mărturisind prin gura unora

Bate-mi vântul dinspre deal,
Vine-mi dor dela Ardeal [12])
(Iarnic-Bârseanu)

Deopotrivă şi Oăşanul şi Maramureşanul şi Crişanul, îi vor mărturisi că nu sunt Ardeleni. Ei vor spune despre aceştia ceace spun şi Moţii

11) ION SIMIONESCU: *Ţara Oaşului* — Universul 10.II.1933.
12) Citate de B. P. HAJDEU, *Etym. Magnum*, cuv. *Ardeal.*

despre ei şi despre Crişeni: «Ăia nu-s din ţara noastră, îs din altă ţară». «De vei întreba, în postul Paştilor, — scrie şi profesorul Lacea, — nevasta unui pescar Braşovean, că unde-i bărbatul, îţi va răspunde că e dus cu peşte în Ardeal» [13]).

Ce sunt ei dar? Sunt fiecare oameni din *ţările* lor deosebite: Olteni, Moţi, Crişani, Haţiegani, Bârsani, etc., agrăindu-se, câte odată, între ei, când sunt din aceeaş ţară cu formula aceasta plină de noimă: «Noroc *ţară!*», şi spunând unul de altul: «Cutare e *ţară* cu mine».

Fenomenul acesta este general dincolo de Carpaţi şi arată cât de mult *Ardealul* e o unitate exterior determinată şi streină, implicând înţelesul vechii domnii maghiare asupra ţărilor române [14]). Popular Ardealul rămâne totuşi partea centrală a provinciei sub care se ascunde, de bună seamă, o ţară a Mureşului, sau a Târnavelor. Asupra acestei restrânse semnificaţii populare a Ardealului, avem şi vechea mărturie a lui Simion Dascălul, pe care cel dintâi, o citează Hajdeu, folosind-o pentru mica monografie a cuvântului «Ardeal», din *Etymologicum Magnum:*

«Ţara Ardealului nu este numai o ţară însăşi, ci Ardealul se chiamă mijlocul ţării, care multe cuprinde în toate părţile, în care stă şi scaunul crăiei; iar pe la marginele ei, sânt alte ţări mai mici carele toate de însa se ţin şi subt ascultarea ei sânt, întâi cum-i Maramureşul despre ţara leşească, şi ţara secuiască despre Moldova, şi ţara Oltului despre ţara muntenească şi ţara Bârsei şi ţara Haţegului, ţara Oaşului, şi sânt şi alte hotare multe carele toate... se ţin de Ardeal [15]).

Dar *ţările* nu sunt un fenomen specific transcarpatin. Cercetarea atentă le descopere sub organizările voevodale ale Munteniei şi Moldovei. Pentru aceasta din urmă Dimitrie Cantemir ne semnalează în cuprinsul Domniei, trei ţinuturi distincte, cărora ar voi să le dea numirea de republici, având în vedere organizările lor deosebite şi relativa lor independenţă: *Ţara Vrancei, ţinutul Tigheciului* şi *Câmpulungul Moldovei.* Iată ce ne spune el despre aceste ţinuturi din Ţară, nesupuse nici unui boier, ai căror locuitori «constituesc o specie de republică între sine»:

13) Dr. C. LACEA, *Ţară, Ţara Bârsei şi Ardealul*, în *Ţara Bârsei* I, 2.
14) Profesorul Simeon Mehedinţi este, după ştiinţa noastră,unul din cei dintâiu care a atras atenţia generaţiilor din vremea noastră asupra dreptei semnificaţii a numelui de «Ardeal». Vezi Introducerea la *Monografia Branului* a prof. I. MOŞOIU, Bibl. Turing-Clubului 1930.
15) SIMION DASCĂLUL, *Letopiseţul Ţării Moldovei până la Aaron Vodă, întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istrate Logofătul şi alţii de...* Ed. Const. Giurescu Comisia ist. a României, 1916, p. 110. Cf. şi HAJDEU, *Etym. Mag. Rom.* col. 1522—1526.

«Aceste ținuturi sunt:

Câmpulungul în districtul Sucevei, înconjurat de munți foarte înalți. Cuprinde în sine vre-o cincisprezece sate, cari toate au legile și judecătorii lor proprii. Câte-odată le trimite Domnul doi vornici, pe care-i primesc de bună voie și se supun lor, dar dacă cumva aceștia îi vatămă și le întărâtă inimile, ei îi alungă și-i dau afară din ținut, crezându-se crai între zidurile cetății ce le este dată de la natură... Tribut anual plătesc și ei, dar nu cât voește Domnul, ci cu cât s'au legat ei către Domnii de mai înainte; și această legătură sau pact o întăresc întotdeauna de câte ori se pune Domn nou, trimițând anume delegați pentru aceasta la curte...

A doua, dar mai mică republică în Moldova este *Vrancea* în ținutul Putnei, la marginele Țării Românești, înconjurată de toate părțile cu munți sălbatici. Are douăsprezece sate cu două mii de case. Locuitorii ei ca și cei din republica Câmpulung se ocupă cu păstoritul oilor și nu se pricep la lucrul pământului. Dau și ei Domnului un și fix tribut pe an. Au legile și judecătorii lor și nu primesc de la Domnul nici porunci nici judecători.

A treia este Tigheciul, în ținutul Fălciilor, o pădure situată la confinele Tătarilor din Budgiac. Cel mai tare «propugnaclu» al Moldovei între Prut și Basarabia. Locuitorii dau Domnului un mic tribut pe an. Ei toți sunt călăreți; și mai demult erau la număr până la opt mii de oameni, iar astăzi abia fac două mii. In virtutea războinică întrec pe toți Moldovenii, încât se spune și astăzi despre ei proverbul «Cinci Tătari din Crimeia ajung mai mult decât zece din Budgiac, și cinci Moldoveni mai mult de cât zece Tătari din Crimeia, iar cinci *Codreni* (așa se numesc Tigecianii în Moldova) bat zece Moldoveni» [16].

Dar în afară de aceste trei *țări* ale Moldovei cercetările din urmă au vădit altele atât aci cât și în Muntenia. Astfel prin lucrarea profesorului T. Bălan din Cernăuți cunoaștem mai bine, în hotarul de miază-noapte al Moldovei *țara Sepenicului.*

«Țara Sepenicului, spune el, este o veche țară românească, curățită de pădure de mâni harnice de Români... In granițele ei istorice țara Sepenicului a fost stăpânită și apărată timp de multe secole de Români... De aci și-a luat sborul familia Mușeteștilor» [17]).

Iar întemeerea țării Sepenicului este pusă în legătură de acelaș autor,

«cu transmigrarea elementului românesc din Ardeal și Maramureș în țara scăldată de Moldova, Sirete și Prut... Cum cneazul sau judele peste tot nu înseamnă decât primar sau alcătuitor de sat, organizația politică superioară a fost cea voivodală... Astfel se întemee la obârșia râului Moldova Voevodatul

---

16) DIMITRIE CANTEMIR, *Descrierea Moldovei*, ediția societății Academice Române: Operele principelui Demetriu Cantemiru 1875 Bucuresci, pg. 135—136. Citatul nostru a modificat ortografia traducerii și unii termeni de un latinism excesiv. Privitor la numărul locuitorilor indicați să nu se uite că suntem la începutul sec. al XVIII-a.

17) TEODOR BALAN, *Țara Sepenicului* (extras din *Glasul Bucovinei*) Cernăuți 1926, pg. 14.

Câmpulungului, mai spre est răsări cel moldovean, iar în nord fu alcătuit cel al Sepenicului» [18]).

In Muntenia frumosul studiu de geografie istorică al D-lui I. Conea pune în lumină *țara Loviștei*, așezată pe malul stâng al Oltului, în depresiunea carpatică din fața gurii Lotrului și cuprinzând ca o anexă și valea acestuia. *Jiul* era de sigur și el o unitate, întinzându-se prin valea Jiului unguresc până în Hațeg; *Câmpulungul* muscelean iarăș o alta, ș. a. m. d.[19]).

Aceste țări, cum s'a putut vedea și până acum, nu sunt numai unități geografice și de viață etnică, ele poartă încă semnele unei unități de viață istorică. Intr'adevăr cercetările întreprinse asupra-le, ca și conștiința populară arată originea lor străveche [20]) Ele se leagă de închegările politice spontane ale Românilor pe văi, în mijlocul Evului Mediu [21]). Erau, ne spune I. Conea, un fel de mici state, mai mult sau mai puțin autonome, unități politico-administrative locale, situate de obiceiu în câte una din așa numitele depresiuni peri- sau intra-carpatice. După ce a trecut primejdia năvălirilor sau, poate, încă din vremea acestora, Românii au început a se organiza pe bază de mici autonomii locale... Cele mici erau cnezatele sau «județele» cele mai mari voevodatele sau țările» [22]).

Profesorul Iorga vede în ele micile *romanii* autochtone:

---

18) Op. cit. pg. 3—4.

19) «Regiunile, în care s'a păstrat vechea vieață, patriarhală de «Românii», pe care statul, «Domnia» le-a înglobat fără a le nimici și abia transformându-le, încep să iasă la iveală. Dacă n'avem nimic despre Tigheciul de la Prut, în schimb prin «Documentele câmpulungene» ale lui T. C. Stefanelli cunoaștem Câmpulungul bucovinean. Cel muscelean cu Dragoslavele lui ni-a fost relevat prin cele două volume ale lui Șt. Tuțescu și părintelui Răuțescu, fără a mai vorbi de publicația, care n'a intrat în comerț, a d-lui Băjan. Valea Teleajinului și Chiojdurile și-au bădit tainele prin acte publicate de mine. In sfârșit Vrancea...». N. IORGA, *Brodnici și Români*, Acad. Rom. 1927—28, p. 5—6.

20) Intr'adevăr cele mai vechi documente de la începutul secolului al XIII-lea le numește: Terra Borza și Terra Blacorum, această țară fiind aceea a Făgărașului.

21) V. MERUTIU. *Județele din Ardeal*, Buc. 1929, pg. 9 «E probabil că într'o vreme, cea mai de demult, populația românească era organizată pe văi». Cf IORGA, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, pg. 24: Erau Crișeni, Mureșeni, ș. a. m. d., pentrucă valea râului însemna în vremurile cele mai vechi o unitate primitivă politică». Și la pag 42—43: «Deci exista o țară a Bârsei! Dar aveau oare Ungurii obiceiul de a numi ținuturile după o apă de căpetenie? Pe care alt teritoriu ocupat de Maghiari — se întâlnește aceasă numire a unui teritoriu întreg după apa care trece prin regiunea aceea? Și, pe de altă parte, care este teritoriul ocupat de Slavi sau de Românii conlocuitori cu dânșii, în care numirile, înainte de a se realiza o formă politică superioară, să nu fie trase după ape? Exista țara Oltului, țara Bârsei, exista fără îndoială, țara Jiului,din care s'a desfăcut Jiul unguresc. Partea de jos a Ardealului, se chema după cele trei ape. Aceste trei nume existau fără îndoială. Dacă a fost și o țară a Mureșului. nu putem spune deși Mureșenii se numesc astfel, pentrucă nu sunt Ardeleni ca alții. Dar o țară a crișurilor ființă fără îndoială. Prin urmare Țara întreagă era numită după ape, întocmai ca și teritoriile românești din celelalte părți».

22) ION CONEA: *Țara Loviștei*, București, 1935, pg. 47.

«Putem afirma spune d-sa, pe baza unor informațiuni analoage, de la un capăt la altul al vechilor hotare imperiale romane, că ei (Românii) au trăit în autonomia unor *romanii* așteptând pe împăratul, dar neprimind pe regele barbar, adus de vântul invaziei, că ducii lor, al căror nume latin a fost înlocuit supt influența statului morav de la Dunărea mijlocie, prin acela slav de *voevozi*, că *juzii*, că *oamenii buni și bătrâni, cu adunarea poporului sau sborul*, au condus multă vreme aceste așezări, care, cu oastea lor moștenită de la Romani, cu arcele în mână, cu săgețile în tolbă, puteau să reziste oaspeților nedoriți cari veneau din zările răsăritene, dar se puteau și înțelege cu dânșii».

Peste și din aceste *romanii*, înglobându-se s'au ridicat și s'au întins apoi Principatele. Dar procesul istoric n'a fost pretutindeni la fel. In Muntenia și Moldova, și nici aci într'acelaș chip, țările s'au integrat în noile Domnii, cari răsăreau din ele — ca în Muntenia, din voevodatul argeșan înstăpânit cu încetul prin încuscrire, tratate sau forță, asupra celorlalte — sau se suprapuneau lor, venind din afară (descălecarea), ca în Moldova, din Maramureș. Cum ele se ridicau prin această integrare, la viața *lor* națională, ele s'au topit pe încetul, în noul stat muntean sau moldovean, lăsând în urmă-le, doar conștiința de vale și semnele lor în organizarea politică a Principatelor (Vornicul din Câmpulungul Moldovei, Banul în Muntenia, poate, etc.).

In părțile de dincolo de Carpați, țărilor acestea locale s'a suprapus însă treptat o stăpânire streină, sub care ele nu s'au putut desvolta, ci s'au păstrat ca atare până astăzi și mult mai vii în conștiința poporului, care se recunoștea în ele, ca în determinările sale.

«Intre ele, deci, și în paguba lor, se întinse acolo, *pădurea regelui* ungar, Ardealul [23]). Acest înțeles al *Ardealului* trebue reținut. Inceputul și creșterea lui însemnează înaintarea cuceritoare a stăpânirii streine, ale cărei etape le putem urmări istoricește: La începutul veacului al XI-lea Valea Someșului, la sfârșitul veacului al XI-lea (sub Sfântul Ladislau) Valea Mureșului și a Târnavei Mici, până în munții Secuimii; pe timpul regelui Geiza II (1141—1161) Valea Târnavei Mari până la Olt; pe la sfârșitul veacului al XII-lea țara Oltului; înfârșit pe la 1210 țara Bârsei și Trei-Scaunele [24]). Odată cu ea veni și noua poporație streină:

«în părțile Someșului mic și în părțile de jos și de mijloc ale Someșurilor unite, ale Mureșului și ale Târnavei mici se așezară Maghiari, în părțile de sus ale Mureșului, Târnavelor și Oltului Secui, pe Târnava mare și de-a lungul țărmului drept al Oltului până la Mureș și pe Someșul mare Sași, în țara Bârsei cavaleri Teutoni și în Trei-Scaune iarăși Secui [25]).

---

23) N. IORGA, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, pg. 43.

24 — 25) Dr. AUGUSTIN BUNEA. *Stăpânii Țării Oltului*, București 1910 Publ. Academiei, pg. 3.

Ocupațiunea aceasta streină care venea să împiedice libera desvoltare a țărilor române de dincolo de Carpați, a suprapus organizației autohtone organizările cuceririi și ale colonizării. Astfel au luat ființă «comitatele» militare ungurești, scaunele secuiești și scaunele săsești. E de notat însă aci că noii stăpânitori politici au împrumutat pentru așezarea și viața lor nu arareori forme de organizare și datine băștinașe. *Scaunele* par a fi din acestea. Asemenea organizărilor politico-judiciare autohtone, a *județelor* politice care erau și scaune de judecată, s'au orânduit și scaunele săsești și secuiești [26]).

In acest schip a ajuns să se constitue, cu înfățișarea pe care i-am cunoscut-o până la răsboiu, evident cu variațiile pe care le aduceau schimbările din conducerea Principatului, Ardealul, «împărțit cu privire la organizare și administrație în mai multe ținuturi: deoparte cele șapte comitate ale nobilimei, cari s'au desvoltat în jurul cetăților a castrelor (septem castra) [27]), și alături, fiecare cu administrații deosebite, ținutul Sașilor și ținutul Secuilor cu scaunele lor» [28]). Și treptat Românii, locuitorii țărilor originare de peste Carpați sunt excluși de la viața politică și civilă a Ardealului, care în urma faimoasei «uniri a celor trei națiuni privilegiate» rămâne pe seama Ungurilor, Secuilor și a Sașilor. Peste populația originară românească, cu așezările ei, se crează astfel acolo susținută de minorități etnice o viață politică și urbană prin care vorbeau și stăpâneau streinii. Dar partea Românilor n'a putut fi în întregime re-

---

26) N. IORGA, *Iistoria Românilor din Ardeal și Ungaria* I, pg. 40—41. Ed. Casei școalelor, Buc. 1915: «...în momentul când au venit Sașii în această parte, ei au găsit o organizație patriarhală de o vechime imemorală. Sașii au fost împărțiți în Scaune (Stühle), care toate aceste scaune împreună formau mai târziu «Universitas Saxonum».

Dar se mai întâlnește undeva, la popoarele germane, această organizație în Scaune? Se întâlnește așà cevt în alte provincii unguresti cu locuitori unguri, germani sau slavi? Mai amintesc că în Ardeal, în secolul al XV-lea, în epoca Huniadeștilor, s'au organizat pe vechea basă tradițională, Scaune cu caracter militar, anume pentru Românii din Vestul provinciei, *sedes olachicales* sau cum li se zice *districtus*. Ce sunt însă asemenea Scaune? Voevodul nostru avea ca rost de căpetenie, în afară de conducerea oștilor pentru rege, dreptul de a judeca. Fiecare *județ* era un *scaun*. Căci ce insemnează insuși cuvântul «județ» altceva de cât scaunul de judecată al judelui, locul unde judecătorul acesta funcționa? Scaunele din Ardeal sânt și ele de datină românească.

Voevodul dar este de datină românească. După tot ce cunoaștem cu privire la drepturile gerebilor saxoni, acești «gerebi» saxoni erau în atribuțiile lor cneziale tot de datină românească».

In fața acestor *scaune* administrative și judecătorești, spre a le desluși sensul lor românesc, cred că trebue să ne raportăm la tot ceeace în limba noastră,care ca pretutindeni poartă în sine icoana lucrurilor în care trăește o societate, la tot ceeace în expresiile ei ne-ar apropia de aceea. Avem bunăoară expresiunea de «om cu scaun la cap», unde se vădește acelaș înțeles de *judecată*.

27) Alba, Clusiu, Dobuca, Zolnuk, Torda, KiKellö, (Târnava), Hunidoara(?)

28) V. MERUȚIU, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat*. Cluj, 1929, pg. 12—13 cf. și pg. 14

dusă. Chiar acele cetăţi şi oraşe se ridicau pe aşezări originar româneşti, cum numele lor singur ne-o poate spune.

Nu toate tradiţiile au acelaş preţ. Unele ne asigură un spor de viaţă şi ne leagă de isbânzile trecutului nostru; altele poartă semnul decăderii lui şi sunt unelte de scădere prezentă. O politică *naţională conştientă* are *datoria* să le cultive pe cele dintâiu şi numai pe ele. De ce însemnează o politică administrativă, culturală şi socială, sprijinită pe ideea streină de Ardeal, faţă de o politică luând ca sprijin realitatea străveche a *ţărilor* româneşti, legând astfel firul cu trecutul nostru îndepărtat, trecând peste vremurile invaziei ungare, îşi poate da ori cine seama. Suntem singurii, să nu uităm, dintre toţi vecinii noştri, cari săpând tot mai adânc în pământul acesta şi în trecutul lui, ne regăsim tot mai mult. Inapoia Braşovului actual găsim vechea aşezare românească, lângă care şi-au ridicat Saşii cetatea (Coroana) iar dincolo de aceea, probabil, Bersava, străvechiul *sat de mesteceni* al Dacilor [29]).

«Cine merge pe drum vechiu, spune un proverb popular, nu se teme de moarte».

Dar asupra sensului unei politici «ardelene», şi mai pe larg, ne vom opri mai jos.

IV.

Ţările au, pentru noi, o însemnătate generală. Ele sunt punctul de plecare într'o mişcare de întoarcere a spiritului public, mişcare, ce ar aduce în inima vieţii noastre politice şi culturale realităţile româneşti.

Ea le va readuce mai întâiu în inima omului român, crescându-l pe acesta în cultul tradiţiilor şi valorilor locale şi făcându-l să păstreze, în cursul vieţii, acea alegătură cu ţara părinţilor, care îl sprijine în toate întreprinderile lui şi îi reînoieşte neîncetat energia personală. «Omul — spune un moralist contemporan — nu este mare lucru în ordinea politică sau civilă (am adăoga şi culturală), el nu isbuteşte în nimic acolo fără ajutorul grupului său. Din familie, din ţara demoşie, din meserie, din sat sau oraş, din provincie. din sindicatelle federate şi confederate îi vine esenţialul puterii sale de rezistenţă» [30]). Indemnăm pe toţi bunii români să mediteze cât de puţin asupra condiţiilor neomeneşti în care a fost şi este încă silit să crească om cult copilul de la noi. Despărţit de la

29) VASILE PÂRVAN, *Getica*.
30) CHARLES MAURRAS, in *Action Française*, 17. II. 1909.

început de tradiţiile naive şi pline de farmec, creaţiuni ale închipuirii şi simţirii pământene, de maximile bătrâneşti, cristalizări ale experienţei de viaţă seculară a neamului, silit să-şi însuşească o seamă de deprinderi, cari îl îndreaptă în altă parte, spre o viaţă streină, impusă oraşului, unde aproape totul s'a făcut independent de ai lui şi unde desrădăcinarea — des-ţărarea — este socotită ca o supremă cinstire adusă culturii personale, adolescentul român nu mai poate stabili legătura dintre rezervele străvechi de viaţă, care pulsează în el, şi viaţa pe care o duce efectiv de civilizat modern tip austro-ungar sau franco-grec. Echilibrul lui moral e rupt. El se simte strein de ceeace îi poate da viaţă şi ajunge să trăiască artificial, acceptând problemele altora — de peste hotare — şi trudindu-se să fie când e conştiincios, ingenios în ele.

De bună seamă ingeniositatea aceasta nu merge prea departe — (am avut mulţi tineri «geniali» cari s'au pierdut) —, dar omul cult devine din ce în ce mai puţin român. Şi iată-l suspinând după ceeace pare a-i da o promisiune fugară de plăcere, uitând că icoana unei vecinicii de bucurie nu poate fi pentru noi în altă parte de cât în imnul, care se va înălţa firesc şi plin din sufletul nostru.

Sunt semnificative în această privinţă, şi pentru o întreagă serie de oameni, mărturisirile — aşa de îndatoritor comentate, în *Revista Fundaţiilor Regale* de d-l Şerban Cioculescu — ale lui Paul Zarifopol, care, el, putea avea unele scuze foarte personale. Ele fixează o epocă şi o mentalitate:

> «Arăcan di mini, coani, de-ai şti matale ce colbăraie şi ce vântaraie a fost pi-aici pân' acu...».

scrie Zarifopol lui Carageale la Berlin, cu un amestec de complezenţă, poate de încântare melodică, şi de superioară ironie pentru graiul locuitorilor din Cârligi.

> «De patru săptămâni aproape, stimate domnule Director, devotatul dtale prieten gustă melancolia plaiurilor moldovene. Cu toată dragostea animalicească de locurile copilăriei şi ale juneţii, dragoste a cărei îndărătnicie şi absurditate te umple uneori de mare mirare, grozav m'aş repezi acum spre Apus. Şi cu atât mai tare mă arde dorul de împărăţie, cu cât văd cu spaimă, că acu mi s'a împlinit cu totul. Fiscul român a hotărît să-mi ia bir îndoit de la primăvară încolo, pentrucă a băgat de seamă că am locuinţa în streinătate» [31]).

El isprăveşte plin de regrete pentru pierderea «ce îi rupe pieptul de oftat» al unei seri de «Kammermusik din Gewandhaus: Heydn, Haen-

31) Lucru de care, între prea puţinele prilejuri pe care ni le oferă, fiscul trebue felicitat.

del. Bach !!!», consolându-se abia cu perspectiva apropiatei ierni, pe care o va petrece în Germania:

«O iarnă mai am, iubite domnule Director, una singură de trăit în lume, şi apoi mă afund în Daco-România pentru totdeauna» [32]).

«De bună seamă — ne previne informat d-l Cioculescu — e neregionalist ca ori ce inteligenţă autonomă» [33]).

«Inteligenţe autonome» au crescut şi cresc normal şcoala şi societatea românească şi în ele îşi caută acestea îndreptarul lor.

Repudiind viaţa regională, ca pe aceea care le leagă de singura experienţă de viaţă adevărată pentru ele — aceea care le-a format neamul şi prin care noi suntem urmarea părinţilor noştri, continuând drumul lor de sforţări, potrivite împrejurărilor cari le-a determinat traiul, — ele năzuesc spre abstracţiunile nedefinite, prin care toate experienţele sunt posibile dar nici una adevărată, şi pe calea cărora, prin înrâuriri de ori unde (asta înseamnează «autonomie»: pierderea unei direcţiuni fireşti pentru a accepta haosul tuturora), ne vin cele mai extravagante modele de urmat. Viaţa noastră locală rămâne pentru ele simplu document de interes folkloric, neînţelegând că ea formează începutul şi rădăcina ori cărei civilizaţii româneşti.

Punând şi cu alt prilej problema însemnătăţii ţărilor noastre locale, spuneam, dacă ni se îngădue să ne citâm singur: «Intr'adevăr nu obiectul înalt şi imediat universal al gândirii îi hotărăşte acesteia, în mişcările culturii, valoarea şi rodnicia, ci legătura originară cu realitatea şi astfel substanţa sufletească, ce îi determină virtualităţile. Gân-

---

32) *Revista Fundaţiilor Regale*, Mai, 1935, ŞERBAN CIOCULESCU, *corespondenţa dintre I. L. Caragiale şi Paul Zarifopol (1905—1912)* III.

33) Ibid. pg. 412. Un autor de o altă poziţie şi de o altă pătrundere a vieţii lăuntrice, Maurice Barrès, nu s'a sfiit căci judece altfel autonomia. El a arătat, printr'o experienţă personală de cea mai înaltă valoare, cum sporirea vieţii sufleteşti îşi găseşte condiţiile în viaţa provinciei şi în mormintele strămoşilor, cum libertatea individuală presupune determinările natale. Drumul căutării de sine al lui Barrès e unul din cele mai edificatoare subiecte de meditaţie, care se poate propune omului modern. Mărturia e directă şi sinceră: «...à mesure que les livres cessèrent de m'émouvoir, de cette église (lorraine) où j'entrais chaque jour, de ces tombes qui l'entourent et de cette lente population peinant sur des labeurs héréditaires, des impressions se levaient, très confuses mais pénétrantes. Je me découvrais une sensibilité nouvelle et profonde qui me parut savoureuse.

C'est qu'aussi bien mon être sort de ces campagnes... Ainsi, quoique jamais je n'ai servi la terre lorraine, j'entrevois au fond de moi des traits singuliers qui me viennent des vieux laboureurs... A suivre comment ils ont bâti leur pays, je retrouverai l'ordre suivant lequel furent posées mes propres assises... etc. (*Un homme libre*, pg. 92, 93). Intreaga operă a lui Barrès, a cărei lectură nu o putem îndeajuns sfătui, ce clădeşte pe această temă. — Fără a-i datora nimic esenţial, ea ne-a ajutat să verificăm, să desvoltăm şi să îmbogăţim, principii, pentru care suntem în mai mare măsură mulţumitori lui Frédéric Mistral şi, *mai înainte*, tradiţiilor familiale şi ţinutului natal, în dragostea şi respectul cărora am fost crescuţi.

direa modestă născută din reflexiunile asupra împrejurărilor familiare ale vieţii noastre, asupra poziţiei acesteia, asupra morţilor şi asupra geniilor noastre tutelare, cuprind în viaţa culturală latenţele marilor creaţiunii» [34]). Acestea se ridică din acelea. Valorile care depăşesc în intensitate omenească problemele unui colţ de ţară devin valori naţionale (b. o. la Creangă şi la Coşbuc). Cultura unei societăţi se face — când se realizează — printr'un astfel de proces de limpezire, dar se ridică întotdeauna, originar, dintr'o trăire concretă şi particulară. Această ascensiune nu se împlineşte întotdeauna, dar ori unde am avut o artă clasică şi un umanism de valoare universală, ele au început prin a fi foarte neted locale. (Atena, în Attica, Parisul în Ille-de-France, Felibrigiul provensal etc.).

Ceeace generaţii de-a rândul s'a frământat în lupta vieţii, în munca şi în jocul strămoşilor, în bucuriile şi amărăciunile, în temerile şi nădejdile lor, se subţiază neîncetat, desbrăcându-se pe încetul de tot ceeace e accesoriu şi întâmplător, pentru a se deschide odată în acea înflorire cristalină în care toţi se recunosc şi care vorbeşte mereu omului. Genialitatea individului stă în plina lui corespondenţă sufletească cu experienţele şi câştigurile rasei, cu pământul şi cu lumina în care aceasta a trăit şi cărora el le dă grai în opera sa. Această legătură dă substanţă gândirii — în ea se ridică acum toate energiile trecutului — şi o însuşire într'adevăr proteică, ce îi dă putinţa să apară, din epocă în epocă, mereu nouă şi vie. E o putere care depăşeşte controlul logic al cugetării, care se ascunde în miezul întunecos al cuvintelor şi în închegarea de înţelesuri peste şirul imediat înţeles al vorbelor. A gândi singur fără ajutorul neamului e un risc, o nebunie sau un orgolin care se plătesc. E uimitor, într'adevăr, ce puţină satisfacţie ne dau cei mai mulţi din filosofii noştri în vedere. Ei au prins ideile în identitatea lor de logică formală. Ei le exprimă tot astfel, poate în noi combinaţii. Juxtapunerea acestora e însă cuprinsă într'un număr mărginit de posibilităţi. Ei pot fi, aşa dar, uşor închişi într'o poziţie sau opoziţie logică şi catalogaţi fără rest şi iarăş fără folos pentru viaţa culturală. O asemenea închidere este însă lipsită de efect pentru o gândire plecată de la lucruri, cari sunt ceeace sunt în locul unde sunt. Aceasta scapă neîncetat prin ceeace are viu şi în originară legătură cu realul. De aci vine şi puterea sa (potenţialul său) extraordinară de urmări posibile. Să ne gândim în această privinţă la suma de tălmăciri şi de recunoaşteri deosebite, de care s'a bucurat, de-a-lungul a trei sau patru generaţii abia, opera lui Eminescu.

---

34) *Unde sunt Ardelenii* în *Dreapta* 15 Feb. 1934.

Ea este mereu îndrumătoare şi mereu nouă. Să ne gândim şi la opera lui Creangă. Dintre toate, sunt acelea care au mers mai adânc în viaţa istorică şi regională românească.

Aceasta este calea de firească creştere a culturii. Graba, ce ne împinge de-a sări de-a dreptul la rezultatele altora, nu aduce nimic folositor. Dimpotrivă ea ne întârzie, ca îndepărtându-ne de procesul desvoltării noastre normale de la rădăcinile locale.

Cercul experienţelor adevărate şi folositoare este dat pentru fiecare în *ţara* lui. In deslușirea valorilor acestor vieţi locale, etnic şi istoric determinate, şi a trăsăturilor caracteristice pământului şi luminii fiecăreia, se desprinde totodată şi noima activităţii rodnice a fiecăruia şi sensul adevăratei creşteri a culturii noastre. Prin o atare operă de la datele concrete ale ţărilor ne vom ridica treptat la generalitatea vie a naţiunii, făcând să vorbească în aceasta deprinderile noastre intellectuale şi morale, marile noastre concepte de rânduială, de aşezare, de lege, simţămintele noastre de dor, de jale, de urît [35]), de bucurie şi petrecere, de smerenie şi iubire etc., în care se fixează astfel un aspect al omeniei de totdeauna.

Isvoarele noastre, e adevărat, sunt departe astăzi de a fi căutate aşa cum ar trebui. Cei cari se cred abili le nesocotesc dintr'u 'nceput. Ei cad însă în cursa propriei lor abilităţi. Căci gloriolele ce-şi compun exploatând cine ştie ce teme, necunoscute încă la noi, de artă sau de gândire apusene sau asiatice, sunt de durata spumei mării. Nimic trainic nu se clădeşte astfel, nici pentru ins nici pentru societate. Ci adevărata abilitate ar trebui să-i facă a înţelege mai întâiu trebuinţele de viaţă adânci ale neamului şi să lucreze în sensul lor. E caracteristic astfel pentru unde ne aflăm astăzi pe drumul acestei necesare activităţi, că marile momente ale vieţii omeneşti, aşa cum sunt ele văzute şi deslegate tradiţional în viaţa populară a *ţărilor* noastre locale nu-şi au încă locul lor în arta românească şi nici nu au hrănit reflexiunea filosofică de la noi [36]). Mă gândesc la splendida frescă pământeană a naşterii, a botezului, a nunţii şi a morţii (din care avem totuşi câte-va fragmente în poeziile lui Eminescu şi Coşbuc) ridicată din întreaga varietate a *ţărilor* locale.

De curând am avut plăcerea să găsim în revista *Luceafărul* de la Timişoara, sub pana tânărului poet bănăţean C. Miu-Lerca, străvechea

35) urît cu înţelesul pe care îl are cuvântul în expresiunea bună oară: am rămas singur acasă şi *mi-e urît*, sau *mi-e urît* singur pe lume etc.

36) Cu o singură excepţiune: d.l *Lucian Blaga*, care şi acum în urmă în rev. *Gândirea* în fragmentul de studiu *Spaţiul mioritic* încearcă o minunată deslușire a structurii spaţiale ce stă în fondalul doinei noastre.

temă a slobozirii isvorului pentru sufletul mortului, care leagă minunate elemente de mitologie românească:

Maica Domnului primească
Apa mortului din rîu...

Dar alături de ea aflăm şi altele bogate în adevărate sensuri omeneşti din care am putea alcătui pe încetul o *simbolică românească*. E astfel ritualul pentru aceeaş regiune a Jiului (Gorjiul), întinzându-se poate prin *ţara* Haţegului până în Banat, ritualul simbolic al nunţii mortului tânăr cu bradul, care îi reprezintă soartea, şi care adus din munte arată, cu crenguţele sale din vârf «jignite», dacă «aşa a fost să-i fie», sau dacă a murit «cu zile». Sunt apoi marile surse de lirism ale blândelor colinde ale Naşterii şi ale puterii consolatoare a Maichii-Domnului, pe a cărei temă de inspiraţie populară, tot un bănăţean, compozitorul Sabin Drăgoi, ne-a dat în *Năpasta*, «La fântâna părăsită», un fragment de mare muzică românească [38]).

Din întregul datinelor noastre, cari nu sunt «curiozităţi» ale etnografiei, ci organizările de viaţă deosebite după *ţările* lor, ale strămoşilor noştri, pe care i-am văzut luptând în istorie, se poate ridica prin sforţarea noastră o cultură şi, mai mult, o civilizaţie originală şi puternică [39]). Taina ei stă în stăruinţa şi în priceperea de a desvolta şi a lăsa să se desvolte, spre creşterea lor maximă, toate forţele de viaţă închise în organizările noastre populare şi în câştigurile istoriei.

V.

Este un fapt că această sforţare se încearcă. In ea am căutat să arătăm cândva înţelesul mişcării intelectuale pământene în părţile de din-

37) *Isvorul verde* în *Luceafărul* I, 1.

38) Trebue să menţionăm în aceeaş ordine de idei şi lucrările aşa de promiţătoare pentru minunata vână de inspiraţie pe care o aduc, ale sculptorului Mac Constantinescu: *Mirii* şi *Măestrele*.

39) Asupra semnificaţiei termenului de civilizaţie, în care spre deosebire de aşa de restrânsă şi aproape falsa accepţiune de decor material al vieţii omeneşti, ce se dă în mod curent, noi vedem stilul întregii organizări de viaţă a unei societăţi, vom reveni cu un foarte apropiat prilej. Vom căuta să desvoltăm tot atunci şi o altă distincţiune, pe care o socotim f. util de făcut şi a cărei nesocotire a adus multă confuziune în gândirea mai nouă naţionalistă, anume deosebirea dintre elementele specifice autohtone şi cele general omeneşti cari intră în compoziţia unei culturi naţionale. Intrebarea este în ce măsură şi dacă se poate vorbi de o ştiinţă naţională, de o tehnică românească şi de-o-parte de o artă, de o filosofie şi de-o etică naţională de pe alta. Problema rămâne înainte de toate de *rânduiala* în care elementele, fie locale, fie universale, se înmănunchiază în viaţa spirituală a unei societăţi. Dacă ştiinţa şi tehnica rămân universale în valoarea lor intrinsecă, ordinea aceasta e proprie fiecărei societăţi. Principiul ei e dat în experienţa de viaţă a societăţii.

colode Carpaţi [40]). Ea se găseşte însă deopotrivă de-o parte şi de alta a lor. Observarea cronicarului cultural descopere în foarte multe din centrele acestor unităţi de viaţă locală, care sunt ţările, o străduinţă reală, cu o mai clară sau mai confuză conştiinţă a scopului şi a rostului său îndepărtat, de a pune în lumină datele şi valorile locului.

Astfel avem la Braşov revista *Ţara Bârsei* şi, până de mai curând, *Braşovul literar*, alăturea *Plaiuri Secelene*, la Sibiu *Provincia literară* şi cercul de intelectuali *Thesis*, la Turda până mai deunăzi *Abecedarul* şi astăzi *Pagini literare*, la Cluj: *Gând românesc*, la Oradea: *Familia* şi *Cele trei Crişuri*, la Timişoara: *Luceafărul* şi foarte bănăţeana *Fruncea*, la Turnu-Severin: odinioară *Datina*, la Craiova: *Arhivele Olteniei*, la Călăraşi: *Pământul*, la Brăila: *Analele Brăilei*, la Moineşti: *Orientări*, la Cernăuţi: *Junimea literară*, la Chişinău: *Viaţa Basarabiei* ş. a. m. d. Am dat aci nu o enumerare completă ci câteva ilustrări. E drept însă că nu toate revistele acestea sunt într'adevăr regionale, unele din ele fiind doar simple purtătoare de cuvânt în provincie ale discuţiilor din Capitală. Dar oricum ele atrag, chiar aşa, provincia în atenţia publică şi deschid astfel drumul, prin tradiţiile pe cari le crează, spre preocupările culturale cu rădăcini în viaţa locală. Astăzi încă această îndrăsneală este ocolită. Cei cari o au, păstrându-se în obiectivele lor foarte neted locali, o plătesc destul de scump, desinteresând progresiv publicul «cult» al provinciei, care ajunge să declare în cele din urmă că «nu are nimic de citit» în revistele ei, şi aleargă nerăbdător spre cea dintâiu vitrină literară a Capitalei.

Aceasta deschide o însemnată problemă. Slaba energie cu care se poate susţine astăzi, în paguba marelui număr de iniţiative şi de voinţe personale, această mişcare de regionalism cultural, are pricini în însuşi mersul vieţii noastre provinciale. E într'adevăr cel puţin îndrăzneţ să crezi că poţi interesa oameni pentru valori care nu le spun nimic, pentru că stilul vieţii lor şi modelele vrednice de imitat, ca şi jocul intereselor oficiale îi îndreaptă în altă parte, spre această viaţă de Capitală, care pare a deţine pentru toţi târgoveţii români adevăraţii centri magici ai acţiunii şi ai succesului. Mentalitatea oglindeşte pretutindeni o stare de fapte. Pentru noi această stare de fapte vrea să lege, în toate mişcările sale, provincia de Capitală, chiar pentru cele mai neînsemnate interese de ordin personal. Politiceşte ea este centrul şi totul; administrativ ea este totul; social este iarăş totul. Şi atunci cultural tot ea fixează gustul şi moda. Dacă voim deci ca oraşele noastre provinciale, centre de regiuni,

40) *Unde sunt Ardelenii*, în *Dreapta* 15.II.1933.

să fie altceva decât palide şi ridicole imitaţiuni ale Capitalei, transportând în viaţa locală capriciile şi discuţiile aceleia, trebue să asigurăm regiunei o independenţă de acţiune, o anumită autonomie în treburile ei, care să trezească în spiritul oamenilor din loc, să susţină şi să cultive o conştiinţă a comunităţii de interese regionale găsindu-şi această expresiune în oraşul cap de regiune. Popular o atare conştiinţă există, am văzut, mai puternică sau mai ştearsă în hotarele ţărilor locale [41]), dar şi aci din ce în ce mai ameninţată sub apăsarea nivelatoare a administraţiei centraliste. Oraşele provinciale o au însă destul de puţin. Şi dacă în Muntenia şi Moldova ele au crescut totuşi mai legate de viaţa regiunii — Târgul-Jiu îndeosebi, e un model de desvoltare organică în privinţa stilului, dintr'o aşezare rurală în neîntreruptă legătură cu aşezările rurale ce îi fac înconjur —, în părţile de dincolo de Carpaţi, ele s'au format, cu prea rari excepţii , independent de regiune, ba chiar împotriva ei. Problema naţionalizării lor, despre care atâta se vorbeşte, rămâne în fond, pentru cine înţelege condiţiile vieţii adevărate şi naţionale, problema integrării lor în regiune, în *ţară* românească. Prin chemarea ce li s'ar recunoaşte de a strânge şi reprezenta sub toate raporturile interesele regiunilor în care se găsesc, ele ar ajunge să-şi clădească o viaţă *a lor*, departe de aceea de imitaţiune pe care o încearcă astăzi în corespondenţă cu realităţile cele mai autentic româneşti.

Aceasta ne duce la trebuinţa de a întregi regionalismul cultural printr'o descentralizare administrativă şi socială, care ar readuce *ţările* stăpâne pe organizările lor locale şi pe mişcările vieţii lor. Dacă regionalismul cultural rămâne condiţiunea eliberării noastre spirituale, descentralizarea administrativă şi socială închide odată cu condiţiunea acestui regionalism, şi pe acelea ale organizării treburilor noastre publice şi ale formării unei conştiinţe sociale româneşti.

Privitor la foloasele descentralizării în tehnica administrativă, a unei descentralizări care atinge autonomia locală, ne vom ocupa în altă parte, acolo unde vom desvolta până la urmările lor practice principiile puse aci. Chiar şi o sumară ochire le poate pune de altfel în lumină, făcându-ne să vedem imensa reducere, ce s'ar înfăptui prin ea, a biurocraţiei, care apasă aşa de greu munca, economia şi iniţiativele româneşti. Dar pe o altă lature, socială şi omenească, voim să privim aci mai întâiu lucrurile.

41) Cu deosebire puternică întâlnim această conştiinţă în *Ţara Vrancei*, unde comunitatea a avut de purtat lupte îndelungate pentru apărarea drepturilor *din vechi*. Cf. şi H. H STAHL: *ontribuţiuni la problema răzăşiei satului Nereju* în *Arhiva p. ştiinţă şi ref. soc.* 1929—30.

Funcţiunile vieţii locale rămase în seama organizărilor locale, cheamă pretutindeni pe oameni la deslegarea problemelor comunităţii în care trăesc nemijlocit şi pentru care au în primul rând pricepere. Prin aceasta se trezeşte în om şi se susţine apoi conştiinţa unor datorii şi drepturi obşteşti, întâiu în viaţa comunei, apoi cu aceasta în viaţa ţinutului, cu ţinutul în viaţa regională, cu regiunea în viaţa naţională, conştiinţă pe care creşte spiritul de răspundere şi îndemnul la iniţiativă. Noua rânduială duce pe încetul la deosebirile rodnice ale inşilor şi ale comunităţilor, şi respectă, folosindu-le, pe acelea pe care istoria, în cursul său lung de lupte pentru interesele comunelor, ale regiunilor şi ale neamului, le-a adâncit în societate şi prin care individul se simte solidar pe aceeaş linie de sforţări cu înaintaşii săi. Aceasta exaltă şi dilată conştiinţa insului cu toate câştigurile trecutului şi cu toate imperativele comunităţii. Astfel se formează *oamenii* cu mândria, cu independenţa şi cu demnitatea lor, aşa cum sistemul centralismului nivelator nu-i recunoaşte şi nu-i vrea. Intr'acesta, pe care îl cunoaştem eşti, oricine şi ori unde, acelaş nedefinit administrat, un număr din marea turmă românească. Un dvorean din ţinutul Orheiului, descendent din marii slujbaşi de la Curtea Moldovei, sătean cu o conştiinţă impresionantă a neamului său particular, mărturisea, judecând condiţiile de viaţă din noul stat centralist român: «Inainte eram cineva... amu sântem cu tăţii *lăcuitori* (locuitori) în Cornova. Da... e bine şi aşa». E bine, fireşte, pentru că limba Domniei e moldovenească şi regimul e naţional. Dar sistemul acestui regim e pornit să omoare cu tot adinsul ceeace a crescut din organizarea vieţii în ţările româneşti.

Ori tocmai pe aceste organizări fireşti se sprijine descentralizarea, pe ele le susţine şi desvoltă. Ea cultivă astfel spiritul de familie, de comună, de clasă, de profesiune, de ţară locală, prin care omul de oriunde participă la formarea spiritului naţional şi a căror organizare în largul cuprins al Ţării o caută. Trebue să respingem departe de noi prejudecata care vrea să vadă în spiritul public suma aritmetică a cugetelor individuale, fără tărie când sunt despărţite de unităţile lor de viaţă şi activitate. Ci este spiritul public sinteza cea mai largă a măruntelor conştiinţe de interese concrete şi de funcţiuni deosebite ale societăţii. El iese din organizarea vieţii şi nu trăeşte în afară de ea. Aceasta îi formează condiţiunea de existenţă. Sensul activităţii noastre ni se arată iarăş limpede. In zadar conferinţe şi sfaturi încearcă să orienteze spre anumite valori marele public, câtă vreme organizările vieţii în societate sunt în suferinţă, nimic trainic nu se ridică pe planul conştiinţei naţionale.

Prin această revenire deci la autonomiile locale, omul de pretutindeni câştigă în independenţă şi în demnitate: în independenţă faţă de modele Capitalei, a căror imitare tinde să des-creereze populaţia oraşelor de provincie, pătrunzând uneori până la sate; în demnitate, prin conştiinţa unor valori şi a unor interese de viaţă, pe care le reprezintă.

O asemenea descentralizare tinde să cuprindă toate laturile vieţii sociale, de la formulele civilităţii şi ale educaţiei, îndrumând spre şcoala regională până la organizarea marilor resorturi ale vieţii administrative şi economice.

E locul să spunem că o reformă în acest sens a fost încercată. E vorba de reforma administrativă a primului regim naţional-ţărănist, formulată prin legea de reorganizare a ministerelor din August 1929. Cadrul ei este strâmt, dar lipsurile îi sunt instructive, pentru că ele arată unde trebuesc căutate adevăratele elemente ale descentralizării şi cu ce nu poate fi ea confundată [42]). Reforma din 1929 reducea la o simplă chestiune administrativă o problemă de viaţă în care se găseau legate interesele capitale, atât materiale cât şi morale ale neamului. Problema rămâne, cum am văzut, deosebit de complexă. Departe de a se putea reduce la administrativ, e drept să spunem că ea merge *până la el*, în drumul de asigurare a condiţilor. Miezul problemei este însă mereu în planul viu al societăţii, unde vedem mişcându-se împinşi de dorinţe şi interese concrete oameni şi comunităţi.

Dar chiar aşa, prinsă între strâmtele şi nenormalele sale limite, reforma din 1929 greşia şi aci, luând ca puncte de plecare ale organizărilor sale, împărţirile nefireşti şi nenaţionale ale pământului românesc. In discuţia din Cameră a proiectului de lege, d-l Iorga a spus-o foarte neted: «Lipseşte din acest proiect informaţia istorică (am adăoga şi etnografică — n. p.), fiind înlocuită cu idei filosofice [43]). V'aţi sprijinit pe anumite adevăruri sociologice [44]) sau de drept constituţional. Adevărat este însă un singur lucru: aceeace face parte dintr'o viaţă reală a unei societăţi» [45]).

Adevărate pentru noi, ca puncte de plecare ale diviziunilor teritoriale regionale nu erau decât *ţările*, organizări de străveche viaţă românească, date în firea pământului şi în lucrarea istoriei noastre.

---

42) La dreptul vorbind nici nu era aceasta o descentralizare propriu zisă, ci mai curând *un fel* de desconcentrare, care aducea în anumite oraşe de provincie resorturi ale administraţiei bucureştene, mutând însă pe de altă parte tot în oraşe ale provinciei oficii aşezate înainte la sate (preturile).

43) Prea mare onoare pentru filosofie!

44) Mai exact: teorii sociale.

45) N. IORGA, în *Desbateri parlamentare, Camera*, 16 Iulie 1929.

O mult mai dreaptă vedere aducea, în această privinţă, mai vechiul proiect de reformă administrativă, referitor la reorganizarea judeţelor şi la instituirea posibilă a regiunilor, din 1920, proiect care şi-a găsit o aplicare parţială în 1925—1926. Aflăm aci într'adevăr numeroase elemente care prevedeau *ţările*, b. o. în diviziunea regională a vechii Moldove: *Ţara de sus* şi *Ţara de jos*. Principiul lor nu apare totuşi clar. Intenţiunea comisiei, care a lucrat proectul, e mereu lăudabilă, dar membrii ei, prea curând după războiu, se simţeau, fără să vrea, legaţi de vechile hotare artificiale, chiar când căutau, ca buni patrioţi, să le şteargă urma.

«Ideea regiunilor, spune d-l prof. V. Meruţiu, membru în comisiune, a pornit tot din partea Ministerului, iar noi, comisiunea, urma s'o aplicăm cu cea mai bună ştiinţă, pe care o puteam avea şi cu tot dragul de ţară. Nu numai că nu putea să treacă cuiva prin minte să contribue la reînvierea vechilor hotare, la ridicarea din nou a zidurilor care ne-au despărţit, ci dimpotrivă, atât în limitarea judeţelor, cât şi a regiunilor, unde am crezut că e cu putinţă, am trecut peste vechile hotare, le-am încălecat de o parte şi de alta, am unit» [46]).

Dar cu hotarul mai apropiat sau mai depărtat cu douăzeci de Kilometri, încălcând deoparte şi de alta a Carpaţilor, nu se deslega nimic [47]), câtă vreme împărţirile streine rămâneau în principiul lor. Acesta trebuia înlăturat din primul moment, iar vechile împărţiri verificate în îndreptăţirea lor de istorie şi de viaţă românească, spre a forma temeiul noilor organizări naiţonale.

Iată însă că reforma din 1929 le readuce brutal în administraţie, creind patru directorate în hotarele vechilor stăpâniri (Cluj, Timişoara, Cernăuţi, Chişineu).

Am arătat mai sus prin ce Ardealul reprezintă o idee de politică şi civilizaţie streină. Bucovina şi Basarabia, în accepţia lor actuală, sunt şi ele nume şi realităţi cari au o justificare în trecutul nostru de revendicări. Ele sunt strein determinate şi în faţa streinilor reprezintă ideea rezistenţei noastre, dar totodată integrarea lor în altă domnie. Pentru noi astăzi şi pentru o politică românească ele nu pot valora decât ca date istorice şi ca îndemn spre deosebită îngrijire. Căci Bucovina şi Basarabia sunt pentru realitatea românească Moldova, iar Ardealul nu mai e nici

---

46) V. MERUŢIU, *Judeţele din Ardeal*, etc., pag. 194.

47) D-l Meruţiu recunoaşte singur, mai jos, că experienţa încălcării vechilor hotare (prin aplicarea de la 1925—26) n'a dat rezultate satisfăcătoare: «experienţa de 2—3 ani a dovedit că pentru localnici nu s'a făcut o înlesnire, câtă vreme, de pildă, cărţile funduare le au în jud. Ciuc şi procesele în jud. Neamţ ş. a.» op. cit. pg. 196. Era de altfel firesc ca unităţile artificial create să fie neîndestulătoare pentru trebuinţele vieţii.

pădurea regelui ungar, nici ţara de dincolo de pădure (Trans-sylvania), ci cea de dincoace de ea. A le menţine şi a le lua ca temeiu ale organizării noastre de stat, înseamnă a păstra în conştiinţa publică, elementele unei vechi tradiţii de resistenţă şi tăgadă, care aci nu-şi au rostul lor, ba a căror nefastă înrâurire am cunoscut-o ani de-a rândul [48]).

Ci ceeace trebue să privim pe deoparte, e unitatea Moldovei, între munţi şi Nistru (închipuiţi-vă dacă e cu putinţă în regim naţional, să fie în altă parte mormântul şi ctitori a lui Ştefan-Vodă, decât în Moldova lui!), cu diviziunile ei cele vechi, pe care le găsim însemnate în Cantemir, care au trăit până la mutilarea Principatului, acum o sută şi ceva de ani, lăsând până astăzi urme în conştiinţa populară: *Ţara de sus*, *Ţara de jos* şi *Basarabia* [49]), cuprinzând peste tot, după mărturia aceluiaş Cantemir, douăzeci şi trei de ţinuturi mai mici, cu particularităţile lor locale [50]). Iar pe de altă parte, avem de luat în seamă varietatea ţărilor locale de dincolo de Carpaţi, de la Ţara Bârsei, prin acelea ale Oltului, Almăjului, Haţegului, până în Banatul Timişoarei, şi de aci în sus, prin ţările Crişurilor, Moţilor, Oaşului şi Maramureşului, Năsăudului etc. spre valea de sus a Mureşului şi a Târnavelor, căreia i-am putea păstra numele *popular* de Ardeal. Toate acestea pot fi grupate apoi, după afinităţile lor geografice şi etnice în unităţi mai mari asemănătoare regiunilor mai sus amintite ale Moldovei.

E adevărat acum că peste aceste diviziuni tradiţionale, istorice şi geografice, încearcă să se ridice astăzi pe încetul prin jocul intereselor economice şi prin tehnica modernă a transporturilor, o nouă distribuire a legăturilor locale, tinzând spre fixarea unor noi regiuni. Descentrali-

---

48) Generalul Tr. Moşoiu a fost unul din cei dintâi care s'a ridicat în numele *românilor* de peste munţi, contra acelei politici *ardeleneşti* «care dacă era legitimă la Budapesta, era criminală la Bucureşti». *(Discursuri parlamentare)*.

49) Basarabia, *în accepţia sa originară* adică regiunea Cetăţii Albe, a Budgeacului, a Chiliei şi a Ismailului, purtând în nume semnele atârnării acestor teritorii de Basarabii Argeşeni. Numele acesta a fost apoi extins în mod *abuziv*, după 1812, de către cancelaria imperială rusească, întregii provincii dintre Prut şi Nistru.

50) DIMITRIE CANTEMIR, *Descrierea Moldovei* ed. cit., Cap. IV, pg. 10 şi următoarele: «Odinioară Moldova se împărţia în trei părţi: în *ţara de jos*, *ţara de sus* şi *Basarabia*, în care se numărau peste tot douăzeci şi trei ţinuturi mai mici. Iar după ce a căzut Basarabia prin trădarea lui Aron-Vodă, au rămas Domnilor Moldovei numai nouăsprezece ţinuturi şi nici acestea întregi». (A se nota că *ţinut* în Moldova însemna *judeţul* muntean). Urmează apoi înşirarea şi descrierea acestor ţinuturi în cuprinsul celor trei diviziuni. *Ţara de jos:* 1. Ţinutul Iaşilor, 2. ţinutul Cârligăturei, 4. ţinutul Romanului, 4. ţinutul Vasluiului, 5. ţinutul Tutovei, 6. ţinutul Tecuciului, 7. ţinutul Putnei, 8. ţinutul Covurluiului, 9. ţinutul Fălciilor, 10. ţinutul Lăpuşnei, 11. ţinutul Orheiului, 12 ţinutul Sorocei; *Ţara de sus:* 1. ţinutul Hotinului, 2. ţinutul Dorohoiului, 3. ţinutul Hârlăului, 4. ţinutul Cernăuţilor, 5. ţinutul Suceavei, 6. ţinutul Neamţului, 7. ţinutul Bacăului; *Basarabia:* 1. Bugeacul, 2. ţinutul Achermanului (Cetatea Albă), 3. ţinutul Chiliei, 4. ţinutul Ismailului.

zarea administrativă geografică în temeiurile ei, rămâne să fie îndreptată şi împlinită prin considerarea continuă a regiunilor de viaţă economică şi industrială, cari leagă Statul pe încă o lature de bogăţiile pământului şi prin care din trecutul istoriei suntem aduşi la condiţiile vieţii materiale prezente. Sunt aci de luat în seamă zonele de atracţie, pe cari le exercită în jurul lor centrele comerciale şi industriale, cu trebuinţele lor complimentare.

Dar viaţa economică şi sistemul de circulaţie, pe care obicinuit ea il cheamă, merg spre integrări proprii, din p. d. v. geografic, cari sunt cele mai adesea, independente de realităţile naţionale. Şi atunci legarea lor de regiune, prin prevederea conducerii centrale, rămâne singura condiţie a vieţii lor naţionale. Aceeaş observaţie e valabilă şi pentru organizările profesionale, corporative şi sindicale, care desprinse de unităţile de viaţă ale ţărilor locale, se desprind uşor şi de unitatea consensului acestora, adică de Ţara cea mare şi îşi desvoltă cu încetul tendinţele internaţionale, împingând societatea spre anarhia socialismului. Organizarea vieţii naţionale leagă descentralizarea geografică de cea economică şi întăreşte prin ele legăturile Statului cu pământul, cu trecutul şi cu interesele prezentului.

Oamenii carierelor practice şi «reale», luând în seamă numai progresiunea vieţii economice şi a mijloacelor de circulaţie, care suprimă, aşa zicând, distanţa, sunt înclinaţi a respinge sensul organizărilor locale în cadrul descentralizării. Deosebirile de viaţă, care le-ar îndreptăţi, dispar, după ei, în tehnica modernă a traiului omenesc. E mai just să observăm că *ele pot fi mai uşor organizate*. Clădirea constantă a istoriei şi a pământului, nu se şterge cu primul drum de fier. Ele se accentuează uneori mai tare în opoziţia oamenilor, care se întâlnesc.

Obiecţia şi răspunsul sunt vechi. In privinţa acestuia din urmă rămânem tot la argumentele lui Adolphe Dumas, poetul care apărase odinioară, împotriva centralismului nivelator originalitatea Provensei:

Li vagoundins de cansestello	*Vagoanele în coşurile lor*
Carrejon tout, e lèu, lèu, lèu,	*Cară totul şi iute, iute, iute,*
Mai carrejon pas loo soulèu	*Dar nu cară soarele*
Mai carrejon pas lis estello.	*Dar nu cară stelele.*

VI.

Urmărirea până la acest punct, a autonomiilor locale, în cuprinsul vechilor *ţări* româneşti, ne duce acum să ne înfăţişem acea lature a problemei, prin care examinarea noastră trebue să se întregească. Ne şi aşteaptă aci câteva obiecţiuni şi prejudecăţi curente.

O discuţiune asupra regionalismului sau a descentralizării poate avea un oarecare înţeles. Nici odată ea nu merge însă prea departe. Ceeace se face cu folos întotdeauna este discuţiunea asupra unui *anumit* program regionalist sau asupra unei stări concrete de fapte. Cercetarea ţărilor noastre locale ar fi numai pe jumătate împlinită, dacă, după ce a pus în lumină varietăţile pământului şi sufletului românesc şi trebuinţa libertăţilor sale de viaţă locală, n'ar arăta acum ceeace le apropie, le leagă, făcând din ele faţetele aceleiaşi cuprinzătoare vieţi. Căci *ţările* presupun *Ţara*. Ele sunt moduri ale aceleiaşi vieţi româneşti care le învălue. După cum la baza varităţilor geografice a *ţărilor* noastre stă unitatea pământului românesc, cu cetatea din mijloc a munţilor săi, în laturile căreia se întind brâiele de coline, până în şesurile mănoase hotărîte de marile fluvii, aşa la temelia lor etnică şi morală stă *Ţara*. Paralelismul acesta merge departe. Un pământ unitar a adăpostit un neam unitar, înlăuntrul căruia, pe felurimea locurilor a crescut, şi sub schimbarea împrejurărilor istorice, diversităţile vieţii româneşti. Astfel *ţările* implică *Ţara*, ca pe realitatea originară (Dacia veche, Dacia romană) în care s'au format. Cum ele sunt, aşa dar, toate româneşti — cu excepţia uneia singure, *ţara* secuiască [51]) — elementul de unitate stă la baza lor, în comunitate de limbă, de neam şi de soarte. O aceeaş lege de viaţă le stăpâneşte.

Dar e mai mult. Ţara nu este numai la începutul *ţărilor*, ea este şi la capătul lor. Ea reprezintă pentru fiecare din aceste *ţări* locale finalitatea firească, *lumea* în care acestea caută să se integreze, rămânând mereu ele înşele, şi în care, numai, ele îşi pot desvolta toate puterile fiinţei lor. Viaţa largă a *Ţării* închipuie planul superior spre care vieţile concrete ale *ţărilor* locale aspiră, căutând să se realizeze prin ceeace au mai românesc şi omenesc. Funcţiunea aceasta de abstracţiune românească, de generalizare şi de umanizare, pe care o aduce *Ţara* peste concretul ţărilor locale e deosebit de însemnată şi preţioasă. Prin ea cresc politica şi cultura românească. *Ţările* găsesc în planul comun al vieţii naţionale (în comunitatea tuturor) o realitate care le exaltă, le ridică şi le măreşte conştiinţa politică, puterea de muncă şi de creaţiune românească. O asemenea comunitate sufletească purifică temele gândirii şi simţirii locale, înălţându-le de la nivelul de caractere ale unei vieţi concrete, de interes

---

51) Rămâne şi aci de văzut care este în această *ţară* partea românească desnaţionalizată, asupra căreia datoria unui guvern central este să revină cu cea mai mare şi dreaptă luare aminte. Şi apoi poziţiunea centrală a *ţării secuieşti* nu constitue o problemă naţională.

etnografie documentar, la valoarea culturală, ce se propune unei națiuni. E aceasta un proces în total analog aceluia prin care am văzut, în vechea Helladă, temele mitologiei și ale artei limpezindu-se și umanizându-se în măsura în care depășeau caracterul lor local, devenind naționale.

Aceasta arată că dacă *Țara* cere *țările* ca pe realitățile-i autentice, acestea, la rândul lor, cer *Țara* din necesitatea maximei lor dezvoltări politice și morale. Ele se implică reciproc pentru viața națională. *Țara* și *țări* înfățișează cei doi poli între care se mișcă întreaga realitate românească, și în politică, și în cultură, și pe toate celelalte laturi ale activității sociale. Unul reprezintă bogăția concretă și diversitățile românești, celălalt unitatea de gând și puterea de generalitate a neamului.

Dacă însă *Țara* stă la începutul *țărilor* printr'un proces firesc de întindere geografică, Țara stă la capătul țărilor în alt chip. Între putința de dezvoltare a *țărilor* în *Țară* și dezvoltarea lor efectivă, stă *fapta omului român*. România e virtual o chemare a unității noastre etnice, dar ea rămâne în fapt o clădire de suflete, care s'au jertfit pentru acelaș ideal.

Lupta aceasta a celor mai români pentru înfăptuirea României e prezentă, pretutindeni aproape, în țările locale. Amintirea ei vie e legătura cea mai trainică care unește *țările* în *Țară*, aceea care dă conținut și tărie patriotismului românesc. Cei care se ridică principial împotriva regionalismului românesc, ar câștiga mult gândindu-se că o adâncire în regiune (în țările românești) te duce la planul istoriei naționale. Un Oltean din țara Oltului ajunge să retrăiască Țara, în aurora formației sale, prin mitul local al lui Negru-Vodă; un Moț regăsește în adâncul istoriei locale sensul luptei lui Horia și a lui Avram Iancu; un Maramureșan se ridică la Dragoș sau Bogdan, un Gorjan găsește în istoria locală gândul lui Tudor Vladimirescu, un Argeșean pe Gheorghe Lazăr, etc. Și nu e colț din pământul Țării în care *Țara* să nu fie vie în fapta omului din loc. Legătura cu pământul moșilor aceasta înseamnează: Nu un patriotism administrativ, abstract, alcătuit din cuvinte de împrumut, secătuit de orice sevă și prea greu de dăruit cu viață pentru orice om cu mijloace obicinuite, iar pentru alții prea absolut și mistic, ci dragostea concretă pentru peticul de pământ unde te-ai născut și unde-ai copilărit, unde au trăit mai cu seamă părinții și strămoșii, cei cari ne-au păstrat limba și ființa. Pământul acesta vorbește inimii noastre și într'un altfel de grai, care ne este nouă înțeles mai mult decât altora. Natura însăși ne apare aci mai frățește frumoasă. Și nicări Țara nu pătrunde mai adânc în sufletul omului decât din viața locului în care trăește duhul istoriei naționale și tradiția jertfelor pentru ea.

Esențial acele de lupte și frământări prin care s'a realizat unitatea națională și de a căror uitare sunt învinuiți părtașii regionalismului, niciecum nu se pierde mai sigur decât rupându-se de acele de unde este viu, din viața regiunii, unde formează noile generații, spre a fi înmormântat într'un solemn și administrativ cavou al Capitalei. Un [illegible] mintelor lui Dimitrie Cantemir, ar vrea să adune la Iași toate [illegible] Domnilor Moldovei. Mâine poate Ștefan-Vodă de la Putna va fi mutat la Iași iar de aici, cine știe?.., la București. Și atunci sub legenda unui muzeu oficial și în praful condicelor, o viață de morți vor dormi [illegible], lăsând Țara descoperită și *țările*-i goale de duhul lor viu.

Astfel în măsura în care oamenii din *țări* devin mai mult ei înșiși, devin totodată mai mult români, căutând cu energia plină a legăturii lor cu pământul să slujească în chipul și în tradiția lor ideea cea mare românească: Țara morală și politică (așa cum b. o. Vrâncenii au dat un așa de frumos exemplu în istoria Moldovei, luptând, în conștiința lor de Vrânceni pentru Țara de care îi lega sfânta credință jurată de străbunii lui Ștefan Vodă[32]). Țara cea mare crește și se hrănește din bogăția de atâtea feluri a vieților provinciale, a căror sinteză o constitue. Pierderea deosebirilor provinciale nu duce spre întărirea unității naționale, ci scade dimpotrivă posibilitățile ei de viață, după cum și o scădere în unitatea Țării se resimte în provinciile românești al căror reazem e legată. Astfel o viață românească tradițională, cu deosebirile pe care le presupune, pierdută la Sibiu, la Brașov sau la Iași e pierdută și pentru București. Capitala, dacă e un oraș cu tradiții particulare, ca reprezintă, ca orașul de căpetenie al Țării, și suma tuturor câștigurilor naționale.

Dar dorința stranie a Capitalei vrea ca acestea să se piardă[33]).

Noi am vorbit ca de realități de ceeace este să fie în firea lucrurilor de la noi și de ceeace este într'adevăr în măsura în care suntem neînjeniți noi înșine. Aceste elemente de viață, pe care n'avem dreptul să le nesocotim, din care, dimpotrivă, avem de ridicat sensul organizării noastre de stat, sunt astăzi și de mai multă vreme, sistematic nesocotite

---

32) E [illegible] din acest punct de vedere cât de mult [illegible] în comunitatea românească, prin sentimentul lor de Moldoveni, și cât de mult [illegible] pentru legarea în această comunitate românească [illegible] pentru Ștefan-Vodă ([illegible] Ștefan-Vodă, — [illegible]), pe care însă [illegible] atât de puțin.

33) De curând d-l I. E. Torouțiu scria cu drept cuvânt: [illegible] de un regionalism atât de [illegible] de patria. ([illegible] 18—19, 1935). Faptul acesta [illegible] Torouțiu nu se [illegible] sunt politice.

de politica oficială. Hrănită din gânduri streine şi hrănind aci o mentalitate streină de realităţile noastre, ea caută să susţină ceeace pare a i se recunoaşte în mod unanim ca merit necontestat: unitatea vieţii naţionale. Formând cea mai mare parte a publicului «cult» pe seama acestei credinţe ea întreţine două prejudecăţi curente. Una din ele vrea să denunţe incompatibilitatea libertăţilor provinciale cu asigurarea unităţii naţionale; cea de-a doua vrea să reducă la singura formulă oficială modurile unităţii naţionale. Temeiurile amândurora sunt mai curând istorice. Aci ar şi trebui să le căutăm, punându-le în legătură cu împrejurările particulare în care s'au format, în speţă cu alcătuirea modernă a democraţiilor egalitare şi centraliste. Dar partea de realitate pe care o acopăr ele e destul de modestă.

Adevărul celei dintâi poate fi cântărit din ceeace am văzut până aci. Viaţa provincială duce prin chiar finalitatea sa la planul vieţii naţionale: *ţările* pentru noi îndrumă spre *Ţară*. Fără a ne putea opri mai mult aci, am voi totuşi să lăsăm prietenilor centralismului politic două crâmpeie spre meditare:

Pentrucă suntem încă în faţa problemei unificării noastre sufleteşti, să mărturisim că aceasta presupune, ca o condiţiune existenţa unui stil de viaţă şi a unei lumi de valori româneşti. Dar una şi alta nu ne apar cu putinţă (cum credem că s'a putut vedea din cele de până acum) decât prin conlucrarea valorilor provinciale autentic româneşti. Altfel unificarea înseamnă impunerea în nume românesc, a unui mod de viaţă strein sau particular, sub apăsarea căruia, tendinţele centrifuge ale provinciilor româneşti n'ar fi cu totul lipsite de justificare.

Şi al doilea, dacă ni se arată condiţiunea acestei unificări în sentimentul românesc al oamenilor din ţări, e locul să spunem că puterea lui statornică e în funcţiune de tăria cu care omul din ori ce provincie trăeşte în legătură cu concretul pământului românesc.

A doua prejudecată pare a se sprijini pe o constatare de bun simţ. Cu cât puterea centrală reduce mai mult voinţele locale ce i s'ar opune, cu atât unitatea Ţării ar părea mai asigurată. Şi dimpotrivă, cu cât în afara voinţei centrale se manifestă mai mult voinţe locale, cu atât se arată această societate mai slăbită în unitatea ei. O ţară este însă o universalitate vie, nu un sistem de obiecte neînsufleţite pe care le-am lega material de un oarecare centru al lor. Asemenea legături pot da siguranţa dependenţei, dar pot fi curând de prisos când prin ele viaţa fuge din Ţară. Dar ceeace căutăm, e neîncetat viaţa Ţării. Ori condiţiile acesteia se găsesc

într'un drept echilibru al libertăţilor locale cu forţa de coheziune a Statului.

Unitatea pe care o vrea *Constituţia* noastră e încâtva unitatea acestui sistem de care am vorbit. Ea caută să lege elementele de viaţă ale ţării prin unitatea de formă pe care o impune tuturor, şi în care ea exprimă afirmările unei voinţe colective absolute (suveranitatea poporului). Într'adevăr în statul astfel organizat ca o unitate închizând o seamă de subunităţi egale între ele, — judeţele şi comuna —, puterea unitară porneşte de sus şi se revarsă egală pe diferitele trepte ale ierarhiei de Stat. Dar acolo sus de unde vine? De jos, din praful mulţimii, de la indivizii anonimi (votul universal şi egal). Din voia acestora, reprezentând opiniuni schimbătoare sau mai puţin, în niciun caz vreuna din organizările vieţii pământene, se constitue autoritatea care, credincioasă originii sale impune pretutindeni aceeaş formulă de viaţă. In cuprinsul ţării reale găsim o sută de feluri de viaţă nu unul singur, găsim trebuinţe reale şi nu opiniuni întâmplătoare. O uniformitate artificială şi în formula şi în obârşia puterii, iată ce este unitatea noastră de stat naţional. Este prea greu să spunem că nu e unitatea aceasta nici singura, nici adevărata?

Unitatea unei societăţi iese din consensul sforţărilor şi din stăpânirea unei idei morale. Acest consens se implineşte prin organizările vieţii, sat, ţinut, ţară, obştii, meserii, asociaţii ş. a. Statul vine să încorporeze şi să dea o valoare legală acestor forţe naturale, fixând punctul convergenţei lor, delimitând interesele şi libertăţile particulare de datoriile şi interesele comune. Unitatea sa creşte şi se sprijină pe ceeace este comun tuturor acestor organizări deosebite.

Creşte prin aceasta oare mai slabă?

Formula centralistă căutând să extindă autoritatea centrală până la marginile vieţii comunale, intervenind pentru deslegarea celor mai neînsemnate interese locale, realizează teoretic forma cea mai unitară a unei vieţi de stat. Practic însă suntem departe de ea. Căutând să dessărcineze organizările locale de grija propriilor trebuinţe substituindu-se, tuturor nevoilor particulare, Statul centralist distribue, împrăştie şi cheltueşte, în treburile mărunte ale vieţii naţionale, o parte considerabilă a energiei sale. El pierde astfel libertatea de acţiune pe planul într'adevăr comun şi general al intereselor naţionale.

Această libertate de acţiune şi plină de energie, le are dimpotrivă statul, care în formula sa de unitate respectă libertăţile locale (municipale şi regionale), pentru a păstra în atribuţiile sale înaltele funcţiuni ale vieţii naţionale, reprezentanţa în afară, armata, poliţia, justiţia, unitatea

de monedă şi altele pe care le vom preciza în urmare. In acest fel liberat de grijile mărunte ale vieţelor sale locale, el poate desfăşura acţiunea unei autorităţi nestânjenite şi poate realiza, în alte condiţiuni şi în alt chip, real, poruncile unităţii naţionale.

Ajunşi la acest punct ne simţim îndrumaţi să trecem dincolo de determinările acestea principiale de poziţii, la deslegările practice şi concrete ale organizării de stat, ridicându-ne de la statutul ţărilor locale, cu ţinuturile şi satele lor etc., la hotărîrea funcţiunilor centrale. O asemenea încercare ne-o rezervăm pentru mai târziu.

VII.

Sunt într'adevăr alte condiţiuni de împlinit până atunci. In primul lor rând stă cercetarea realităţilor româneşti în organizările lor naturale, de unde vom avea de despins şi de ridicat legea după care se desfăşoară viaţa noastră pământeană. Aceasta ne îndrumă să încheem paginile de faţă prin mărturia necesităţii unei cercetări sistematice a vieţelor regionale româneşti în cadrul *ţărilor* tradiţionale. In instituirea acestor studii, aci vedem unul din rosturile muncii pe care ne-o propunem.

ION I. IONICĂ

A R G E Ş

Lui Dumitru C. Amzăr
ţăranului argeşean
şi fratelui de năzuinţi.

Am rătăcit prin vreme cu pasul şi cu gândul,
Am drămuit în stele puterea, ani de-arândul,
Am scormonit în ţărnă, am căutat în zare,
Purtat de-aceleaşi gânduri pe-a neştiinţei mare.
M'am ridicat puternic pe aripa furtunii
Şi am cules tăcerea din marginile lumii,
M'am furişat în noapte, i-am tras zăvorul porţii,
Dar n'am putut citi în slova 'nchis'a sorţii.
Mereu purtat de gânduri am căutat mereu,
In umbră, în lumină, în ornicul cel greu,
Am căutat în semne, în flori şi în isvoare,
In roua dimineţii, în aurul din soare.

Cu gândul şi cu pasul am alergat prin lume
Tot încercând tării fără 'nţeles şi nume.
Simţiam cum mă cuprinde o noapte fără stele,
Lăuntrică genune a visurilor mele.
Sfârşitu'mi sta în preajmă când s'a desprins din ceaţă
Din umbra rătăcirii, a lucrurilor faţă:
Era o seară caldă de toamnă 'ntârziată
Cu pulbere de aur pe mantie suflată,
Când am găsit cărarea întoarcerii stăpâne,
Cunună zării mele şi sufletului pâne.

La Argeş în cântarea vrăjitelor isvoare,
La candela de veghe a vechilor altare,
M'am sprijinit o clipă pe-a vremurilor umăr
Şi-am strâns în haina minţii puteri fără de număr.
Azi luminează 'n mine aducerea aminte,
De parcă văd din nou aceleaşi plaiuri sfinte.

Topite una 'ntr'alta, stau crestele în fund,
In vale curge râul, cu murmure, pe prund,
La Soare-apune, cerul îşi spală pentru zori
Fuioare lungi de aur ce se topesc în nori.
Pe culme stau copacii cu trunchiuri de aramă
Lumina ţese 'n ramuri şi iarăşi se destramă.
La orice pas o urmă, un semn sau un cuvânt,
O cruce aplecată, o piatră de mormânt,
Un zid spălat de vremuri, o boltă sfărâmată,
O candelă de aur fără lumini uitată.
Aici se odihneşte neprihănit un domn
Infăşurat în pace de-al morţii veşnic somn,
Alături stă un ctitor cu mânile pe piept
Slăvit începător, icoană de 'nţelept.
In plaiul cu lumină, în unghiuri, pe cărări,
Un duh bătrân domneşte ca'n vechile-aşezări,
Acelaş duh din basme şi cântec de 'nceput
Insufleţeşte râul şi scânteiază 'n lut.

Urzeşte seara umbre în adâncimi de văi
Şi Argeşul tot cântă urmând aceleaşi căi.
In sufletul meu creşte o floare de lumină
Ca o putere nouă de înţelesuri plină.
Mă reazăm de ţărână, urechea mi-o aplec,
Prin trupul serii calde tot alte svonuri trec,
Din latura pădurii plutind spre văi se lasă
Un cântec plin de farmec din fluer de mătasă,

Şi mişcătoare valuri ridică bolţi în aer
De-ascult şi văd aevea a vremurilor caer.
Din adâncimi de veacuri îmi pare că ascult
Cum se frământă neamul în necurmat tumult.
Imi trec prin ţărnă mâna şi ochii mi-i mângâi
De se deschide taina ca 'n ziua cea dintâi:
Văd voevozi cu plete şi feţe luminate,
Incărunţiţi de vremuri şi lupte necurmate,
Ostaşi cu ochiul ager şi arme aurite,
Curteni cu gânduri grele şi vorbe cumpănite.
Văd albele domniţe cu daruri şi icoane,
Feciori din alte vremuri şi prea slăvite Doamne.
In margini de moşie stă neclintită oaste,
Poporul umblă'n zare cu turmele pe coaste.

Luceafărul de seară desprins din lumea lui
Se ridicase tânăr pe sticla cerului.
In gândurile mele brumate, de-altădată,
Ţesea din nou lumina o flamură curată,
Iar în copacul vremii creşteau tot roade coapte,
Creştea mărită viaţa la început de noapte:
Nu-s morţi acei ce dorm sub lespedea de piatră,
Ci sunt vitejii crainici, sunt focul viu din vatră,
Nu sunt ruine-acelea ci trunchi de năzuinţi,
I-s gândul viu şi fapta bătrânilor părinţi.

La Argeş, la popasul cu murmure de ape
Acolo mi-am deschis a sufletului pleoape,
La Argeş, la altarul străbunelor morminte,
La flacăra isbânzii şi-a morţii celei sfinte
Am câştigat lumină, am pus temei gândirii,
Şi am purces în lume pe drumurile firii.

TUDOR CODREANU

BASARABII DIN ARGEŞ

DESPRE ORIGINEA LOR TERITORIALĂ ŞI ETNICĂ

Lui Gheorghe I. Brătianu

Istoriografia română n'a dat, încă, un răspuns precis şi unic, la întrebarea pe care şi-o punea în 1922 N. Iorga: Dacă dinastia din Argeş a Domnilor pe «toată Ţara-Românească» e a urmaşilor lui Seneslau de la 1247, sau a coborâtorilor lui Litovoiu, cel din dreapta Oltului? [1]) Şi, tot astfel, n-avem un răspuns unic la altă întrebare, în strânsă legătură (ba, aproape aceeaşi) cu cea de mai sus: Dacă întemeerea statului muntean se datoreşte voevozilor din dreapta Oltului sau se datoreşte celor din stânga acestui râu?

Răspunsul, la fiecare din întrebări, e, până astăzi, dublu:

Unii istorici români înclină pentru acela că dinastia Basarabilor din Argeş *e a urmaşilor lui Seneslau* şi că întemeerea statului muntean li-se datoreşte lor, în vreme ce alţii înclină pentru răspunsul opus: că dinastia din Argeş, este a coborâtorilor lui Litovoiu, cari tot ei, deci, au pus şi bazele statului Munteniei.

In rândul celor dintâi pare că trebue socotit chiar N. Iorga, care, pe de o parte, nu recunoaşte în faimosul «Bezerenbam» din 1241, aşa cum recunosc alţii, pe un Baarab român — ban, sau voevod, al Olteniei — şi care s'ar fi luptat cu Tătarii undeva prin părţile Oltului [2]), — iar pe de alta, în acelaş an 1922 în care punea întrebarea cu răspuns nesigur de mai sus, scria într'o lucrare de sinteză, pentru străini, a istoriei româneşti, următoarele: «*Seneslau d'Argeş ou bien son héritier, Tugomir cu Tihomir... réussit donc... à réunir les deux Voévodats, situés à la droite et à la gauche de l'Olt*» [3]). Aceeaşi părere o ex-

---

1) N. IORGA, *Partea Olteniei în literatura românească*, în «Arhivele Olteniei», I (1922), p. 12.

2) Nota 3 p. 137 vol. I din cunoscuta *Geschichte des rumänischen Volkes*: «Vgl. Strakosch-Grossmann, Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242, Innsbruck, 1893. Dort wird der Beweis erbracht, dass der «Bezerenbam» mit welchem die Tataren zu kämpfen hatten, kein Rumänenführer sein konte, weil er sich nicht auf rumänischem Boden fand»...

3) *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, Bucarest, 1922, p. 47.

primă categoric, într'o lucrare apărută acum două luni, un alt istoric român: «*Un lucru, însă, e sigur: Intemeerea se datoreşte voevozilor din stânga Oltului, şi nu celor din dreapta lui, cum s'a crezut mai înainte. Dela Câmpulung şi dela Argeş a pornit acţiunea care avea să ducă la formarea statului muntean*» [4]).

Alţi istorici, însă, cred că direcţia din care a venit întemeerea statului şi a dinastiei muntene trebuie căutată mai degrabă la apus de Olt. Dinastia Basarabilor, după ei, este originară din Oltenia; din Oltenia, sau mai de departe chiar — dar, oricum, din apus de Olt. Aşa a crezut, de pildă, Onciul — pentru care Basarabii descindeau, ca nume şi ţinut de origine, din vechea *Bessa-pară* tracică de peste Dunăre. Şi tot de peste Olt îi aduce, pe Basarabii Argeşului, Xenopol — ca să nu mai amintim de alţii [5]).

Şi acum, pentru chipul în care vom discuta mai jos problema Basarabilor, ca şi pentru soluţia ce vom cerca să dăm în această privinţă, interesează în deosebi următoarele *două păreri* — ca unele care, pe de o parte, sunt de tot recente, iar pe de alta se opun una alteia în chipul cel mai categoric [6]). Iat-o pe cea dintâi, a istoricului Andrei Veress dela Budapesta:

> ...«La sfârşitul veacului al XIII-lea familia Basarabilor, cu o mână de oameni războinici veniţi de pe plaiurile dintre Prut şi Siret, pe care au locuit cine ştie câte secole laolaltă cu Cumanii, au cucerit poporul român aflat pe şesul Dunării, alcătuind acol un stat» [7]).

Deci: pornind «din Asia, de sub poalele Uralului, unde au vieţuit veacuri lungi împreună cu Cumanii, Tătarii, Turcii şi Ungurii cu cari popoare erau înrudiţi», Basarabii au venit şi s'au aşezat «pe plaiurile dintre Prut şi Siret, pe cari au locuit cine ştie câte secole laolaltă cu Cumanii»... [8]) pentru ca, în sfârşit, în secolul XIII să părăsească şi aceste pla-

---

4) C. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 346. Bucureşti, 1935.

5) Această părere are, şi astăzi, mai mulţi adepţi decât cea dintâi. Propriu zis, e vorba mai mult de *originea teritorială* a Basarabilor. Dar, pronunţându-se pentru originea olteană a acestora, înseamnă că cercetătorii respectivi admit, implicit, adevărata întemeere a principatului Munteniei *tot prin ei*. (V., în această privinţă, AURELIAN SACERDOŢEANU, *In jurul unei lupte a Românilor cu Rutenii în anul 1277*, în «Arhivele Olteniei», XIII (1934), passim, dar mai ales p. 285).

6) Această categorică opunere arată tocmai cât de deschisă este, încă, problema pe care o discutăm.

7) In articolul *Originea stemelor Ţărilor Române*, din *Revista Istorică Română*, I, 1931, p. 230.

8) Ibid. p. 229.

iuri, pornind mai departe şi oprindu-se la Argeş, unde întemeează dinastia şi statul muntean.

Acestei păreri, însă, i-se opune categoric o a doua care, după noi, mai bine şi mai complet decât oricare alta în aceeaşi privinţă, *exprimă adevărul* — şi pe care noi, drept aceea, vom căuta s'o dovedim ca atare.

Fie-ne permis, aici, să facem mai întâi o mărturisire:

Avem impresia că, *în ceea ce priveşte originile statului muntean*, au văzut mai bine şi mai clar istoricii vechi decât cei de astăzi, iar dintre cei de astăzi văd mai bine şi mai clar istoricii mai obscuri, neconsacraţi — ca să spunem aşa, decât cei de pe primul plan. Aceştia din urmă, în adevăr, scriu şi interpretează istoria veche românească prea numai după documente şi din cabinet — din care pricină pierd deseori contactul cu realitatea, în vreme ce primii, tocmai fiindcă păstrează contactul cu această realitate (vrem să spunem că ei îşi adună dovezile şi din realitatea vie, informându-se pe teren şi culegând informaţia din viaţa de azi, în care adesea supravieţueşte viaţa şi fapta de ieri) — păşesc mai aproape de realitate şi adevăr. Intuiţia lui Augustin Bunea sau a lui Athanasie Marienescu, sau chiar a altora, de cari istoriografia noastră oficială nu ţine prea mult seama, ni se pare nouă că desface şi înţelege, uneori, împrejurările întemeerii statului muntean mai just de cum o face istoriografia oficială. Şi aceasta, cum am spus, datorită tocmai contactului cu realitatea, pe care l-au păstrat cei dintâi, cari nu şi-au cules informaţia numai pe masa de scris(spunem asta, însă, şi să fim bine înţeleşi, *numai cu privire la împrejurările din preziua şi zilele întemeerii*, cari împrejurări, încăodată, nu vor putea fi pe deplin luminate decât coroborând informaţia de cabinet cu cea de pe teren). In regiunile de munte, pe ambele versante ale Carpaţilor, aşteaptă, încă, spre a fi cules şi interpretat, un bogat material de informaiţe vie, glas al trecutului. Problema lui Negru Vodă şi a descălecării, din tradiţia populară, nu trebuie considerată niciun moment ca fiind lămurită [9]). Şi dacă va lămuri-o cineva vreodată,

9) Am notat, din *Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie*, vol. XI (1910), p. 372, următoarele rânduri semnate Al. T. Dumitrescu: «Această tradiţie (a descălecării din Făgăraş a Munteniei) nu e de ieri, de astăzi ; ea datează cel puţin din zilele lui Mihaiu Viteazul, căci o aflăm printre rândurile raguzanului Luccari, care spune despre Negru Vodă că a întemeeat oraşe vechi, Câmpulungul şi altele; o regăsim în hrisoavele lui Mateiu Basarab şi o citim necontenit în fruntea cronicilor; apoi o găsim azi necontenit încă vie în graiul poporului. Prin urmare, dacă s'a înmormântat de istorici eroul (Negru Vodă), istoria românească să se mai lupte şi cu o tradiţie puternică, pe care critica nu o poate dobori. Chestia lui Negru Vodă stă deci deschisă şi de acum înainte». (*Excursiuni istorice. Prin ţara Făgăraşului*... pp. 352—374). Aceasta e impresia şi credinţa cu care se întoarce oricine cercetează oamenii şi locurile din sud sau nord de munţii Făgăraşului.

acela va fi un tânăr istoric român care-şi va fi petrecut multe veri în Carpaţii de sud, culegând la fiece pas toponimia şi onomastica ambelor versante, desluşind mişcările şi curentele de populare în trecut, studiind formele de viaţă umană în toată gama lor şi coborând din grinzile afumate câte hrisoave au mai rămas. Şi încă un păcat mai are istoriografia oficială română: a aruncat parcă un fel de anatema asupra unui Hasdeu, a unui Nicolae Densuşianu şi a altora, făcând pe tinerii cercetători să nu mai ia niciodată contact *direct* cu opera lor care, dacă ţine într'însa şi destul lest bun de aruncat, conţine în schimb şi un foarte preţios material de informaţie.

Am scris cele de mai sus în marginea tocmai a textului pe care am făgăduit să-l opunem celui din Andrei Veress şi pe care-l luăm dintr'un foarte recent mic studiu al unui cercetător care, după modesta noastră părere, deşi scrie din Moldova, vede cel mai bine întemeerea Munteniei. Iată textul:

«Cel dintâi voevod cunoscut din viitoarea dinastie a Basarabilor Ţării-Româneşti este acest Voevod oltean sau, mai bine zis, al Jiului, menţionat în 1241. Dealtmintrelea, el e poate chiar acela care a înfiinţat voevodatul Jiului, venind din Haţeg, unde *era* (id est: va fi fost) Voevodul Românilor din acele regiuni. Căci din diploma ungară din 1247 rezultă cum că un voevod român din Haţeg a înfiinţat voevodatul Jiului [10]). Aceasta a fost prima aşa zisă descălecare din Ardeal, urmată mai apoi de descălecarea lui Negru Vodă la Câmpulung şi de aceea a lui Dragoş şi apoi a lui Bogdan în Moldova» [11]).

Pentru ceea ce ne interesează aici, reţinem din textul citat numai atât: Basarab, voevodul din 1241, ar fi coborât din părţile Haţegului.

In ziua de 15 Noembrie 1933 am ţinut, la un colloquium de geografie, la universitatea din Bucureşti, o comunicare cu acest titlu: *Ţara Haţegului, teritoriul de origine al Basarabilor din Argeş* [12]). Nu citisem, până atunci, nimic din ce a scris C. Kogălniceanu, iar în ceea ce priveşte studiul recent din care am făcut citatul de mai sus, acesta nici nu apăruse. Iar subiectul comunicării noastre fusese sugerat şi provocat de lectura celor ce scria *despre numele Basarab*, în cartea sa abea apărută atunci, despre *«Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei»* [13]), profesorul Nicolae Drăganu dela Cluj.

*

10) Deşi acest lucru nu este exprimat în chip precis de diploma amintită, se pare, totuş, că el trebuie în adevăr cetit printre rândurile ei (nota noastră).

11) C. KOGĂLNICEANU, *Basarab şi năvălirea Tătarilor din 1241*, în «Arhiva», a. 41, Iulie-Octombrie, no. 3—4, Iaşi, 1934, p. 111.

12) Au audiat comunicarea, între alţii, următorii trei membri ai Academiei Române, profesori la Universitatea din Bucureşti: Pr. Nicolae Popescu, S. Mehedinţi, G. Vâlsan.

13) Pp. 526—527.

După ce face afirmaţia preţioasă că Basarab este *un nume vechiu şi cu o răspândire forate mare*[14]), Nicolae Drăganu enumără toate menţiunile cu acest nume, în toponimie şi onomastică, pe întreg pământul românesc, şi dincolo, în timp şi spaţiu. Am zis: *şi dincolo*. Iată pentru ce o lămurire e numaidecât necesară:

Aria geografică a acestui nume depăşind limitele pământului românesc — răspândirea lui, cu alte cuvinte, nemărginindu-se numai la teritoriul ţării noastre — ar fi necesar să stabilim dela început dacă numele de Basarab *a pornit* de pe teritoriul românesc spre a se întinde şi în afară de el sau, dimpotrivă, el îşi va fi având originea aiurea, dincolo de limitele acestui teritoriu, în lăuntrul căruia el ar fi numai oaspete. Răspunsul, până acum, s'a dat în două feluri: Hasdeu, în faţa vechimei şi a întinsei lui răspândiri pe pământul românesc, ajunsese a-l considera ca fiind fost numele unei «colectivităţi de familii cu tradiţiuni comune, un fel de castă» la daci[15]), deci autochton. Tot autochton, deşi din sud de Dunăre, îl socotea şi Onciul[16]). După cum tot autochton îl credea şi N. Densuşianu[17]). Cercetările mai recente, însă, i-au căutat şi i-au găsit originea *aiurea*, în răsărit. Această origine, azi aproape unanim admisă, ar fi turanică — şi anume pecenegă sau cumană[18]).

S'a observat, însă, totodată, şi cu drept cuvânt, că numele Basarabilor, peceneg sau cuman, nu implică numaidecât şi originea pecenegă sau cumană a acestei familii, ci «el poate fi numai rezultatul influenţii fireşti a vecinătăţii cu Românii dela Dunăre», «o mărturie a legăturilor noastre cu neamurile turco-tătare»[19]).

Ar fi interesant de ştiut dacă numele de Basarab există astăzi, aşa cum există pe teritoriul românesc, în toponimia şi onomastica regiunii cuprinsă între Caspica, Urali şi Altai, acolo adică unde se bănuie că el îşi are vatra. N'am mai avea nicio îndoială, în caz afirmativ, de origi-

---

14) P. 521.

15) *Etym. Mag.* III. 2543—2544. «Sarabi este numele castei nobilitare la Daci», p. 2556.

16) Metatezare din faimoasa Bessa-para.

17) Ca şi Hasdeu, el crede că «originea şi genealogia istorică a familiei Băsărabă în ţările aceste (româneşti) trece departe înapoi peste timpurile evului de mijloc. Ea ne apare ca o familie princiară în Dacia încă înainte de cucerire». Jornandes, de exemplu, spune că «*Zerabi*»... erau o «trupină veche, glorioasă, avută şi puternică, din care se alegeau după o ordine stabilită, regii şi marii sacerdoţi ai Dacilor». După aceea, «la Diodor Siculus aflăm o importantă notiţă istorică despre un vechiu rege de lângă Dunăre, numit *Barsaban*: Barsaban — ori Barsabas — regele Tracilor» (*Chineziatul familiei Băsărabă(din Ţera Haţegului*, în *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, 1902, pp. 69—72).

18) V. N. DRAGANU, *Românii în veacurile IX—XIV*... pp. 525—527.

19) GH. I. BRATIANU, în *Revista istorică română*, I (1931), p. 238—239.

nea lui asiatică. Dar o cercetare specială, cu acest scop, în ţinuturile amintite, nu poate face nimeni. Iar documente şi monumente istorice cu menţionarea lui, acolo, iarăş nu avem. Aşa că, în ceeace priveşte existenţa, istorică sau actuală, a numelui de Basarab în lumea din răsăritul ţării noastre, trebuie să ne mulţumim, până ce vreo împrejurare fericită ne va da mai mult, numai cu următoarele:

1. Un *Vassarabam*, menţionat în Cilicia din Asia Mică, în anul 1307, şi asupra căruia, la noi, a atras atenţia cel dintâiu Gh. I. Brătianu[20]).

2. Cei 5 Basarabi, pe cari-i menţionează Hasdeu[21]) ca servind în armata căzăcească în anul 1649.

3. Existenţa actuală a numelui de Basarab în onomastica rusă din Novgorod[22]) (*marele* Novgorod, cel de pe apa Lovat, la sud de Petrograd).

4. Numele însuş al Basarabiei noastre propriu zise (stepa din sud, Bugeacul) care anume, ne permitem să credem, nu prea poate veni dela Alexandru Basarab, Voevodul din Argeş, aşa cum se crede de obiceiu. (E mai probabil că numele de Basarabia, designând, cu începere de pe la 1400 şi până la 1812 numai stepa Bugeacului, este, ca şi cel de Bugeac însuş, un nume turanic, venit din răsărit şi nu din apus, dela unul din Basarabii Argeşului şi că el trebuie trecut, drept aceea, în rândul acelor multe numiri lăsate de năvălitorii turanici pe *marginile* pământului românesc, mai ales în regiunile de stepă: Bugeac, Dobrogea, Bărăgan, Teleorman, Călmăţui, Desnăţui, Covurlui, Suhurlui, Teslui, Bahlui)[23]).

Atâta putem spune despre existenţa, astăzi sau altcândva în trecut, a numelui de Basarab, dincolo de marginea de răsărit a pământului nostru.

---

20) In *Revista istorică română*, I (1931), p. 248 şi în care *Vassarabam* N. Drăganu (*op. cit.*, p. 523) crede că trebuie să vedem *aproape cu siguranţă tot pe Băsărabă*».

21) *Ethym. Mag.*, III, p. 2543.

22) Informaţie pe care o are, şi pe care ne-o comunică şi nouă, profesorul G. Vâlsan.

23) E intresantă următoarea notă, pe care o găsim într'o lucrare de geografie privitoare la Moldova dintre Prut şi Nistru: «In vechime, numele Basarabia îl purta toată stepa din stânga Dunării *dela Nipru* până la Porţile de Fier. Tătarii cuceriind această stepă (din sudul Basarabiei, n. noastră) au numit-o Bugeac, adică colţ, fiindcă s'au înfundat în ea ca într'un col». (T. PORUCIC, *Relieful teritoriului dintre Prut şi Nistru*, Extras din *Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie* din 1928, p. 5, nota 1). Din această însemnare par a reeşi două lucruri: a) că numele de Basarabia, purtat odinioară numai de Bugeac, vine cu adevărat din răsărit, ca unul care a designat mai înainte *tot ţinutul de stepă*, dela Nipru încoace — şi b) că numele de Basarabia e mai vechiu decât cel de Bugeac, adus ulterior de Tătari. Autorul, care cunoaşte limba rusă, se vede că a luat această informţie din oarecare operă rusească, în care e probabil că am găsi date cu adevărat preţioase pentru cele ce discutăm aici.

La sud de Dunăre, el apare astăzi în numele satului *Basarabovo* [24]), lângă Rusciuc, ca şi în acel al muntelui *Basarap*, lângă apa Mlavei din Jugoslavia [25]), în unghiul dintre Dunăre şi Timoc; Kogălniceanu vorbeşte, de asemeni, despre o moşie *Basaroviţa* din părţile Moravei jugoslave, de unde el chiar aducea pe Basarabii din Argeş [26]). Dar avem dovezi documentare că, în sud de Dunăre, numele acesta s'a întins până în Dalmaţia: Jirecek, de pildă, a semnalat de mult numele acelui «cavaler *Bladius de Bassarada*, prothontinus de Durachio = Durazzo, menţionat pe la 1378—1379» [27]).

Dar mult mai importante, pentru noi, sunt vechimea şi răspândirea numelui de Basarab *pe teritoriul românesc*. Aici, nouă să ne fie permis să nu credem niciun moment în spiţeria filologică a lui *Bezerenbam = Dezerenbam=DeZeuren(o)ba(nus)*, foarte ingenioasă de altfel şi, tocmai prin asta, foarte ispititoare, lucru care a şi făcut pe unii s'o adopte de îndată [28]). E mult probabil că adevărul este de partea cealaltă: a lui Hasdeu, F. Marienburg, Xenopol, Onciul, Gherghel, cari văd în Bezerenbam un simplu Basarab sau un *Basarab,-ban* al Olteniei. De altfel, se pare că după entuziasmul cu care a fost întâmpinată citirea *Ban de Severin*, apele încep a se întoarce la matca veche. Iată, de exemplu, ce scrie de curând un cercetător competent: «*Cât priveşte pe Bezerenbam dela 1241... se pare că citirea cea bună este Beseraban sau Basarabam, deci Băsărabă*», ca Hasdeu [29]).

24) De unde, numele *Sf. Dumitru Basarabov*. Satul e pe apa Lomului alb, aproape de vărsarea acestuia în Dunăre.

25) N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 522.

26) *Ibid.*, pp. 522 şi 526.

27) *Ibid.*, p. 522. Despre existenţa numelui de Basarab, istorică sau actuală, la nord de ţara noastră, aproape că nu se poate vorbi. Cel mult ca o curiozitate se poate aminti localizarea spre Lituania, de către unii, a lui Bezerenbam din cronica lui Fazel Ullach Rashid. In ceeace priveşte menţiunile, toponimice sau onomastice, în care numele Basarab apare la *apus* de ţara noastră, trebuie să spunem că ele vorbesc fie de persoane venite de pe pământul românesc, fie despre sate în marginea vestică a aceluiaş pământ. (V. N. DRĂGANU, *op. cit.*, pp. 520—527).

28) V. N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 520, nota 2, care o respinge ca hotărît greşită. V., de asemeni, în această privinţă, AURELIAN SACERDOŢEANU, *Marea invazie tătară şi sud-estul european*, Buc. 1933, pp. 54—5, nota 12. Nu pricepem propunerea lui A. S. (*op. cit.*, p. 54, nota 11) ca *Bezerenbam* să fie identificat cu «*Boleslav*, polonul».

29) N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 520, aceiaşi notă. Autorul scrie aceste cuvinte în 1933. Iar C. Kogălniceanu scrie, în «Arhiva», no. pe Iulie—Octombrie 1934, p. 111, următoarele: «*Cel dintâi Voevod cunoscut, din viitoarea dinastie a Basarabilor Ţării-Româneşti, este acest Voevod oltean sau mai bine zis al Jiului, menţionat în 1241*». *Deci: tot BĂSĂRABĂ.*

Aşa dar e mult probabil că prima menţionare, în timp, pe un teritoriu românesc, a numelui de Basarab, este aceea din 1241. Ar fi, după aceea, menţionarea familiei domnitoare a Basarabilor în anul 1259 [30]) — şi, în sfârşit, urmează documentul din 1324, în care numele voevodului din Argeş apare clar pentru toată lumea [31]).

Dar numele de Basarab nu este numai al dinastiei din Argeş, ci el a avut o răspândire întinsă, cum am văzut, şi *în afară* de ea.

Inainte de a deveni domnesc, el a fost popular românesc, nume de botez. Să-l urmărim, deci, în această ultimă hipostasă, în timp şi spaţiu, atâta cât documentele şi informaţiile ne permit:

In 1341 e menţionat în regiunea Târnavelor, în Transilvania [32]).

In 1344 avem doi *cneji* Basarab («Bozorad) în Caraşul Mare şi în Caraşul mic [33]).

In 1358 se menţionează un *cneaz* cu numele *Bozorad* în Craşova, Banat [34]).

In 1398 se menţionează, *tot un cneaz*, cu acelaş nume: Bazarad sau *Besserabe*, sau *Basarabe*, în localitatea *Râuşor de pe valea Streiului, în ţara Haţegului* [35]).

30) O admite, între alţii, Hasdeu (*Eth. Mag.*, III, p. 2544) — şi o admite, între cercetătorii noi, *N. Drăganu* (*op. cit.*, p. 520).

31) Diploma, prin care regele Carol Robert răsplăteşte pe comitele Sălagiului Martin Bulgarul, «*care a purtat de mai multe ori soliile noastre la Basarab, voevodul nostru transalpin*» (HURMUZ. I, p. 6001).

32) E vorba de «*Egidius, filius Bazarab de Zanchal* (N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 521).

33) HURMUZAKI, I, 2, p. 53. V. şi N. IORGA, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I, p. 77, ca şi N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 230, nota. Observăm aici că N. Drăganu, făcând suma tuturor menţiunilor documentare (*op. cit.*, pp. 520—521) ale numelui Băsărabă în trecut, îi scapă din vedere tocmai pe aceşti doi foarte vechi şi importanţi cnezi Basarabi din Caraşul Mare şi Mic, pe cari, totuş, îi semnalase în nota dela p. 230 a aceleaşi lucrări.

34) Apud N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 521.

35) «Dragotă şi frate-său Iuonu, cnezi de Râul Alb, se judecă la anul 1398 cu Ianustin şi fraţii acestuia Basarabe şi Kuste, cnezi de Rîuşor, înaintea castelanului Styborius şi a doisprezece juraţi ai provinciei Házák (Haţeg) pentru aliquota parte de contribuţiune pentru posesiunile comune» (I. CAV. DE PUŞCARIU, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I, p. 144, Sibiu, 1892). Facsimilul documentului latin, care priveşte acest fapt, a fost publicat de *N. Densuşianu* în *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, (articolul menţionat mai sus, p. 65). Se vede limpede, din acest act, că Băsărabă era pe la sfârşitul sec. XIV, în ţara Haţegului, simplu nume de botez, în acelaş timp în care un alt Băsărabă, Mircea cel Mare, era domn al Munteniei. Se înşeală N. Denuşeanu când crede că, din acest act chiar, Băsărabă s'ar trăda ca nume de familie, «o familie princiară», un fel de castă

In 1435 se menţionează iarăş un *nobil Bazarad* la Râuşor [36]).

In 1447 găsim pe un Ioan *Basarab* preot în Vaidei, aproape de Orăştie (deci, tot ţinutul Hunedoarei) [37]).

In 1450 un *Bozarad* e pomenit alăturea de un Litovoi în *ţara Năsăudului*, pe valea Rodnei [38]).

In 1546 e amintită în părţile Argeşului de munte o «*doamnă Băsărăzboaie*» [38 bis]).

In 1592 se menţionează un *nobil* «Franciscus *Bazaraba* de Karansebeş (Karansebeş: deci, cum observă N. Densuşeanu, în marginea *haţegană* a Banatului) [39]).

In 1686 trăia în *Hunedoara* «Stephanus *Bazzarabai*» [40]).

In 1745 un Iosif *Băsărab* e menţionat în Cugir, — tot ţinutul Hunedoarei, deci [41]).

In 1814 se menţionează un Mihaiu Băsărabă, ciobanu la turmă [42]).

Intr'un zapis datat: Craiova, — 1817, se menţionează un Radu Ţiganu Basaraba [43]).

In Moldova, după câte ştim, numele de Basarab e atestat o singură dată, documentar: «Şi neavându eu banii de unde da, am dat toată partea me, ce să va alege din partea lui *Băsărabu* din Sălişte de la Podobiţi» [44]).

---

coborîtoare dela vechii Daci. Aşa credea şi Hasdeu. «Azi, însă, e admis de învăţaţi că Basarab a fost la început *nume de botez*, de origine necunoscută» (VICTOR MOTOGNA, *Un document necunoscut, privitor la Românii din Valea Rodnei*, în Rev. Ist., XI, p. 200).

36) I. CAV. DE PUŞCARIU, *op. cit.*, vol. II, p. 19.

37) VICTOR MOTOGNA, *op. cit.*, p. 199. «In acelaş an (1264) se aminteşte într'un act regal «Terra Naswod) *(ibid.*, p. 197).

38 bis) Intr'un document din acest an, a cărui traducere, făcută la *Arhive* după documentul slav scris pe pergament, se poate citi la înv. Stanciu Stănciulescu din Arefu.

39) şi 40) V. apud N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 521.

41) N. IORGA, *Imperiul Cumanilor şi domnia lui Băsărabă*, p. 4, nota 2.

42) Iată aşa dar, cum numele de Basarab, purtat de domnitori, de *cnezi* şi de «nobili», coboară până la poporul cel mai de jos. Ba încă, aşa cum arată menţionarea imediat următoare a numelui — cea din 1817 — Basarab ajunge a fi chiar nume de ţigan. Iar purtătorii lui de astăzi, numeroşi, din Jucica de lângă Cernăuţi, (v. mai jos) ni se spune că sunt mai toţi sau chiar toţi, tot ţigani. A păţit şi Basarab, cu alte cuvinte, ceea ce au păţit şi alte vechi nume glorioase ale istoriei româneşti: Coborând în clase sociale din ce în ce mai modeste, el a fost părăsit treptat-treptat de cele mai avute. Iar un nume coborât la ţigani, dovedeşte singur că e pe cale de dispariţie. — Ciobanul Mihaiu Băsărabă e citat de N. IORGA *(Situaţia agrară, economică şi socială a Olteniei, în epoca lui Tudor Vladimirescu*, Buc. 1915, p. 66. doc. LXXVII: «O ocă porumb, datu lu Mihaiu Băsărabă, ciobanu la turmă»). Iar Mihaiu Băsărabă acesta reese că e de prin *Mehedinţul de sus*.

43) *Arhivele Olteniei*, II, p. 216.

44) *Ioan Neculce*, Fascic. IV, 1924. în studiul *Sâneştii*, al lui M. Costăchescu, iar Sâneştii de care ţin şi *Podobiţii*, e sat în marginea de vest a judeţului Iaşi.

In 1862 e menţionată o familie *Basaraba* în Corneşti, *ţara Haţegului*, şi una *Besarab* în Peşteana, tot în *ţara Haţegului* [45]).

Acestea sunt *principalele* menţiuni *onomastice* ale numelui Basaraba pe cuprinsul pământului românesc, găsite până azi în documente [46]).

* * *

Nu este mai puţin interesantă, însă, şi urmărirea răspândirii lui *toponomastice*, pe cuprinsul aceluiaş pământ: [47])

Il găsim menţionat ca atare, undeva în Ardeal (precis, nu putem şti *unde)* încă din 1265 într'un document în care este vorba de «terra abbatis de *Bezered*» [48]). Şi-l găsim, după aceea, în numele satului *Basarabasa-falva*, anul 1429 [49]). Atât, numai, în ceea ce priveşte menţionarea lui în documente, pentru trecut.

Azi, însă, îl găsim mult mai răspândit în toponimia pământului românesc:

Lângă Hălmagiu, la apusul Ardealului, există un sat numit *Băsărăbeasa* [50]). Există, după aceea, un alt sat: *Băsărabă*, aproape de Zalău [51]). Există, iarăş, un munte *Basarabă* la hotarul dintre ţara Maramureşului şi ţara Năsăudului [52]), ca şi un deal *Basarab* lângă Cotnari [53]). Le menţionează, pe toate acestea, Silviu Dragomir, N. Iorga şi N. Drăganu (opp.

---

45) I. CAV. DE PUŞCARIU, *op. cit.*, vol. I. pp. 49 şi 50.

46) Spunem *principalele*, pentru că mai sunt şi alte câteva, pe care, însă, le trecem cu vederea: e vorba, în ele, de câţiva tineri cari, purtând acest nume şi studiind la Viena sau Wittemberg, sunt arătaţi ca originari de prin părţile Ardealului sau *de pe lângă*. (N. DRĂGANU, *op. cit.*, pp. 521—522).

47) Oriunde găsim numele de Basarab în toponimie, înseamnă că acest nume a existat pe acolo mai întâi în onomastică; aşa că, de fapt, aria toponomastică a lui Basarab o întregeşte sau se încadrează în cea dintâi: aria onomastică.

48) Hurm., I, p. 329.

49) Citându-l după *Csánki*, N. Drăganu (op. cit., p. 521) spune că e vorba de un sat din Banat. Credem că se înşeală (după cum se înşeală sigur atuncea când, citându-l pe I. Cav. Puşcariu cu numele de Basaraba în satele Peştera şi Corneşti, crede că aceste sate sunt în Banat, când ele în realitate sunt în ţinutul Haţegului: *ibid.*). Credem, în specie, că e vorba de Băsărăbeasa din părţile Aradului.

50) SILVIU DRAGOMIR, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII*, Sibiu, 1920, pp. 232, 255, 257—58 şi unde, la p. 141, e menţionat şi Iosif Basarab cel din Cugir, pentru anul 1745.

51) N. IORGA, *Imperiul Cumanilor...* p. 4, nota 2.

52) Vorbind de *Bozorad cel alăturea de un Litovoiu* în ţara Năsăudului, la anul 1450, N. Drăganu *(op. cit.*, p. 521) scrie: «După acest Basarab pare a fi numit muntele *Basarabă* aparţinător Runcului apropiat, precum şi *Besarabă*, atestat (în 1815) la hotarul dintre judeţul Năsăud şi Maramureş, în apropierea Bătrânei.« Nu cumva e vorba, totuş, de unul şi acelaş munte?

53) N. IORGA, *ibid.* (v. mai sus, nota 2).

cit.). Dar marele dicționar geografic al României (vol. I) mai arată, încă: o *câmpie Basarab*, în Vâlcea; un *iaz Basarab*, pe moșia Ripiceni, în Botoșani; un *sat Basaraba*[54]) în județul Suceava (astăzi Baia); un iaz și o *pădure Basarabia* în acelaș județ Suceava; un *sat Basarabi* lângă Calafat; o *Măgură a Basarabilor* în județul Teleorman, ca și — în sfârșit — un *deal Băsărăboaia*[55]) pe teritoriul satului Băiceni, județul Botoșani.

Foarte importantă, însă, este răspândirea numelui de Basarab în *onomastica actuală* a poporului nostru.

El se întâlnește: în satele Romos, Vaida și Costești, în ținutul Hunedoarei[56]), după cum credem că trăește încă și în satele Peștieana și Cornești, din acelaș ținut, unde l-am văzut existând în 1862 (v. mai sus). Așa dar: *în cinci comune din părțile Hunedoarei.* Formele sub care trăește acolo sunt două: *Băsărabă* și *Băsăraboiu*[57]). Mai trăește, încă, în Banat[58]). După aceea, în Mehedințul de sus, iarăș în cinci sate și aici: Butoești, Șimianu, Govodarva, Jidoștița, Severinești[59]).

Dar la aceste atestări despre existența actuală a numelui de Băsărabă în onomastica poporului nostru, noi putem adăoga o sumă altele:

Astfel, în comuna *Jucica de lângă Cernăuți* sunt mulți capi de familie, cari se cheamă așa: *Băsărabă*[60]). După aceea, în satul Filiași (fost Fiat-falva) de lângă Cristur, așezat pe țărmul de miazăzi al Târnavei Mari, este o familie secuiască *Basarat* (numele Basarabilor noștri în cronicele ungruești)[61]).

Dar, mai numeros decât oriunde se întâlnește astăzi numele de Băsărabă în onomastica din nordul Olteniei. L-am văzut în părțile dinspre munte ale Mehedințului, în cinci sate. In plus, însă, l-am găsit noi răs-

---

54) Despre acesta, tradiția spune că ar fi întemeiat de niște fugari din Basarabia, ceeace este pe alăturea de adevăr, deoarece un sat *Basaraba* nu putea fi numit așa decât după un întemeetor (sau orice alt personagiu mai important) care a purtat acest nume.

55) Și numele acesta nu poate veni decât dela soția unui Basarab. E acelaș cu cel din documentul dela Arefu (v. mai sus).

56) N. IORGA, *op. cit.*, p. 4, nota 2.

57) Informație dela flăcăul Traian *Bárbură* (iarăș un nume interesant, și acesta) — soldat în corpul de gardă al Palatului (în 1934) și originar din Romos.

58) N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 521, dar nu precizează unde și nici nu trimite la isvor.

59) O. DENSUȘIANU, *Originea Basarabilor*, în *Graiu și Suflet, IV*, 147, nota 8.

60) Informație dela profesorul G. Vâlsan, pe care ne-a confirmat-o și profesorul C. Brătescu, dela Universitatea din Cernăuți.

61) Informație dela tânărul geograf Vasile Ghibedea, azi profesor la liceul din Brad. Ni-se pare că și în lucrările lui Sabin Opreanu e menționat undeva. E aproape sigur că în acest *Basarab* de lângă Târnave supraviețuiește vechiul Basarab. menționat în acelaș loc, din 1341: «Egidius, filius Basarab de Zanchal» (v. mai sus). Iar în *Zanchal*, N. Drăganu vede pe românescul *Sâncel*.

pândit în Gorjul din poala muntelui, ca și în aceeași parte a județului Vâlcii.

Treceam, în August 1931, prin satul Baia de Fier, de lângă Polovragi. Din marginea satului, luam o fotografie spre munte, când o femee apăru lângă noi, rugându-ne să găsim «un rost la București pentru fiu-meu *Alexandru Băsărabă*». Iată, dar, pe flăcăul din Baia de Fier purtând întregul nume al Voevodului din Argeș, de pe vremuri. — Am trecut apoi în satul Cernădia, mai spre apus. Nu mai puțini de *șapte Basarabi* — capi de familie am găsit și acolo. Iar în Porceștii de Jii, satul care stă în gura defileului Jiului, peste râu de Bumbești, chiar în poala muntelui, ca și celelalte două, soția învățătorului Cartianu ne-a vorbit, în acelaș August, despre o bătrână din Turcinești (sat, câțiva km. mai la sud), care murise de câtiva ani și pe care o chema *dodă Băsăraba*. «Și când îi spuneam *dodă Băsărabo*, ea se supăra. Băsărabă e ca un nume de ocară; vrea să spună: o femee murdară și cu hainele rupte». Foarte interesantă, această informație, care arată, prin semantica atât de pejorativă la care s'a oprit numele, marea lui vechime acolo. — Iar cu un an înainte descoperisem, în cel mai arhaic din câte sate românești am văzut: Sohodolul Gorjului, șapte km. la apus de Tismana, în munți, — doi locuitori *Băsărabă*, amândoi cu casele la picioarele *muntelui Tihomirul*, care munte păzește satul înspre apus (și de pe care, în ceasuri limpezi de seară, se poate prinde cu privirea, spre răsărit, cea mai întinsă și mai frumoasă imagine a depresiunii subcarpative oltene). Și mai e un loc unde, într'o excursie asemănătoare, am întâlnit numele de familie *Băsărabă*: în satul Mlăci de lângă Costeștii Vâlcii, îndată la piciorul muntelui[62]).

* * *

Am întocmit o hartă cu aria de răspândire a numelui de Băsărabă, azi și în trecut, în cuprinsul pământului românesc. Și *atunci*, abea, *după întocmirea acestei hărți*, au căpătat întreaga lor valoare toate mențiunile lui Băsărabă în toponimia și onomastica românească, pe care le-am înșirat până adineaori. Cu alte cuvinte, după ce am *cartografiat* fenomenul... Aici să facem o paranteză:

Metoda aceasta a hărții, adică a *traspunerii pe hartă* a unui fenomen

---

62) L-am aflat, după aceea, menționat (pentru anul 1903) și la AURELIAN SACERDOȚEANU, *Pomelnicul Bisericii Grușetu din Costeștii Vâlcei*, Extras din *Arhivele Olteniei*, XII, 65—66, 1933, p. 10. Iar poetul D. Ciurezu, ne atrage în ultimul moment atenția că în satul Verbița din Dolj trăește astăzi preotul *Basarabin* (de astă dată, numele are sufixul slavic *-in*).

care se găseşte răspândit pe anume suprafeţe sau în anumite regiuni, a dat cheea la multe probleme în cercetările de etnografie, ca şi în cele de biologie, linguistică, istorie. Iar la noi ea n'a dat atâta până acum, cât e de aşteptat să dea de astăzi înainte.

Metoda geografică în cercetările de această natură — fie că este vorba, să zicem, de răspândirea în spaţiu a unui anumit tip de ceramică preistorică, a unei anumite forme de arc sau de orice armă ori unealtă, a unui anume fel de a îngropa pe morţi, a unui anumit fel de locuinţă sau chiar a unui simplu cuvânt sau *nume*, cum e în cazul nostru — constă, în primul rând, în a urmări fenomenul în *toată întinderea sa* şi apoi a-l cartografia, adică a-i duce graniţa până unde se întinde[63]). Observăm, atunci, că avem *centre* în care fenomenul apare, *suprafeţe* peste care el se întinde, şi *graniţe*, la care se opreşte[64]). «Harta devine astfel un mijloc de a deslega unele probleme, o cale de inducţie, cu atât mai mult cu cât uneori abea *după cartografierea unui fenomen se ivesc în minte unele întrebări cu privire la acel fenomen*»... «Pe această cale s'au stabilit emigrări de populaţii (Eskimos). Emigrarea obiectului — (unealtă, armă, obicei, cuvânt, *nume*, etc., n. n.) dovedeşte *direcţia mişcării* unei grupe omeneşti pe faţa pământului... In deosebi când e vorba de studiul neamului românesc, o largă perspectivă se deschide pentru cei ce vor porni pe acest drm. E de aşteptat să se lămurească bunăoară pe această cale centrul, *direcţia şi vechimea unor mişcări de colonizare* în viaţa poporului nostru»[65]).

Cuvintele acestea ar fi putut figura drept motto la cele ce scriem noi aici despre Basarabi[66]). — Să privim, în adevăr, harta. Cele ce se desprind din ea cu privire la numele de Băsărabă — şi, implicit cum nădăjduim să arătăm, cu privire la dinastia însăşi a Basarabilor — sunt lucruri de o importanţă care nu poate scăpa nimănui.

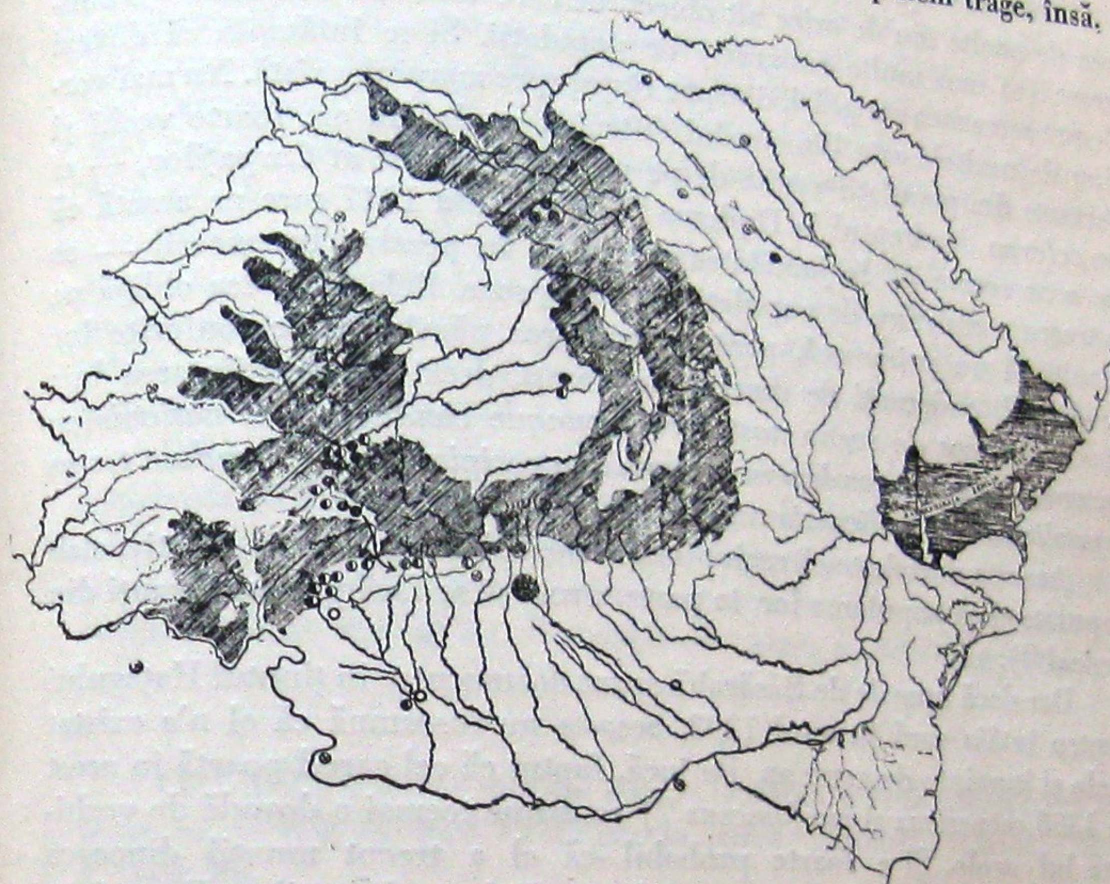
63) V. C. BRĂTESCU, *Metoda geografică în cercetările etnografice*, în *Buletinul de Geografie* pe 1913 (XXXIV). fasc. I, p. 149. Aplicând această metodă a scris Ratzel, între altele, lucrarea sa: *Die afrikanischen Boegen..*, Leipzig, 1891. Cartografierea formelor de arcuri şi urmărirea lor în spaţiu a dus la descoperirea de vechi relaţii între popoare sau chiar la descoperiri de migraţii de popoare.

64) *Centrul de apariţie* şi desvoltare îl formează punctul sau punctele în care fenomenul apare în forme mai arhaice şi mai numeroase: *aria de răspândire* o formează ţinutul în cadrul căruia fenomenul a emigrat, pornind din centru; iar *graniţa* este linia care închide aria de răspândire.

65) S. MEHEDINŢI, *Aplicări antropogeografice în sfera etnografiei, istoriei şi altor ştiinţe invecinate*, în *Anuarul de antropogeografie şi geografie*, I (1909—10), pp. 12—13.

66) In ceea ce ne priveşte, aceeaşi metodă de cercetare am mai aplicat-o în *Studiul geografic al castanilor din Oltenia, Bulet. Soc. Reg. Rom. de Geografie*, tom. L, 1931.

Mai întâi, această hartă ne arată o frecvenţă neaşteptat a numelui în cadrul pământului românesc. Centrul fenomenului — ca să-l numim aşa — adică locul lui de apariţie şi formare, din care mai apoi a radiat spre margini, pare a fi fost în România[67]). Nu putem trage, însă,

● Numele Băsărabă a existat în trecut.
◐ Numele Băsărabă există astăzi.
⊗ Numele Băsărabă în toponimie, în trecut sau astăzi.
→ Direcţia de migraţie.

această concluzie, deoarece — aşa cum am arătat şi mai sus — nu ştim decât foarte puţin despre existenţa lui — astăzi şi în trecut — dincolo de limitele pământului românesc. Totuş, putem face altceva: să considerăm numele în răspândirea lui *numai pe acest pământ*. Făcând aceasta, trebuie să facem următoarea foarte preţioasă constatare: *Vatra numelui de Băsărabă pe pământul românesc este în Haţeg şi Hunedoara.* Acolo ni-l pomenesc de cele mai multe ori documentele trecutului şi acolo îl

---

67) Am văzut că existenţa numelui de Băsărabă dincolo de hotarele româneşti, în trecut şi astăzi, e mult mai săracă decât *între aceste hotare*.

găsim şi astăzi cu cea mai mare răspândire [68]). Din «Ţara Haţegului» el a pornit şi s'a răspândit în ţinuturile din jur. Iar roirea aceasta a lui a luat, mai ales, două direcţii: spre Banat şi Oltenia [69]).

Numele, aşa dar, *a emigrat*. Iar emigrarea lui ar trăda — ca şi emigrarea de unelte sau de orice alt obiect, de care vorbeam mai sus — o emigrare (sa mai multe emigrări) de populaţii. Şi se întâmplă că dovezi despre asemenea emigrări, dinspre Haţeg spre margini, există. Nu mai vorbim de multele sate din nordul Olteniei, unele din ele foarte vechi şi formate din populaţii venite de pe versantul nordic al Carpaţilor, — ci ne referim deadreptul la Diploma Ioaniţilor din 1247 care ne arată că *pe acea vreme* — la jumătatea sec. XIII, în preziua Intemeerii — se petrecea o emigrare de populaţii în acelaş sens. Bela al IV-lea obligă pe Ioaniţi să nu primească, pentru popularea pământurilor conferite lor de dânsul, emigranţi de dincolo de munţi, decât cu încuviinţarea lui: *«quod rusticos de regno nostro cujuscunque conditionis et nationis ac Saxones et Teutonicos de nostro regno non recipiant ad habitandum terras supradictas nisi de licentia regi speciali»* [70]).

Aceasta dovedeşte că regiunile din nordul Olteniei erau, relativ, slab populate şi că popularea lor, în parte, urma să se facă prin emigranţi din Ardeal [71]).

Dar dacă numele de Băsărabă apare documentar în ţinutul Haţegului pentru întâia oară în anul 1398, aceasta nu înseamnă că el n'a existat acolo şi înainte de acest an. Ba încă, faptul că cel care-l poartă în acest an 1398 este *cneaz şi vir famosus* [72]) constitue tocmai o dovadă de vechimea lui acolo. Şi e foarte probabil că el a trecut munţii dincoace odată cu emigranţii de care ne vorbeşte diploma Ioaniţilor. E un fapt care vine să întărească mult această presupunere: Satul Turcineşti din

68) Numai în Mehedinţul de sus numele trăeşte astăzi într'un număr egal de sate. Dar n'avem niciun document care să ne dovedească existenţa lui şi în trecut, acolo. Şi apoi, afară de aceasta, satele din Mehedinţi în care numele există astăzi sunt apropiate unul de altul, aşa că e posibil ca ele să nu alcătuiască, în realitate, decât un singur centru, un singur punct în spaţiul românesc, cu acest nume. Ceea ce nu este cazul cu satele din Haţeg—Hunedoara.

69) E probabil că şi Ţara Năsăudului a fost un astfel de centru, numele de Băsărabă — atestat acolo încă din 1450 — trecând la răsărit de Carpaţi (v. mai sus răspândirea lui actuală în Moldova de sus) cu şi descălecatul Moldovei.

70) Hurmuzaki, I, 1, p. 252.

71) V. I. NISTOR, *Emigrările de peste munţi*, p. 5. In această foarte interesantă şi preţioasă lucrare, se arată cauzele — sociale, politice, etc. — care-i sileau pe Români să emigreze, la instalarea stăpânirii ungureşti în Ardeal, la miazăzi şi răsărit de Carpaţi.

72) Documentul din 1435 spune şi el că chinezii de atunci din Râuşor, Costa, Stanciul şi Volcul (popă) au trădat Ungaria trecând în MOLDOVA şi că chineziatul lor se transmite în partea «*Nobilium* Michaelis et Bazarad»

Gorj, în care numele de Băsărabă a existat până de curând (v. mai sus) e lângă *Schela*, adică lângă satul ce stă tocmai în capătul sudic al străvechiului şi foarte frecventului pas al Vâlcanului, pe care va fi venit cea mai multă din populaţia emigrată de dincolo în cursul vremii; iar Cernădia din nord-estul Gorjului, unde avem astăzi o sumă de familii de Basarabi moşneni, mari proprietari de munţi, stă şi ea deasemenea la extremitatea sudică a drumului de transhumanţă, pe care coborau, spre sud, turmele ardelene de pe munţii dela isvoarele Lotrului şi dinspre acel nod pastoral şi isvor de transhumanţă care este cunoscuta *Poiană a Muierii* [73])...

Alăturea de Cernădia, după aceea, este vestitul sat *Novacii Ungureni*, iar unul din cătunele Cernădiei se chiamă şi el tot *Schela* — ca Schela cea de lângă Jiu — nume care înseamnă: *capăt de drum şi de popas*, adică — respectiv — capetele drumurilor de transhumanţă transcarpatice, în care aceste două sate stau.

Pentru cine a umblat şi cunoaşte lucrurile acestea la faţa locului, concluzia că Basarabii de astăzi din nordul Olteniei, în satele în care-i găsim, sunt veniţi de dincolo — din Haţeg şi Hunedoara, se impune aproape cu necesitate. Iar concluzia aceasta sugerează, de pe acum, pe cealaltă: că, la rândul lor, Basarabii din Argeş au venit din Oltenia.

*
* *

Cele dintâi nume mari din istoria Olteniei şi Munteniei, până la Intemeere, se ştie că sunt următoarele patru: Litovoiu, Bărbat, Tihomir şi Basarab.

Litovoi. Voevodatul lui Litovoiu cel din 1247 cuprindea, cum se ştie, şi ţara Haţegului [74]). Se admite, în genere, că acest Litovoiu e acelaş cu Litovoiu cel ucis în luptă de magistrul George [75]), mai probabil în 1273 [76]) decât în 1279 cum se credea mai nainte. Noi credem, însă, că e vorba de *doi Litovoi*. E greu să admitem, mai ales pentru acele vremi, că un modest voevod ar fi putut rămâne peste treizeci de ani în demnitatea de voevod valah supus Ungurilor. E mult mai probabil, deci, să fie vorba de *doi voevozi* — deosebiţi, dar cu acelaş nume. — Numele, în adevăr,

73) Cf. ION CONEA, *Ţara Loviştei*, pp. 66—67.

74) ZIMMERMANN-WERNER — *Urskundenbuch...*, I, p. 74, Cf. N. IORGA, *Carpaţii în luptele dintre Români şi Unguri* p. 2.

75) Diploma ungară din 1285, a lui Ladislau IV.

76) I. MINEA, *Răsboiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert* (Noembrie, 1330), în *Cercetări istorice*, V—VII, 1929—1941, p. 326. Aceeaşi dată admite şi A. SACERDOŢEANU, *In jurul unei lupte.... Arhivele Olteniei*, No. 74—76, p. 283.

nu poate fi nicio piedică în această presupunere, deoarece Litovoiu era un nume oarecum la modă în părţile Haţegului, pe vremea aceea. In adevăr: Intre alţii [77]), să menţionăm pe acel *Litovoiu de Clopotiva*, în ţara Haţegului, pomenit documentar la sfârşitul secolului XIV [78]).

Dar, din această frecvenţă a numelui de Litovoiu în părţile Haţegului [79]), se desprinde următoarea interesantă concluzie: *şi acest nume*, al voevodului pe care-l găsim în 1247 stăpânind în Oltenia de sub munte (dar, totodată şi în Haţeg) *şi el* trebuie să fi coborât în părţile Târgu-Jiului din acelaş Haţeg.

Cu alte cuvinte, fiind dovedit că Litovoiu stăpânea în acelaş timp de amândouă părţile Carpaţilor şi că acest acelaş Litovoiu, stăpân în Haţeg, atacase şi cucerise «oarecari părţi ale regatului nostru (unguresc) dincolo (*ultra*, adică la sud de Alpi», de Carpaţi) — urmează că patria lui Litovoiu, ţinutul lui originar de posesiune dată din partea regelui ungur, a fost Haţegul şi că ţinutul stăpânit de el dincoace (sud) de Carpaţi era o posesiune câştigată şi *adaosă ulterior*. Aşa dar, în Haţeg a fost *mai dinainte* un fel de marchizat unguresc, care s'a întins ulterior şi în sud de munţi, probabil pe urmele unei emigrări de populaţii de dincolo dincoace, emigrare accentuată după trecerea marei năvăliri tătare. — După lupta din 1273 (sau câţiva ani *după*, lucrul nu interesează aici) Ţara Haţegului nu mai depinde de Barbat sau de alţi fraţi, urmaşi români, ai lui Litovoiu cel ucis în luptă: în 1276 întâlnim pe «Petru, comitele de Haţeg» [80]). Iată, deci, cum concluzia se desprinde singură, limpede: După

77) N. IOGA: «Haţegul fu luat, dar de moştenirea lui Litovoiu nu se atinse regele... Şi numele de Litovoiu aici (în Haţeg, n. noastră) se întâmpină. Adăugim la *alte menţiuni* (şi balcanice) aceea a lui Litovoiu de Clopotiva, în părţile Haţegului, la sfârşitul veacului al XIV-lea»... *(Carpaţii în luptele dintre Români şi Unguri*, p. 2). Facem ici, cu privire la numele *Litovoiu*, următoarea observaţie: Astăzi, în Oltenia dinspre munte, ca şi în Muntenia din aceleaşi părţi, dar în Oltenia mai mult decât oriunde, numele de familie terminate în *oiu sunt foarte numeroase* (terminaţia *înseamnă* şi are acelaş rol pe care aiurea îl are *-escu*): Pătrăşcoiu-Pătrăşcoii, urmaşii lui Pătraşcu; Miroiu-Miroiii, urmaşii lui Mirea; Mănoiu-Mănoii, urmaşi lui Manea, etc Aşa dar Litovoiu, cu terminaţia lui, se integrează în chipul cel mai firesc, în onomastica actuală nord-olteană. (Cf., în această privinţă, ION CONEA, *Ţara Loviştei*, pp. 111, 112, 113).

78) IACOB RADU, *Istoria vicariatului greco-catolic al Haţegului*, Lugoj, 1913, p. 184: «Lithinoy»-«Lithivoya». Cf. N. IORGA, *Gesichte des rumänischen Volkes*, I, pp. 144—145.

79) Un document din 1421 ne vorbeşte de «Bank, fiul lui *Lithuov*», în acelaş Haţeg (I. CAV. DE PUŞCARIU, *date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sibiu, 1892, vol. I, p. 147. Şi e probabil că şi în numele de *Latiugh*, existent în com. Haţiegelu nu mai departe decât în 1862 — v. aceeaşi lucrare, p. 49 — trebue să vedem tot pe Litovoiu, supravieţuit până în zilele noastre).

80) Barbat, deci, a trecut, spre a domni, după moartea lui Litovoiu, (dacă va mai fi domnit) la *sud* de Carpaţi, în depresiunea Tg. Jiului. Va fi fost, astfel, o «descălecare» forţată.

lupta în care Litovoiu cade, baza posesiunilor lui — Haţegul — e retezată, ca să spunem aşa, de rest; care rest, în întregime transalpin, adică sudcarpatic, la rândul lui, se desprinde de unguri ca un fruct copt de creangă şi începe a trăi o viaţă de sine stătătoare, plătind — cel puţin aşa pretinde regele — o vreme, încă, tribut şi rămânând cu totul reatârnat mai pe urmă.

Din cele de mai sus se desprinde, aşa dar, în chip aproape imperios, următoarea concluzie: voevodatul sudcarpatic al lui Litovoi cel de care vorbeşte diploma din 1285, voevodatul cu voevodul lui deopotrivă, şi voevodul cu numele lui totodată, sunt *răsaduri transcarpatice*, provenite din Haţeg. Ar fi, — deşi mai obscur şi mai necomplet trădând-o documentele vremii decât pe cea din Moldova a lui Bogdan-Dragoş, — o *descălicare de dincolo*.

Tihomir. Tatăl Marelui Băsărabă din 1330 se numea Tihomir (diploma privilegiară din 1332, dată de Carol Robert, ni-l arată pe acesta din urmă drept «filius Thocomery» [81]). Dar şi acest nume Tihomir se pare că tot din Haţeg porneşte. Iată în adevăr ce scrie cunoscutul istoric ungur *Ioan Karacsonyi* în această privinţă: «Că străbunul familiei (voevozilor din Ţara Românească) a fost Tatomir (aşa citeşte el pe *Thocomery*; recte, deci: Tihomir) rezultă din diploma privilegiară dată la anul 1332 pe seama Merovingilor din partea regelui Carol I... Apoi, că Tatomir şi cu el împreună Dragomir, Balomir şi alte asemenea nume de persoane erau răspândite prin suta XIV-a între Români, este lucru cunoscut. *Chiar numele Tatomir (recte: Tihomir) îl purta, pe la anul 1360, un Român dela Haţeg*» [82])... Dar nu numai atât: chiar astăzi, un sat dinspre nordul Mehedinţului, în Oltenia de sub munţi, se numeşte *Tihomiru*, după cum muntele în poala căruia spuneam mai sus că-şi au casele cei doi săteni Băsărabă, de astăzi, din satul Sohodol din munţii Tismanei, se cheamă la fel: *Muntele Tihomiru* sau *al Tihomirului*. După aceea: există în Banat un sat care astăzi se cheamă Temereşti, dar care în sec. XVI apare în documente sub numele de *Tihomereşti* [83]) — derivat, deci, tot dintr'un Tihomir. Iată cum aria geografică a lui Litovoiu şi Tihomir se suprapun, cu alte cuvinte, ariei geografice a numelui de Băsărabă. Dar mai mult: cel de al patrulea nume din cele amintite — Bărbat — numele

81) FEJER, *Cod. Dip.*, VIII, 13. 625.

82) *Arborele genealogic al Voievozilor din Ţara-Românească*, în *Convorbiri Literare*, XLIV (1910), vol. 2, no. 9, pp. 1027—1028.

83) N. DRĂGANU, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, pp. 234—5.

unuia din fraţii lui Litovoiu cel ucis în lupta cu magistrul George din 1273, îşi are şi el vatra de răspândire tot în nord de Carpaţi. Mai întâi, *acest Bărbat însuş* — fratele lui Litovoiu. Iar astăzi, în valea Jiului dinspre isvoare, în părţile Pietroşanilor, există satul *Râul lui Bărbat*, pe care N. Iorga l-a bănuit de mult în legătură cu numele voevodului de demult [84]). După aceea, numele Bărbat e cunoscut ca fiind fost răspândit şi în alte părţi, la *nord* de Carpaţi: în Ţara Oltului, de pildă. Documentele ne vorbesc, astfel, de diverşi Bărbaţi în *Ucea, Făgăraş, Şercaiţa, Porumbac, Pojorâta*, toate în Ţara Oltului, ca şi de un Bărbat, cândva, în Karansebeş [85]). Deci şi acest nume, pe care în 1471 îl găsim coborât şi în Loviştea [86]), *se descoperă a fi la el acasă tot la nord de Carpaţi*. Suntem în drept, aşa dar, ca pe toate patru să le considerăm ca *descălecate de dincolo dincoace*, adică din *nord la sud de Carpaţi* [87]). . .

*

* *

Să recapitulăm, trăgând în acelaş timp *concluziile care se desprind*:

Numele de Basarab, chiar dacă nu va fi având originea depărtată şi autochtonă pe care i-o atribue Hasdeu şi N. Densuşianu, este, totuş, *foarte vechiu pe pământul românesc*. Foarte vechiu, foarte răspândit şi, în plus, arătând pe cei cari-l purtau ca *fiind Români şi fiind, aproape totdeauna, cneji sau nobili*. Dezignarea aceasta, drept cneji, sau nobili, a purtătorilor lui romani, încă de pe la 1340, ne arată că pe la 1300 numele de Basarab *era de multă vreme la el acasă pe pământul românesc*. Cum, deci să admitem, în acest caz, că Basarabii *întemeetori ai statului şi ai dinastiei din Argeş* au fost cumani, că au venit dinspre răsărit şi că această venire s'a petrecut abea în secolul XIII? Dacă numele îşi va fi având cu adevărat obârşia teritorială undeva spre răsărit, atunci el a trebuit să vină la noi, din acele părţi, *cu mult înainte*. In secolul XIV îl constatăm ca *nume românesc*, cu veche existenţă pe pământul dacic şi călătorind spre viitoarea capitală domnească dela Argeş nu din spre răsărit ci *dinspre apus*. Indiferent de originea lui etnică, pe la 1300 el era, la noi, *nume românesc, purtat de români*. In cazul acesta, problema originii etnice a Basarabilor din Argeş nici nu trebue să se mai pună.

---

84) N. IORGA, *Carpaţii în luptele dintre Români şi Unguri*, p. 3. Satul, sub acest nume, e pomenit în documente încă din 1391 (N. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 286).

85) I. CAV. DE PUŞCARIU, *op. cit.*, vol. I, pp. 177 şi 180 şi vol. II, pp. 14, 15 şi 16.

86) ION CONEA, *Ţara Loviştei*, Buc. 1935, p. 142.

87) Iar despre numele lui Farcaş, unul din cnezii mai mici, pomeniţi ca domnind în Oltenia la 1247, se poate spune şi susţine cu prisosinţă acelaş lucru. (V., pentru aceasta, I. CAV. DE PUŞCARIU, *op. cit.*, vol. II, pp. 101—102.

Intemeetorii dinastiei şi principatului muntean au fost un neam de români nobili, coborâţi din partea muntelui, dintr'unul din cele mai româneşti ţinuturi, azi şi totdeauna: Haţegul-Hunedoara. In adevăr: axa etnică a poporului şi a pământului românesc e formată, se ştie, tocmai de regiunea aceea de triplă întâlnire între Banat, Oltenia şi Haţeg, cu inima în munţii Retezatului. Aşa a fost în vremea dacă, aşa în cea daco-romană, aşa în cea românească. Şi de acolo, tocmai, vedem c'a roit spre margini, şi mai ales spre Oltenia, numele de Basarab. Carpatic e pământul românesc, carpatic e statul, carpatic e neamul românesc şi carpatici, cu veche rădăcină în partea muntelui, se dovedesc a fi fost şi Basarabii întemeetori.

Este, aceasta, o concluzie de mare şi îndreptăţită mândrie etnică, cu atât mai mult cu cât ea se desprinde pe bază de fapte şi nu pe simple deducţii teoretice. Dar întemeerea statului muntean trebue privită şi ea, în acest caz, ca pornind şi venind, la Argeş, din aceleaşi părţi cu Basarabii, adică dinspre Haţeg şi Oltenia. Şi e foarte probabil ca acel Basarab din 1241 să fi fost în adevăr, aşa cum crede C. Kogălniceanu, voevodul care, pornind din regiunea Haţegului, a descălecat şi a întemeeat voevodatul Jiului din Oltenia subcarpatică. Şi este iarăş mult probabil ca Litovoiu cel din 1247 să fie urmaşul direct al lui Basarab la voevodatul Jiului, — cu alte cuvinte, e probabil ca Litovoiu să fie el însuşi din neamul Basarabilor [88]). Am trece, astfel, prin Litovoiu cel mort în 1273, indiferent dacă el e acelaş cu primul sau nu; am trece prin Barbat, succesorul, şi am veni la Tihomir, tatăl marelui Basarab şi înfăptuitorul probabil al principatului valah de amândouă părţile Oltului. Intemeerea trebuie privită ca venind din apus de Olt şi din alt motiv: acolo, în Oltenia subcarpatică, diploma Ioaniţilor arată o cristalizare şi o viaţă politică mult mai complexă, mai continuă şi mai înaintată decât la răsărit de Olt. Iar dela dipl. Ioaniţilor şi până în 1324, când e menţionat pentru prima oară Basarab din Argeş, «voevodul nostru transalpin», documentele tac cu desăvârşire asupra celor ce vor fi fost la est de Olt, dela Seneslau încoace —, pe câtă vreme la vest de acest râu îl mai avem, menţionat în 1285, pe Litovoiu cel ucis în lupta cu magistrul George. In Oltenia, deci, e mai mult sbucium şi mai multă luptă pentru afirmarea şi independenţa românească. In acele părţi trebue să fie şi leagănul întemeerii muntene. Aceasta nu esclude, însă, şi o descălecare» paralelă din Făgăraş, prin pasul Branului. In

---

88) Xenopol îl consideră şi el pe Litovoiu ca atare, ba încă (*Istoria Românilor*,.. ed. III, vol. II, p. 211) se întreabă dacă Litovoiu din 1247 şi Basarab din 1241 nu sunt una şi aceeaşi persoană.

tot cazul, sunt o sumă de fapte, peste cari nu se poate trece şi cari ne trimit la concluzia că şi în Muntenia, ca şi în Moldova, statul s'a întemeeat prin câte o descălecare de peste Carpaţi. Miron Costin, în *Cartea pentru descălecatul dintâiu*, ne arată Ţara Românească aşa: descălecată din Făgăraş; la fel şi cronica anonimă a Ţării Româneşti.

E foarte probabil, aşa dară, că în cele două cunoscute stihuri ale lui Eminescu:

> *Pe lungi cărări de codru, din munţi cu fruntea 'n nouri,*
> *Ieşi-tau Dragoş Vodă, ucigător de bouri,...*

trebuie să vedem, înlocuind doar numele descălecătorului, evocarea întemeerii prin «descălecare» şi a statului muntean.

ION CONEA

CRONICA

DESPRE INŢELESUL ŞI CONDIŢIILE UNEI FILOSOFII ROMÂNEŞTI

— INTÂMPINĂRI ŞI RĂSPUNSURI —

> *Ne pripchim ca uebunii, s'ajungem pe toate năţiile, care ni-o apucat de mult înainte! Le-am face toate 'ntr'o zi, decât că toate le 'ncepem de-a 'ndărătele: zidim casa dela coperiş înajosurea, înloc s'o luăm din temelie la deal. Şi auzi aici: să ştii, că nu-s de vină opchincarii, proştii... că-s domnii 'ei chistriţi şi suciţi şi 'nvârtiţi!*
>
> Paramon Chichernea
> ţăran de pe Târnave [1])

Apariţia *Rânduelii* a fost primită cu deplină aprobare din partea celor desinteresaţi, cu întâmpinări critice de către cei puşi în discuţie şi, în sfârşit, cu o foarte grăitoare tăcere a celor interesaţi.

De tăcerea acestora, ca şi de şoaptele celor obişnuiţi să mişune în umbră, ne răsbună cu prisosinţă încurajările sincere, adesea călduroase şi nu rareori entuziaste ale celor dintâi, între care să ne fie îngăduit a cita numele cele mai cunoscute: C. Rădulescu-Motru, Simion Mehedinţi, P. P. Negulescu, Părintele Niculae Popescu, Nae Ionescu, Octavian Goga, Nichifor Crainic, Octav Onicescu, Părintele Gr. Cristescu, Em. Miclescu.

Dintre cei puşi în discuţie, unii, de bună credinţă, au primit-o deschis şi ne-au răspuns cu discuţie la lumina zilei; alţii, deprinşi cu hăţaşuri furişe, au alergat îndată la strecurări de rea credinţă. Aşa bunăoară, văzând siguranţa şi stăruinţa cu care, în căutarea cinstită a adevărului şi a drumului drept, eram siliţi să dăm pe faţă unele apucături ştiinţifice şi filosofice din Ţara de Kuty, aceştia au găsit de cuviinţă, din pricini şi interese lesne de înţeles, să spună că noua revistă a apărut «pentru a lovi în anumiţi confraţi», alături de cari «trebuia să-şi facă loc şi acest grup», al *Rânduelii*, uitând, poate prea repede, acei «confraţi», întrucât asemenea moravuri erau foarte aproape de ei înşişi, că arta de «a-şi face loc» nu-i aceea de *a lovi făţiş*, ci cealaltă: de *a lăuda... «obiectiv»*.

1) A. P. BĂNUŢ, *Paramon Chichernea despre «Arsuceaţiunea pintu cultivarea poporului rumânesc»*, *Ţara Bârsei*, VII, 4; Iulie—August 1935, p. 381.

In cele din urmă nădăjduim că se vor convinge şi «confraţii» că pe noi nu ne interesează la oameni persoanele lor, pe cari le respectăm, chiar când exagerăm, ci personalităţile, adică ideile şi faptele, datorită cărora sunt socotiţi astfel de către opinia noastră publică. O singură dată ne interesează *oamenii*, ei înşişi, dea'ntregul şi fără rezerve: când e vorba de adevărate întrupări ale cugetului şi volniciei româneşti. Dar în această privinţă, trebue să recunoaştem cu modestie că prezentul nu ne dă prea mult de lucru.

Trecând însă peste strecurările de rea credinţă, ca şi peste «obiecţiile» din neştiinţă, ajungem la întâmpinările celor însufleţiţi de iubirea adevărului mai presus de dorinţele şi ambiţiile personale, întâmpinări cari, deşi aruncate ca deobicei, în fuga unor simple «semnalizări», fără susţinerea cerută de o discuţie temeinică, întrucât pornesc dintr'o uşoară neînţelegere a lucrurilor, merită înadevăr o desluşire. Pentru o cât mai deplină lămurire a cetitorilor, vom întreprinde însă, spre deosebire de criticii noştri, o cercetare mai amănunţită a ideilor lor decât au făcut-o dânşii cu ale noastre, fără a le recunoaşte însă, prin aceasta, şi dreptul de a-şi luà astfel merite mai mari decât cele îngăduite de valoarea propriilor lor idei.

Strânse într'un mănunchi, aceste întâmpinări se adună de fapt, toate, în jurul unei singure probleme: *ce înseamnă propriu zis «filosofie românească» şi în ce condiţii se poate ajunge la ea*, problemă pe care nu vom cerceta-o, în cele ce urmează, decât în punctele atinse de criticii noştri şi într'o înlănţuire sistematică desigur, însă legată totuşi de mersul ideilor din *Introducerea* la *Gând şi cuvânt*, precum şi de legătura obiecţiilor ce i s'au adus. Aşa se înţelege de ce întreprinderea noastră nu este o cercetare nouă şi de sine stătătoare, ci o discuţie urzită din întâmpinări şi răspunsuri, în care va fi vorba numai de *unele* condiţii ale «filosofiei româneşti»[1]).

Ceeace nu le-a plăcut, în primul rând, unora dintre cetitorii noştri, poate şi fiindcă se simţeau ei înşişi stânjeniţi, pare a fi fost critica îndreptată de noi împotriva aşa numitei şi aproape fostei «generaţii tinere», în legătură cu spiritul şi limba scrisului filosofic al unora din membrii ei. La constatarea noastră că «generaţia tânără» s'a abătut dela calea înaintaşilor — ceeace nu însemnă să fi bătătorit această cale pe locul unde-au lăsat-o ei —, ni s'a răspuns bunăoară că «înstrăinarea de limbă şi tradiţie nu este opera «generaţiei» de azi, ci a celor precedente, începând dela 1848», strămutându-se astfel problema, printr'o uşoară şi nesimţită alunecare de gândire, dincolo de marginile în care a fost pusă. *O* stricare a limbii româneşti, o *nouă* stricare, de fapt, după grecizarea de care scăpam acum, începe, înadevăr, cu generaţia dela 1848 şi continuă cu cele următoare. Dar împotriva ei se ridică tocmai Maiorescu, care, sprijinit de geniul lui Eminescu şi continuat de munca celor mai buni elevi ai săi, isbuteşte, în ce priveşte spiritul limbii îndeobşte, să restabilească, iar ca terminologie tehnică, să stabilească deadreptul, o *tradiţie* în scrisul nostru filosofic. *Această* tradiţie, ziceam, am fi avut noi datoria s'o continuăm, — şi ne rămâne încă destulă vreme s'o facem de-acum înainte, părăsind cât mai curând şi mai hotărît înstrăinarea căreia am căzut şi ne lăsăm încă pradă. Căci tocmai

1) Pentru cei cari nu cunosc şirul discuţiei, adăogăm că e vorba de întâmpinările d-lor: P. COMARNESCU din *Vremea* dela 14 Aprilie 1935 şi PAVEL COSTIN DELEANU din *Ideea Românească*, I, 1: Mai 1935, p. 47—49.

deaceea vina noastră, cari am avut înainte asemenea deschizători de drumuri româneşti, e mai mare decât a celor dela 48, fiindcă aceştia, atât de puternic apăsaţi de îmbierile primelor legături cu Apusul, şi-au făcut singuri drumul, pe care a trebuit apoi să-l îndrepte, marii ctitori ai cugetului românesc de până acum. Gânditorii din generaţia tânără şi din cea mai în vârstă, daţi ca exemplu de limbă şi tradiţie românească de cugetare, scriu şi gândesc bine desigur, dar nu gândesc şi ca atare nu pot scrie încă în duhul limbii româneşti. Robirile şi înstrăinările din cugetul şi graiul nostru sunt şi vor rămâne, din nefericire, încă multă vreme puternice, până când vom ajunge la deprinderea unei cugetări de sine stătătoare. Este un rău care ne vine din şcoală în primul rând, care sporeşte apoi, dealungul întregii formări spirituale, hrănit de toate rânduelile culturii noastre, şi cu care se luptă din greu toţi cei cari simt duhul propriu limbii româneşti.

Către această cugetare şi vorbire desrobită, în cuprinsul şi închegarea ei, de cea străină, întoarcerea la sforţarea proprie a cercetărilor de început, modeste şi elementare, dar nu mai puţin rodnice, era pentru noi cel dintâi pas. Inceputul, în ce priveşte problema *gând şi cuvânt*, ea însăşi primă şi de căpătâi, se datoreşte, sub forma unei perspective de judecată mai mult decât ca cercetare, lui Titu Maiorescu şi *numai lui*. Despre *limbă*, despre rostul ei cultural şi naţional, despre neologisme, alfabet şi ortografie, se începuse a se vorbi, întradevăr, de mult, — a vorbit el însuşi cu toată priceperea, — dar nimeni înaintea lui, n'a despicat lucrurile până la legătura dintre *gând şi cuvânt*. Eminescu însuşi, după aceea, a rămas, pe latura teoretică, la vechea menire naţională şi culturală a graiului propriu, păşind în schimb, pe latura practică, la marea aşezare a limbii, din care a purces să se înalţe, de-atunci încoace, cu mici adaosuri la temelia însăşi, toată clădirea literaturii noastre. Dincolo de Maiorescu a mers, e drept, Eminescu, însă în câmpul *altei* probleme, nu mai puţin hotărîtoare pentru *Rânduiala*, — dar de ea va fi vorba pe larg într'unul din numerele viitoare. Noi nu «proclamăm» în «programe» şi «manifeste», ideile dela temelia crezului nostru, ci le lăsăm să se desprindă singure din cercetările pe care le întreprindem, — se va vedea deci la vreme puterea legăturii noastre cu Eminescu —, după cum studierea unui autor, cum am făcut bunăoară cu Maiorescu, — acelaş lucru este cu *citarea* d-lor Iorga şi Mehedinţi — nu înseamnează numaidecât şi primirea punctului său de vedere sau dacă-l primeşte cineva într'o singură privinţă, nu urmează că l-a primit în toate. O asemenea încurcătură în punctele de vedere s'a petrecut în mintea unora, când au spus că noi am fi «trecut repede peste Eminescu către Maiorescu». Am trecut, fireşte, când a fost vorba de problema *gând şi cuvânt*, pe care Eminescu nu şi-a pus-o teoretic, cel puţin în scris, dar în alte privinţe, precum şi ca ţinută, *Rânduiala* a rămas totuşi, pentru cine a urmărit-o mai cu luare-aminte, mult mai aproape de Eminescu decât de Maiorescu. Aceasta nu ne-a împiedecat însă şi nu ne va împiedeca nici de-acum înainte, să ţinem seamă, în cercetările noastre, de cei cari s'au ocupat la noi, înaintea noastră, de aceleaşi probleme.

Acest început al lui Maiorescu, prin urmare, şi numai acesta, privitor la *gând şi cuvânt*, singura problemă pe care am cercetat-o în legătură cu el, socotiam că trebue reluat şi adâncit, iar aceasta, adăogam, nu atât pe latura criticei de îndrumare culturală, cerinţa de căpetenie a vremii lui, cât mai ales pe tărâmul cercetării filosofice propriu zise, chemarea primă a timpului nostru,

menit să desăvârşească desrobirea şi întregirea de sine a cugetului românesc. Datorită acestui început, care-a alcătuit orizontul filosofic al tuturor cercetărilor sale critice privitoare la scrierea şi scrisul românesc, vedeam în Maiorescu şi nu în altul, nici în Conta, nici în Xenopol, întemeietorul, în înţelesul de *«iniţiatorul»* cugetării filosofice şi cercetării ştiinţifice româneşti. Este adevărat că, prin critica lui, «sfârşeşte» «un curs vechiu al lucrurilor», dar nu încheindu-l şi desăvârşindu-l, ci nimicindu-l, pentru ca, în acelaş timp, să înceapă sau să vestească ivirea altuia nou. Maiorescu luptă împotriva «direcţiei vechi», sprijinindu-se şi sprijinind pe cea «nouă». Stând la o asemenea răspântie, sigur de sine şi stăpân pe drumul urmat, despicând, pe cât de critic pe atât de documentat, cărările cugetului românesc din vremea sa, el nu este *un* întemeietor, într'o latură oarecare a culturii noastre, ci *întemeietorul* socratic, începătorul şi orânduitorul, pregătitorul şi educatorul gândirii filosofice şi cercetării ştiinţifice româneşti. Fără să fi întemeiat o nouă doctrină filosofică, fără să fi dat o soluţie nouă vreuneia din problemele filosofiei, el a deschis cugetului românesc calea spre cercetarea ştiinţifică şi gândirea filosofică. Fără să fi fost *original* în vreuna din problemele atacate, Maiorescu a fost *originar* în toate.

Iată ce credeam că ne poate îndreptăţi să-l socotim nu întemeietor ci *întemeietorul*, şi nu al filosofiei propriu zise ci al *gândirii* filosofice şi *cercetării ştiinţifice* ca *deprinderi* ale cugetului românesc. Că o asemenea judecare a lui Maiorescu a putut să mire pe unii, n'ar trebui decât să-i bucure, ştiut fiind, încă din vechime, că mirarea e începutul înţelepciunii *cercetătoare*, precum teama este începutul înţelepciunii supuse şi ascultătoare.

In ce-l priveşte pe Xenopol, poate fi socotit, fără îndoială, în cultura română, «întemeietor în adevăratul înţeles al cuvântului, în filosofie cât şi în ştiinţă» şi încă «în filosofie un om de clasă europeană», dar numai *un* întemeietor. Şi aceasta nu atât fiindcă a venit *după Maiorescu*, — marile lui lucrări apar, precm se ştie, în ultimi 10 ani ai veacului trecut, — ci tocmai fiindcă *n'a fost un critic* [1]). Căci Maiorescu n'a fost întemeietorul de care vorbim, prin «filosofia» pe care n'a avut-o, ci tocmai prin *cercetările critice cu orizont filosofic şi documentare ştiinţifică*, aşa precum Socrates n'a rămas întemeietorul cugetării filosofice şi al cercetării ştiinţifice greceşti, datorită «filosofiei» pe care n'a avut-o şi n'a înfăţişat-o niciodată întreagă, ci mulţumită *cercetărilor critice* (negative şi pozitive în acelaş timp), pe cari le întreprindea, în convorbirile sale, asupra deosebitelor probleme filosofice, plecând întotdeauna dela părerile greşite ale Sofiştilor sau dela credinţele neîntemeiate ale poporului şi ajungând să stabilească astfel, *pe cale critică*, o seamă de lucruri, cari, în modestia lui, «i se păreau» a fi adevărul căutat. Printr'o asemenea critică, făcută nu numai în perspectiva filosofică a legăturii dintre *gând şi cuvânt* şi în lumina însemnătăţii ei culturale, dar şi cu toată temeinicia unei documentări ştiinţifice, a rămas Maiorescu întemeietorul, cum am spus, nu al vreunei filosofii româneşti, ci al cugetului filosofic şi ştiinţific dela noi.

Dar cu privire la Xenopol ca întemeietor în filosofie, mai e un lucru de lămurit. El a fost înadevăr un filosof (al istoriei, se înţelege), dar nu un filosof

---

[1]) Ca din preţuirea lui «Maiorescu filosoful», — ceeace, cum vom vedea, nu este adevărat, — să decurgă, «în schimb» şi cu orice preţ nu numai «refuzarea» lui «Maiorescu-criticul» ci şi admiterea lui «Xenopol-criticul» alături de «refuzarea» lui «Xenopol-filosoful istoriei şi omul de ştiinţă», — se poate, desigur, însă numai printr'o ciudată alhimie a minţii.

român, ci unul, cum bine s'a zis, «de clasă europeană». Şi aceasta nu fiindcă n'a dat problemei filosofice, pe care şi-o punea (istoria ca ştiinţă), o deslegare «specific-românească», pe care nu ne-o putem închipui cum s'ar înfăţişa, ci pentrucă problema în discuţie nu era românească ci europeană. Şi, iarăşi, nu era românească, — nu fiindcă nouă nu ni s'ar putea pune o asemenea problemă, ci pentrucă în momentul *acela* al desvoltării noastre intelectuale, nu ni se punea, înadevăr. Xenopol, ca şi Conta dealtfel, a fost un cugetător de frunte, e drept, dar nu în atmosfera noastră filosofică, ci în cea europeană-apuseană. Căci adevărata linie, linia firească, a desvoltării noastre filosofice nu ni se pare a fi: Conta-Xenopol-D. Drăghicescu, ci Maiorescu-Eminescu-Iorga-Nae Ionescu (C. Rădulescu-Motru şi Lucian Blaga se găsesc pe amândouă ramurile). Care a fost totuşi partea de gând şi faptă românească din munca lui Xenopol, se va vedea când *Rânduiala* va veni în atingere cu problemele lui.

Intoarcerea, în legătură cu problema *gând şi cuvânt*, la Maiorescu însemna, aşa dar, întoarcerea la un *început*, şi tocmai deaceea fusese ales. E bine să stăruim puţin asupra acestei idei, fiindcă amestecul înţelesurilor ei deosebite a putut da loc unor uşoare răstălmăciri la unii din criticii noştri, — din vina noastră, se vede, dar poate şi din lipsa lor de pricepere. Aşa bunăoară noi n'am spus nicăeri că *întoarcerea către începuturi* trebue să însemne întoarcerea la «înţelepciunea» şi la acele «anumite abstracţiuni» ale poporului sau la limba lui Miron Costin şi Neculce. Nu de aceste începuturi pe care gânditorii «specifici-naţionali» le găsesc, sub formă de *răspunsuri*, în mitologia poporului, era vorba în spusele noastre, ci de începuturile fireşti ale lucrurilor însile, pe care cugetul filosofic, stârnit de *întrebări*, le caută. După cum nu la limba cronicarilor de acum două veacuri ne gândiam, când ceream ca cercetările filosofice dela noi să fie întreprinse pe făgaşele fireşti ale graiului românesc, părăsind vocabularul şi sintaxa franco-germană de azi, ci la limba vie a poporului încă nestricat de şcoala şi cultura oficială, care nu va putea fi luată şi folosită desigur aşa cum se găseşte, ci va trebui studiată şi prelucrată de cugete cu adevărat româneşti, ducând mai departe munca începută de Maiorescu şi Eminescu, continuată apoi pe latura cugetării, cu bogate înnoiri, mai ales dinspre Eminescu, de Iorga, cu mai puţine adausuri, de elevii lui Maiorescu: C. R.-Motru, P. P. Negulescu, Rădulescu-Pogoneanu şi S. Mehedinţi, iar pe latura literară de Sadoveanu, Victor Ion Popa şi V. Voiculescu. Se înţelege însă că, pentru aceasta, nu se va putea începe deadreptul cu «subtilităţi de filosofie modernă, tip Husserl şi Heidegger», ci cu probleme simple şi elementare, puse de noi, din nou şi dela început, a căror cercetare să răsară din nevoile noastre lăuntrice, a căror deslegare să fie căutată prin propria noastră sforţare.

Dar iată că ne isbim de o nouă obiecţie: «metoda e ispititoare pentru istorie şi epică, dar aici e vorba de filosofare şi *nu poţi filosofa dela începuturi ci dela ceiace e actual şi autentic în tine*». Intâmpinarea e interesantă nu atât prin seriozitatea cu care a fost făcută, — căci paranteza, în care era închisă, n'avea, se pare, menirea de a-i învedera ne'nsemnătatea, ci, dimpotrivă, s'o 'mputernicească cu greutatea lucrului dela sine înţeles —, şi încă mai puţin prin temeinicia ei, cât mai ales prin faptul că ea oglindeşte întocmai părerea generaţiei tinere, «experienţialiste», despre filosofie, şi vădeşte, cât se poate de limpede, felul ei de «a filosofa», — fiindcă, precum se ştie, tinerii noştri

gânditori nu cercetează filosofic, necum să studieze filosofia, ci «filosofează», plecând întotdeauna, după propriile lor cuvinte, «dela ceeace e actual și autentic» într'înșii. Să vedem deci, și în această privință, cum stau lucrurile.

De fapt, foarte simplu: de data aceasta avem de-a face cu sofismul cunoscut sub numele de *non causa pro causa*, a cărui greșală stă în aceea că ia *una* din cauzele sau condițiile unui fapt drept *singura* lui cauză sau condiție. Impotriva filosofiei seci de catedră, speculație lipsită de neliniștea întrebării care te face să-ți *trăești* problemele, ca și împotriva filosofiei care se ține prea strâns de poala științei, îngustându-și orizontul și retezându-și avântul de atotcuprindere a lucrurilor, s'a ridicat, nu fără o parte de dreptate, dar și cu aceeaș îngustime de vederi, mai ales dela Nietzsche încoace, filosofia de sbucium lăuntric, de «experiență autentică», mergând mai degrabă spre meditația lirică și personală decât spre cercetarea rece și obiectivă.

Este adevărat că toți filosofii, ca și marii oameni de știință, își *trăesc* problemele care-i preocupă, le cercetează cu o *pasiune* bolnăvicioasă aproape, cu un *devotament* care poate merge până la sacrificiul vieții, dar, din fericire, nu se mulțumesc numai cu plăcerea de «a filosofă dela ce e actual și autentic» în ei. Aceasta îi face să-și *aleagă* spre cercetare problemele care-i *interesează cu adevărat*, dar nu-i scutește de condițiile științifice ale cercetării însăși. «Actual și autentic» — pot fi una din aceste condiții, și încă una subiectivă, privitoare adică la psihologia cercetătorului, făcându-l să lucreze necontenit și desinteresat, dar nu *singura condiție* a cercetării științifice și filosofice. Căci oricât n'a fost filosofia și nu va fi, poate, nicicodată o știință *pozitivă*, ea nu este nici pură *cântare* subiectivă și personală, ci a fost la toți marii gânditori, și va trebui să rămână și de aici înainte, dacă nu în toate roadele ei, cel puțin în năzuințe, o *cercetare obiectivă și impersonală*. Iar marea ambiție a filosofiei a fost întotdeauna să prindă *începutul și sfârșitul* lucrurilor, — Aristoteles o definea doar ἡ τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων ἐπιστήμη[1]) — să înțeleagă adică *rânduiala* care le face să fie așa cum sunt și nu altfel[2]). «Actualul și autenticul» pot hotărî deci înclinarea către o problemă sau alta, pot spori până la jertfă dragostea de adevăr și stăruința de a-l căuta, dar nu pot înlocui nicicând condițiile obiective ale oricărei cercetări științifice și filosofice îndeobște, între cari *căutarea începutului* și *începerea cu începutul* sunt, cum am văzut, și, atâta timp cât mintea omenească își va păstra alcătuirea de până acum, vor rămâne fără îndoială, cele dintâi.

Cercetarea din nou și dela început, pe calea sforțării proprii, a unor probleme simple și elementare, dar, pentru aceasta, nu mai puțin rodnice și de temelie, era, pentru noi, singurul drum care ne-ar putea duce la o *filosofie românească*. Ce înțeles poate avea o asemenea năzuință? E bine să lămurim și această nedumerire, fiindcă am fost întâmpinați, se pare, cu răspunsul următor: «Prin natura ei filosofia e universală și dincolo de simțirile specifice, care cel mult pot ajuta gândirea, dar nu o creia. Și dacă cumva n'am fi

[1]) Metaphysica, I, 3, 983 a. 24

[2]) Dacă unul din criticii noștri ar fi cunoscut înțelesul românesc al cuvântului *rânduială*, pe care l-am ales ca îndreptarul întregii noastre munci, nu ne-ar fi adus desigur învinuirea că ne lipsește «simțimântul finalității cosmice». E drept însă că, întrucât e vorba de filosofie și nu de religie, nu-l avem ca «viziune apocaliptică», ci ca orizont de cercetare și perspectivă de înțelegere.

noi o națiune filosofică? Filosofică, în sens de iubitoare de generalitate și abstracțiune absolută?».

Că n'am fi o nație filosofică a spus-o cel dintâi și a repetat-o de atâtea ori Nicolae Iorga. S'ar putea să fie adevărat, cu toate că, dacă trecutul și prezentul nu ne spun, după această părere, nimic, viitorul ar putea totuși s'o desmintă. Dar nu de aceasta era vorba. Ci de ceva mult mai simplu și, în acelaș timp, mult mai de preț. Și anume de faptul că dacă Românul nu va fi iubind înadevăr «generalitatea și abstracțiunea absolută», măcar că nu s'a ales definiția cea mai potrivită a filosofiei, nu se poate susține însă că, în viața de toate zilele, ca și în faptele istoriei sale, el ar fi cu totul lipsit de îndrumarea gândului și de curățenia cugetului sau că n'ar fi având, mai ales săteanul, înțelegere pentru rânduiala cea mare a lumii și pentru locul și rostul celor omenești într'însa.

Numai cât, adăogam, gândul îi e încă, uneori, neisprăvit, fapta, pe alocurea, nevolnică, iar cugetul, prea deseori, netrebnic. Ii lipsește încă siguranța și adâncimea în gândire, statornicia și dârzenia în faptă, înălțimea și cinstea în cugetul cu care le împlinește. Spre câștigarea *acestor* deprinderi, ceream noi mai puțină filosofie de pripas, și mai multă gândire proprie, mai puțină «ținere la curent», fie numai și bibliografică, și mai multă frământare a propriilor noastre probleme cu propriile noastre puteri. Căci nu către o *filosofie românească* pot și trebue să se îndrepte străduințele noastre, ci către o *gândire proprie*, către putința de cugetare și cercetare filosofică a lucrurilor prin propria noastră putere, aceasta fiind singura cale pe care gânditorii români se pot ridica la înțelegeri filosofice ale lumii și ale vieții sau, cum se mai spune, la sisteme de filosofie, cari, prin însăși faptul că sunt cu adevărat *ale lor*, ca rod al propriilor lor sforțări, vor fi, prin aceasta numai, și românești.

Fiindcă filosofia, — ceeace de fapt înseamnă, de fiecare dată, *cutare* filosofie, ca *un anumit* fel de înțelegere a lumii și vieții, este, înadevăr, *universală*, adică: e pricepută de *toți*, cei cari iau cunoștință de dânsa și poate fi primită de către unii și ca adevărată, dar, pentru ca să atingă această *înălțime*, ea trebue să răsară și să se ridice, de fiecare dată, din ogorul propriilor nevoi, ca fruct al propriilor sforțări, ale fiecăruia, de oriunde și de oricând. După cum filosofia e «absolută», întrucât *caută* adevărul, adevărat pentru toți și din totdeauna, dar ea rămâne totuși «relativă», când e vorba de adevărul *găsit* de fiecare cercetător, crezut și mărturisit de unii, tăgăduit și prigonit de alții, întrecut și părăsit pe totdeauna uneori, «învechit» pentru un timp și «reluat» apoi ca «bun» — alteori. Prin *natura* ei, așa dar, filosofia e pe cât de absolută — în năzuințe, pe-atât de relativă — în rezultate; pe cât de «universală și dincolo de simțirile specifice» — când vrea să fie *înțeleasă* numai, de toți cari iau cunoștință de ea, pe-atât de locală, «epocală» și personală — când e vorba să fie produsă și admisă ca adevărată. «Simțirile specifice» o «ajută» și o «creiază» deopotrivă, dar nu întrucât e absolută și universală, ci întrucât e relativă, locală și personală. Iată de ce noua întâmpinare, formulată fără *disinguo* de care avea nevoe, este adevărată în partea care nu ne atinge și greșită când vrea să ne combată.

Venim, însfârșit, la o ultimă observație. Ni s'a mai adus învinuirea că, în critica îndreptată împotriva «generației tinere», am fi «amestecat grupurile, liniile și idealurile deosebite a tot ce, în afară de grupul» nostru, «alcătuiește

tinerimea de azi», iar întrucât sprijineam această critică pe o falsă înțelegere a profesorului Nae Ionescu, din partea «generației» ni s'a 'ntors pur și simplu vorba, spunându-ni-se că, dimpotrivă, *noi* suntem cei cari nu l-am înțeles, «amintindu-ni-se în acest sens», ca dovadă, «de ideia și spiritul *Logosului* cum și de activitatea dela «*Logos*» a profesorului comun».

De o deosebire a «grupurilor, liniilor și idealurilor» tinerimei de azi, pe care ne-o punea ea însăși la îndemână, prin istoricul ei entuziast și binevoitor, d. Mircea Vulcănescu, n'am avut câtuși de puțin nevoe, întrucât ne ocupam de «linii și idealuri» comune tuturor «grupurilor»: spiritul lipsit, din punctul nostru de vedere, de *rânduială*, în care înțeleg să «filosofeze», și limba neromânească în care gândesc și vorbesc. In aceste privințe n'am găsit nicio deosebire între *Acțiunea* și *Reacțiunea* de odinioară, *Criterion*-ul de ieri și *Ideea Românească* de azi.

Cât privește neînțelegerea profesorului Nae Ionescu, din partea *Rânduelii* sau din partea *Ideii Românești* și înaintașele ei, ne va desluși profesorul însuși. Vorbind de funcțiunea conceptului în procesul cunoașterii, — în cursul de logică din anul acesta —, Nae Ionescu stabilea, între altele, următoarele trei lucruri: 1. că o cunoștință se *câștigă*, în adevăr, pe calea nepătrunsă, tainică, «mistică» dacă vrem, a *trăirii* realității, dar că 2. *mânuirea* acelei cunoștințe, adică exprimarea împărtășirea ei, sie însuși sau altuia, nu se poate face decât pe o singură cale: *conceptul logic;* și că al 3-lea, această trăire «mistică», pe calea căreia ajungem să ne împărtășim din firea lucrurilor pe cari le cunoaștem, nu este lipsită de *disciplină*, ba dimpotrivă, cere una «mai mare decât în matematică». Dar pentru a nu ne mai certa, măcar de data aceasta, pe înțelegerea profesorului, iată propriile sale cuvinte:

«Există și o posibilitate de a cunoaște altfel realitatea decât prin concept... Adică posibilitatea, în unele împrejurări, de-a *trăi* realitatea. Dar realitatea aceasta trăită, ca să devină cunoștință propriu zisă, trebue să treacă într'un concept. Prin urmare, una este felul cum ajung la cunoștință, și alta este cunoștința propriu zisă. Cunoștința propriu zisă este totdeauna de natură logică... Cum *câștig* cunoștința, e o operație; cum *mânuesc* această cunoștință, — aceasta este o altă operație. *Cunoștința nu se poate mânui decât logic, cunoștința trebue să se mânuiască, se leagă și se exprimă într'un singur fel*.

Că această cunoștință mistică este nedisciplinată — este fals... Pentruca să ajungem la o cunoștință mistică, trebue o disciplină mai mare decât în matematici... *Procesul psihologic de cunoaștere mistică* presupune o disciplină mult mai aspră decât își închipue lumea» [1]).

Iată dar că, după profesorul Nae Ionescu, e nevoe de *rânduială* nu numai în exprimarea și împărtășirea ideilor, ci în însăși agonisirea lor pe calea tainică a trăirii lucrurilor despre care vrem să vorbim, cu altul sau cu noi înșine, și că, precum se vede, n'am greșit când l-am luat ca sprijin în critica îndreptată, din acest punct de vedere, împotriva felului de a «filosofà» al «generației tinere», care se reazimă, în toate și la fiece pas, tocmai pe dânsul, uitând să caute în altă parte adevăratul isvor al rătăcirilor ei.

Cât despre «ideia și spiritul *Logos*-ului», ca și activitatea de-acolo a d-lui Nae Ionescu, — măcar că era vorba de o revistă internațională de sinteză creștină-ortodoxă, care n'a apărut decât în 2 numere și unde problemele cele mai de seamă au fost puse și discutate de colaboratori străini, — nu vedem în ce fel ar putea alcătui un argument împotriva tezei noastre, mai ales că

1) *Curs de logică generală* (1934—1935), prelegerea dela 16 Mai 1935; în stenogramele litografiate p. 370—71.

cei cari ne-au făcut o asemenea întâmpinare, s'au mulțumit doar să ne «amintească, în acest sens de activitatea Logos-ului», crutându-și lor datoria de a ne lămuri, pe noi și pe cetitori, și lăsându-ne nouă osteneala de a ghici ce *anume* înțelegeau și cum *anume* interpretau dânșii acea activitate.

Și acum, la sfârșitul unei discuții, la care ne-a îndemnat nu atât greutatea criticelor întâmpinate, cât mai ales interesul nostru pentru problema însăși, pe de o parte, iar pe de alta, datoria pe care o avem, oricine și oricând, față de cetitori, de a-i desluși cât mai bine, oricât de mult ni s'a îngreuia, în felul acesta, sarcina; — la sfârșitul unei discuții, care nu s'a mulțumit să vorbească de «contradicții», asupra cărora, din «lipsă de spațiu» și, poate, și din alte lipsuri, să nu poată stărui, dar pe care, cum nu odată se întâmplă, «ține» să le «releve totuși, măcar în treacăt»;—la sfârșitul unei asemenea discuții deci, să încercăm o orânduire sistematică a rezultatelor câștigate, spre a se învedera și mai lămurit despre ce a fost vorba. Ocupându-ne de înțelesul și condițiile unei «filosofii românești», am ajuns la următoarele încheieri:

1. Intrucât ține de străduința noastră, «filosofie românească» nu poate însemna ca țintă de atins, decât *gândire proprie*, pe cât de universală și absolută — în valoarea și năzuințele ei obiective, pe-atât de locală și relativă — în prețuirea și rezultatele ei subiective.

2. Spre câștigarea unei asemenea deprinderi, trebue să ne întoarcem la problemele simple și elementare, pe cari, subt neapărata îndrumare a marilor începători din filosofie, să le cercetăm din nou și dela început, prin propria noastră sforțare.

3. Această sforțare de gândire proprie trebue întreprinsă, pe cât cu putință mai stăruitor, pe făgașele firești ale cugetului și graiului românesc.

4. Dar pentru aceasta, urmează să ne întoarcem mai întâi, toți, cei cari, îndeosebi dintre tineri, ne îndeletnicim *astăzi* cu filosofia, la *rânduiala tradiției noastre filosofice*, atât ca probleme cât și ca limbă (linia Maiorescu), părăsind cât mai curând și mai hotărît problematica și vocabularul de împrumut, — fără a rupe, se înțelege, orice legătură de idei cu gândirea străină, dela care, — dar numai prin cernerea prelucrării proprii, — avem atâtea de învățat, mai ales ca metode.

5. Și mai urmează, în acelaș scop, să părăsim spiritul «experiențialist» și de «șantier» din cugetarea și scrisul nostru filosofic, pentru o gândire, hrănită de seva autentică a experienții proprii, desigur, dar nu mai puțin îndrumată de disciplina cercetării științifice. Să ne întoarcem dar, și în această privință, la *rânduiala tradiției filosofice din istoria omenirei*. Căci *vie* cu adevărat nu este gândirea care trăește și se luptă apocaliptic cu ideile cele mai năstrușnice despre lume și viață, ci aceea care, trăind, în întrebările ei, ființa necuprinsă a toate câte sunt, se străduește, de sine stătătoare și fără prejudecăți, să înțeleagă rostul și rânduiala fiecărui lucru înlăuntrul întregului din care face parte.

Iată către ceeace trebue să năzuim noi, Românii, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας : *ca să nu mai fim ca niște copii, clătinându-ne, și rătăcind încoace și încolo, la orice vânt de'nvățătură...* [1]).

DUMITRU CRISTIAN AMZĂR.

1) APOSTOLUL PAVEL către Efeseni, 4. 14.

POESIA ROMÂNĂ CONTEMPORANA

— ASPECTE, ORIGINI ŞI CURENTE —

La cea dintâi privire aruncată asupra câmpului literar românesc de după războiu, atenţia ne este prinsă cu deosebire de bogăţia cu care el ni se înfăţişează. Este, după o expresie curentă din economie, un fenomen de «supraproducţie literară». Ceeace alcătueşte însă această bogăţie de opere literare, pare a fi romanul. Romanul este genul care îi atrage pe toţi aceia cari, fără deosebire de vârstă sau de talent, au îndeletnicirea scrisului.

La început lucrurile ni se înfăţişează astfel. Adâncind însă mai mult faptele înfăţişarea lor se schimbă. Nu este în realitate o creştere prea mare a producţiei romanului, care se găseşte, e drept, în plină desvoltare, ci doar un val de proză ce s'a abătut asupra literaturii noastre contemporane. Sub titlul de roman găsim în realitate o proză foarte variată: proză poetică, povestiri, nuvele, filosofie lirică dialogată şi acestea scrise rareori cu talent şi de cele mai multe ori fără, după cum sunt semnate de Tudor Arghezi sau un Mihail Sebastian.

Pentru a ne putea da seama mai bine de acest fapt, să încercăm o scurtă definiţie a romanului, pornind dela operele reprezentative, clasice. Ca gen literar, romanul trebue să ne înfăţişeze oameni şi evenimente reale sau posibile. Romancierul este orientat către lumea obiectivă, către lucruri şi fapte aşa cum sunt ele în viaţă, cu intenţia de a ne face să participăm la ele. El nu este un evocator subiectiv al propriei sale vieţi, ci un cercetător obiectiv apropiat omului de ştiinţă descriptivă. Ceeace însă nu înseamnă că rolul său se reduce la a fotografia o realitate, ci este un creator conform acestei realităţi. Romancierul are puterea de a se depăşi pe sine şi de a creea o viaţă care nu e a sa proprie, el are darul de a putea să obiectiveze viaţa. Aşa a fost Balzac, aşa a fost Tolstoi.

Dacă acestea înseamnă roman şi romancier, atunci în literatura noastră de astăzi nu putem număra decât puţini romancieri: Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Mihail Sadoveanu, Victor Ion Popa şi aceştia nu în toate operile au realizat genul deplin. (Sadoveanu, de pildă, într'o viaţă literară atât de frumoasă şi rodnică, credem că nu a isbuit decât o singură dată în roman: Baltagul).

Până la războiu nu am avut un roman românesc. Dacă poesia lirică a fost reprezentată de Alexandri, Eminescu şi Coşbuc, teatrul de Carageale şi povestirea de Creangă, romanul nu-şi poate numi un reprezentant de seamă. Operile unui Filimon, Sandu Aldea sau Duiliu Zamfirescu nu au fost realizări depline, ci numai timide încercări ale genului.

După războiu însă romanul românesc s'a constituit cu adevărat prin apariţia scriitorilor pomeniţi mai sus. Creşterea tot mai puternică a acestui gen literar ca şi desvoltarea prozei pseudo-roman, îşi are rădăcinile în caracterele vremii. Acest fenomen poate fi înţeles dacă luăm în seamă condiţiile în care literatura noastră de astăzi se desvoltă, condiţii isvorîte din viaţa socială şi culturală naţională. Din nenumăratele fapte care stau la temeiul manifestărilor noastre literare, două ni se par mai importante şi anume: una privind scriitorul şi alta publicul cetitor, ceeace, spus în limbaj estetic, înseamnă creaţia şi emoţia estetică.

In epoca de după războiu problemele sociale şi politice au stat înaintea altor nevoi ale noastre. Deşi am ieşit din luptă cu reale câştiguri materiale şi morale, vechea societatea echilibrată şi liniştită nu a mai putut fi reconstituită. Lipsa de orientare şi creştere organică este cu atât mai uşor de înţeles la noi, cari nu avem o experienţă spirituală şi culturală în trecut ci frânturi izolate, lipsite de continuitate, cu cât neliniştea şi desorientarea au cuprins şi viaţa popoarelor apusene de puternică tradiţie culturală.

Războiul ca epopee naţională, lupta continuă ce i-a urmat, frământările unei societăţi care îşi caută un drum nou, toate aceste fapte constituesc un bun material de compoziţie pentru roman. Oamenii de litere, alături de filosofi şi artişti, sunt aceia prin cari se exprimă mai bine nevoile şi idealurile unei societăţi. Trăind în atmosfera vremii, hrănindu-se continuu din variatele stări ale acestei societăţi şi observând-o direct, scriitorii noştri au fost îndemnaţi în chip firesc către acest gen literar, căreia societatea însăşi prin manifestările ei îi pune la îndemână substanţa intelectuală şi morală de care are nevoe pentru a putea să se desvolte. Poesia de astăzi datorită idealului său estetic, nu mai poate folosi ca romanticii această substanţă, care e proprie romanului.

Dar nu numai aci stă cauza care a dus la o producţie mare a romanului. Neliniştea şi incertitudinea în care trăeşte omul românesc de astăzi, viaţa lui de privaţiuni şi goana după mai bine, îl îndeamnă să citească acele cărţi cari, bune sau rele, cuprind o parte cât de mică din acest sbucium zilnic al său, sau îi împlinesc pe cale literară ceeace în cele mai multe cazuri nu-i dă viaţa. In acest fel romanul este mult mai căutat decât poesia şi deci îndreptăţit să fie preferat, prin încurajarea publicului cetitor, de către omul de litere şi mai ales de către editor.

La aceste condiţii se mai poate adăoga una, care să contribue la explicarea desvoltării romanului contemporan la noi; e un fapt de istorie culturală şi anume lipsa unei tradiţii a genului, aşa cum nu e cazul poesiei, unde prin prezenţa lui Eminescu s'a întemeeat şi şi-a format un criteriu de judecată a tuturor valorilor poetice româneşti care i-au urmat. Prin noutatea lui ca gen literar românesc, romanul a învins în ceeace priveşte producţia.

Poesia lirică de astăzi ne apare mai timidă decât romanul, deşi îi este calitativ superioară. Dacă ne raportăm la vremea de înainte de războiu, poesia nu este în scădere nici ca producţie şi nici ca valoare. Dece atunci ritmul creaţiei poetice este mai încet şi legătura operei poetice cu publicul este mai slabă? Se spune că poesia este o hrană spirituală care «nu se mai consumă de către marele public». Credem că răspunsul îl vom căpăta mai sigur dacă încercăm să vedem ce înseamnă poesie, în înţelesul ei adevărat, spre deosebire de roman, despre care ne-am spus părerea mai sus.

In înțelesul ei adânc de astăzi și clasic totodată, poesia este genul meditației și al sculptării ideilor pure, este genul filtrării sentimentelor și al adâncirii înțelesurilor. Prin posibilitățile sale de exprimare unice, poesia este limbajul universal al esențelor ultime. Spre deosebire de roman, printr'un proces de elaborare internă, poesia transformă datele realității concrete. Ea este evocatoare și simbolică. Poesia, chiar dacă pleacă dela evenimente și fapte concrete, este mai puțin legată de elemente efemere decât proza. Din acest punct de vedere se apropie în marginile ei cu filosofia, am putea spune mai precis, cu metafizica.

Dacă aceasta înseamnă poesie, atunci ne putem da seama dece romanul, care e mai mult legat de viața reală concretă, de contingențe, place publicului mare, iar poesia care se desprinde de toate acestea până la a cuprinde «neînțelesul» și a reda în materie sensibilă idei generale, place mai puțin. Pentru a fi înțeleasă, poesia cere o sforțare intelectuală și o pregătire specială care lipsește celor mai mulți dintre cititori. In acest fel legătura între creatorul de poesie și marele public nu o vedem posibilă, lucru bine cunoscut mai ales în ceeace privește clasicismul care este o artă intelectuală. Romantismul cu elementele sale primitive, puternice colorate și sensuale și-a apropiat mai mult publicul.

Intr'o anchetă, făcută de curând de revista regională *Pământul*, asupra romanului contemporan, care se adresa totodată scriitorilor și cititorilor, unul dinte cititori mărturisește despre poeți: «trăesc în afara noastră și atâta timp cât noi cititorii nu putem trăi în opera lor, nu-i citim», pentru care lucru romanul, gen prin excelență burghez, este preferat.

Dacă însă, alături de poesia bună, bogată în substanță și artă, luăm în seamă scrierile lipsite de gând și de orice element poetic necesar, ale autorilor jocului desordonat, înțelegem cum o adevărată ruptură e pe cale să se producă nu cu publicul mare, dar cu elita intelectuală a societății cu oamenii de bun gust, simț al proporțiilor și al adevărului, instruiți la școala marilor clasici. In acest fel trebue interpretată afirmația lui Cezar Petrescu că astăzi, nu romanul omoară poesia ci poesia se omoară singură.

Totuși poesia noastră lirică este astăzi într'un moment de mare înflorire. Cu toate că romanul a ajuns într'o atât de puternică desvoltare, cu toate că zările literaturii contemporane nu ne-au desprins încă la orizont o nouă forță revoluționară ca aceea a lui Eminescu (mulți o văd în persoana lui Tudor Arghezi) poesia românească de astăzi este cinstită de talente de o netăgăduită valoare, în așa fel încât poesia bună a devenit un lucru obișnuit, nu ca acum cincizeci de ani când marele poet era un izolat. Spiritul cetitorului de poesie s'a rafinat, cerințele lui sunt mult mai mari, de unde și căderea imediată a poesiei proaste prin simplul contact cu publicul, care și dacă nu e în mare număr, ca acela al romanului, este mult mai bine pregătit în judecata lui.

La noi, astăzi, poesia este cu deosebire citită de însăși creatorii de poesie, de «inițiați», cum le place deseori să se numească, și de către acei cari, fără a fi făuritori de versuri, au ca preocupare spirituală de frunte problemele filosofice. Alături de aceștia, lucru interesant de remarcat, stau adolescenții. Dacă cei din prima categorie citesc poezia neliniștei metafizice și cea de concepție (Eminescu, Arghezi, Blaga, Barbu, Crainic etc.) cei din a doua categorie citesc

poesia descriptivă și pitorească (Alexandri, Coșbuc, Goga), pe aceea a priveliștilor romantice și poesia erotică (Eminescu, Vlahuță, Ștefan Iosif, Traian Demetrescu).

Pentru a ne da seama mai bine de poesia noastră lirică de astăzi, e necesar să aruncăm o privire generală asupra poesiei românești din veacul al XIX-lea până la războiu, stabilind legăturile reale între prezent și trecut.

Dacă cercetăm poesia română pornind dela cunoscuta dualitate a formelor artistice, rămasă în estetică dela Nietzsche, găsim și aci cele două tipuri, la temelia cărora stau două structuri sufletești deosebite: un tip obiectiv și unul subiectiv. In cea dintâi categorie sunt poeții orientați obiectiv, cari privesc lumea și viața așa cum e, sunt căutători notelor de armonie și echilibru. Fiind preocupați mai mult de ceeace le este dat obiectiv, ei tind să înfățișeze lumea în aspectele ei plastice, variate și pitorești. Dragostea de adevărat și de precis, îi poartă până la redarea amănuntului. Din atitudinea echilibrată în fața vieții și din viziunea plastică ce o au asupra lumii, decurge înclinarea lor către elementele formale ale poesiei. Acești poeți sunt, obișnuit, stăpâni pe mijloacele lor de expresie și buni mânuitori ai tehnicei versului. Din această categorie, cel dintâi poet bine definit, înzestrat cu suficient dar pentru a fi un începător, invocat deseori ca maestru de către o seamă de poeți, este desigur Vasile Alexandri. Pe aceeaș linie putem așeza fără greșeală, cu toate că fac parte din curente poetice deosebite, pe Dimitrie Anghel, Duiliu Zamfirescu, George Coșbuc, iar dintre cei de astăzi Ion Pillat. Acesta din urmă este un adevărat realizator al ramurei.

Paralel cu această ramură a tipului obiectiv, de inspirație și tendințe clasice, stă o altă categorie de poeți aplecați mai mult către «interior», către gând și ceeace le dă simțirea lor proprie. Pentru aceștia viața și lumea înconjurătoare nu sunt decât prilejuri de gândire. Ei transformă totul în problemă. Aceștia sunt poeți chinuiți de probleme metafizice și istorice, sunt însetați de adâncimi și căutători în necunoscut. Dacă poesia celor din cea dintâi categorie are afinități cu artele plastice, poesia acestora din urmă tinde către cântec. Linia poeților neliniștei metafizice și a cântecului începe dela Grigore Alexandrescu, se ridică și culminează cu Eminescu, continuă cu Cerna, Iosif și Vlahuță și se termină astăzi cu Arghezi și Blaga.

Acestea sunt cele două ramuri ale poesiei noastre lirice, cuprinzând fiecare câte o categorie de poeți cu afinități de structură sufletească la temelia artei lor.

După ce am analizat, exemplificându-le, cele două forme artistice prin ce au ele mai esențial, să vedem acum care este situația poesiei dela Eminescu încoace, care a fost mersul liricei noastre până la războiu, încrucișările de tendințe și razele de influență.

Poesia română, prin apariția lui Eminescu, și-a căpătat piatra de temeiu. De aci decurge faptul, arătat mai sus, că se poate vorbi de o tradiție a poesiei

*

românești și că producția lirică este de atunci mai greu supusă erorii și prostului gust, prin înalta învățătură de vers și cântec pe care ne-a dat-o Poetul. Dar tot de aci mai decurge și un alt fapt. S'ar părea că acest mare artist și cugetător politic național, nu numai că a folosit un isvor nou și bogat, dar l-a și secat. Acest om care a făcut sinteza cugetului și simțirii românești, după părerea unor poeți, nu mai poate fi urmat pe calea ce a deschis-o, fără ca de aci să nască o condamnare la mediocritate. Lucru întru totul adevărat pentru acei ce nu sunt îndeajuns sau deloc dăruiți cu arta poesiei.

Momentul eminescian reprezintă în literatură, cea dintâi culme a poesiei noastre lirice. Era natural deci ca raza sa de influență să fi fost mare și nu va înceta să fie și de aci încolo. Aproape toți poeții români, oricare le-ar fi fost idealul lor estetic, la începuturile lor artistice, au fost influențați de Eminescu atât ca simțire, dar mai ales în privința ritmului și armoniei versului. Trecând peste cei din imediata sa apropiere, această influență o găsim nu numai la un tradiționalist ca Nichifor Crainic dar și la moderniști ca Arghezi sau Blaga, până la Ion Barbu. Numai că, cei ce au avut cu adevărat însușiri poetice deosebite, au folosit exemplul eminescian în toată puterea de stimulare a unei arte superioare românești și de aci s'au desprins și au crescut prin sforțarea lor proprie.

Un alt curent puternic s'a desvoltat sub covârșitoarea influență a lui George Coșbuc, continuatorul firesc al ideologiei lui Alecu Rusu, Cogălniceanu și Alexandri. Poet de făptură populară atât ca simțire cât și ca meșteșug, Coșbuc a deschis larg isvoarele liricei poporului pentru poesia cultă. Dela întemeerea *Semănătorului*, alături de Vlahuță, el a luptat pentru această întoarcere a literaturii către isvoarele ei proprii și pentru legarea firului tradiției naționale. Deși astăzi arta sa pare celor mai mulți învechită — și vom arăta la timp dece aceștia au partea lor de dreptate — muzicalitatea versului său, arta sa evocatoare și pitorească, simțirea încărcată de lumină ce-o aducea această artă, făcut din Coșbuc un moment de răscruce sub influența căruia s'a desvoltat o mare parte a liricei noastre. Incepând dela poesia semănătoristă până la cea tradiționalistă de astăzi, cu toate transformările estetice realizate de un Goga sau un Crainic, a stat sub influența acestui «poet al țărănimii» păstrător al unei experiențe și arte naționale. Dacă arta lui Eminescu a dat adâncime și dimensiuni poesiei românești, arta lui Coșbuc i-a dat frăgezime și firesc.

Mulți dintre urmașii acestor doi mari începători, nu au lucrat însă pentru creșterea lor proprie și aceea a poesiei românești, folosind experiența și învățătura înaintașilor, ci au rămas simpli imitatori sau au exagerat partea mai puțin poetică a operii lor. Această tendință a liricei noastre a făcut să nască reacțiuni puternice, mai ales din partea acelora cari prin contactul cu literaturi străine își întocmeau noi crezuri poetice. Așa s'a ridicat Duiliu Zamfirescu, slujitor al literaturilor clasice și Ovid Densușianu, slujitor al simbolismului francez. Ei s'au ridicat în special împotriva literaturii populare în poesia cultă și în general împotriva etnicului în artă. Așa îl vedem pe Duiliu Zamfirescu

luptând împotriva lui Maiorescu și a poporanismului la Academie, așa îl vedem pe Ovid Densușianu luptând împotriva lui Nicolae Iorga și a *Semănătorului*, la *Viața Nouă*. Deși porniți sub steaguri deosebite, ținta lor era comună: emanciparea poesiei de elementele locale și crearea unei estetici noi, așa cum începuse să se arate prin apariția poeziei lui Alex. Macedonski, Șt. Petică sau Iuliu Săvescu.

Dar dacă ei aveau dreptate în ceeace privește eliminarea tuturor elementelor nepoetice din poesie și dacă puteau să propună noi norme estetice pentru ridicarea ei, nu aveau dreptate atunci când încercau să scoată poesia din făgașul ei cel bun, acela al lui Alexandri, Eminescu, Coșbuc, adică să o înstrăineze de spiritul național, rupând contactul cu isvoarele populare, care constituesc și astăzi pentru noi *adevărata substanță*, materialul bun pentru a fi prelucrat și turnat în vers românesc.

Duiliu Zamfirescu, inteligență vie și bine instruită, dovedea multă înțelegere pentru poesia clasică, însă ceva mai puțină pentru poesia noastră populară și cea crescută din isvoarele ei, ceeace nu-i lipsea lui Maiorescu. Ovid Densușianu credem că s'a făcut vinovat de greșeli și mai mari. Tinzând către universal și omenesc, profesa aruncarea directă în ele, refuzând contactul cu viața locală, ca și când românescul n'ar fi fost omenesc și particularul n'ar fi permis ridicarea la universal. Aceasta o făcea pe calea introducerii *integrale* la noi a simbolismului francez, curent poetic cu sensibilitate și probleme formale specifice sufletului și culturii franceze din a doua jumătate a veacului trecut. Din nevoia de a-și găsi o formă de expresie «proprie» și pentru a lăsa să pătrundă în literatura noastră «acel suflet al timpului de astăzi care a început să vibreze și la noi cum vibrează în lumea din alte părți», D-sa cerea drept de împământenire simbolismului dând astfel totodată posibilități noi la o seamă de poeți români cărora vechea poesie nu le permitea să se exprime.

Mișcarea literară dela *Viața Nouă*, prin autoritatea științifică a conducătorului ei, a constituit în adevăr unul din momentele principale ale trecutului nostru poetic. Spre deosebire de alte curente din acea vreme, această mișcare poate fi cu mai multă dreptate numită o «școală».

Pentruca în judecata noastră să fim mai siguri, ca prețuirea ce-i vom da să fie mai dreaptă, e bine să privim către roadele acestei mișcări. Alături de marii inițiați ai cugetului și cântecului românesc dela Eminescu la Blaga și dela Alexandri la Pillat, stau poeții «occidentali»: Ervin, I. M. Rașcu, V. Paraschivescu, J. B. Hétrat, Mia Frolla, V. Rath, Al. Stamatiad, și mai depărtați C. Baltazar, F. Aderca, Ion Minulescu și G. Bacovia, acesta din urmă netiind colaborator direct al mișcării dela *Viața Nouă*. Simpla comparație ne lămurește: nici un nume cu adevărat reprezentativ, care să însemne punct de răscruce. Ni se va rosti desigur numele lui Tudor Arghezi, Adrian Maniu sau Ion Pillat. Da, acești poeți pot fi revendicați, dar numai printr'o greșită înțelegere a simbolismului francez, sau dacă îi judecăm după unele elemente de influență lăturalnică din opera lor. Arghezi a fost puternic influențat

de Baudelaire şi nu de mişcarea simbolistă franceză, — ceea ce nu e tot una. Ad. Maniu, ca şi tradiţionalistul Pillat au lucrat, în începuturile lor, sub o vădită influenţă străină. Dar toţi aceşti poeţi nu au devenit ceeace sunt, adică *mari creatori de valori artistice*, decât în momentul când au părăsit această şcoală şi s'au aplecat din nou asupra materialului românesc, la vechile isvoare, acelea din cari prin sforţare lor proprie şi învăţătura nouă, s'au putut ridica la o treaptă de adevărată creaţie.

Abia aci putem însemna rodul bun al simbolismului în România, ca al oricărui contact cu vechile culturi occidentale şi anume, la poeţii care au înţeles să-i folosească doar experienţa artistică, pentru creşterea poesiei româneşti. Abia în acest fel simbolismul a însemnat la noi un bine: reacţionând pe această cale împotriva poesiei semănătoriste supravegheată de N. Iorga, care cu toată dragostea ce o păstra cugetului şi faptei româneşti, a îndrumat poesia pe un drum, care din punct de vedere estetic nu însemna desigur, un pas înainte.

După răsboi mişcarea dela *Viaţa nouă* s'a curmat. Poeţii simbolişti, cari au mai rămas au lucrat independenţi. *Semănătorul*, la fel,şi-a încheeat activitatea odată cu împlinirea unităţii naţionale. Reînoită, tradiţia lui a fost continuată de *Gândirea*. *Viaţa românească*, trădând gândul şi acţiunea ei originară, continuă să apară fără a-şi putea justifica existenţa în cadrul culturii şi problemelor româneşti.

Ajunşi din nou în faţa prezentului să încercăm o dare de seamă asupra poesiei actuale. Ceeace caracterizează această poesie spre deosebire de aceea dinaintea răsboiului, este varietatea ei estetică. Dacă nota caracteristică a romanului este abundenţa, nota caracteristică a poesiei este diversitatea. Cercurile importante, în cari s'a desvoltat poesia contemporană sunt: *Gândirea*, *Viaţa românească*, *Sburătorul* şi revistele de extremă noutate estetică. Intre acestea rolul *Gândirii* este de-o netăgăduită întâietate. Nu numai că a format poeţi, dar, ceeace este şi mai greu, a reeducat talente rău îndrumate de celelalte cercuri.

Să încercăm acum o clasificare a poesiei contemporane şi anume desprinzând din această mare varietate câteva categorii prin notele esenţiale ale fiecăreia.

Cel dintâi grup care ne apare mai unitar şi mai deplin realizat, este acela care stă la temeiul activităţii literare, a *Gândirii*, reprezentat de Nichifor Crainic, Ion Pillat şi Vasile Voiculescu, pe care îl vom numi *grupul tradiţionalist şi neoclasic*. Aceşti poeţi au ştiut să întrebuinţeze cu folos experienţa poetică apuseană a unui Rilke sau Jammes şi să păstreze totodată o legătură puternică şi continuă cu tradiţia poesiei noastre culte (Alexandri, Eminescu, Coşbuc) şi cu producţiile populare. Printr'o prelucrare adâncă şi proprie a elementelor de viaţă autohtonă, aceşti poeţi s'au ridicat până la echilibrul şi armonia unei adevărate poesii clasice.

Un al doilea grup, nu mai slab reprezentat, poate cuprinzând chiar un revoluţionar în sensul creator al cuvântului, mai puţin unitar în ceeace priveşte

arta pe care o profesează, este *grupul modernist* reprezentat de Tudor Arghezi, Ion Barbu, Lucian Blaga, Adrian Maniu şi Aron Cortuş. Aceştia deşi au fost mai puţin înclinaţi către tradiţia noastră artistică, au exploatat mai departe vâna descoperită nouă de Eminescu şi au prelucrat material popular, adâncind fiinţa noastră spirituală etnică cu mijloace şi experienţe poetice noi, dela Baudelaire la expresionismul german contemporan. De aceea l-am mai putea numi şi grupul modernist de inspiraţie autohtonă.

Intre aceşti poeţi Ion Barbu e mai îndepărtat din punct de vedere al materialului pe care îl prelucrează. Totuşi el prezintă un deosebit interes pentru noua orientare a liricei noastre contemporane. Ca şi ceilalţi din aceeaş categorie, estetic el nu are prea multe legături cu poesia noastră cultă mai veche — în afară de Eminescu — dar nici cu sufletul popular, cu toate că elementele folklorice stau adesea la temelia inspiraţiei sale poetice. Mai multe legături are cu poesia ermetică franceză dela Mallarmé până la Valery, din crc cauză a fost numit neoclasic. Arta acestui poet a adus literaturii noastre o contribuţie nouă, dar a creiat şi condiţii favorabile unor noi rătăciri estetice, despre care vom vorbi la locul cuvenit, în cursul cercetării ce o vom face.

In afară de aceste două categorii pe care le-am stabilit în hotarele poesiei lirice de astăzi, mai este o categorie de poeţi — ciudată în felul ei. Sunt poeţii cari laolaltă constituiesc *poesia extremistă*, cum i-a spus d-l Lovinescu, sau «poesia însăşi» după propria lor părere, grupaţi în jurul revistelor de «avantgardă»: *Contemporanul*, *Unu*, *75 H.P.*, *Punct*, *Integral*. Intre aceştia, cei mai de seamă sunt: Ion Vinea, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, B. Fundoianu, Saşa Pană, adică un grup de evrei. Care este năzuinţa lor? Unul dintre ei, B. Fundoianu a afirmat «că poesia românească e lipsită de individualitate şi că nici nu exista până astăzi», aceasta după ce N. Davidescu afirmase cu mult înainte că «până la simbolism nu se poate vorbi de o literatură românească» dupăce, bineînţeles, «eminescianismul sombrase». Aceşti poeţi de ultimă oră reprezintă, sau mai bine au reprezentat de-arândul, o seamă de curente străine (şi româneşti făcute după modelul celor străine), aşa cum sunt: cubismul, futurismul, suprarealismul, dadaismul, integralismul, isbutind pe această cale să întemeeze «o poesie românească», ceeace poate constitui în definitiv... un merit.

Importanţa lor pentru noua orientare a poesiei lirice româneşti fiind prea mare şi năzuinţa noastră fiind aci numai de a stabili categorii poesiei actuale, nu vom intra în amănunte, amânând analiza pentru o discuţie specială, pe care îi vom consacra-o. Deocamdată remarcăm numai că aceşti poeţi sunt rezultatul ultimelor încercări de alchimie poetică din literaturile germană, italiană şi în special franceză. In literatura română nu arareori le-au fost tovarăşi unii din poeţii de seamă contemporani, între cari remarcăm cu deosebire pe Ion Barbu. In afară însă de aceste influenţe străine sau băştinaşe, poeţii «artei libere şi fără prejudecăţi», au pornit să creeze «noi curente româneşti» în poesie şi să-i dea în sfârşit o «individualitate».

Acestea sunt categoriile şi curentele poesiei de astăzi pe carele vom analiza şi înfăţişa pe fiecare deosebit, în paginile arhivei noastre. Pentru a nu da naştere

la nedumeriri e bine să spunem din capul locului că în cercetările ce vor urma nu vom face lucrări de istorie literară, ci mai mult lucrări sistematice, cuprinzând laolaltă o *analiză amănunțită, estetică şi sociologică, a principiilor ce stau la temelia poesiei noastre lirice de astăzi, şi a curentelor vii care stăpânesc sau tind să capete tot mai multă putere asupra artei noastre poetice.*

In acest fel ne îndreptățim, pe deoparte, trecerea peste o seamă de poeți distinşi şi activi, mai vârstnici sau mai tineri, pe care îi vom folosi în cursul cercetării când problemele ne vor cere, iar pe de altă parte, lipsa din clasificare a curentului simbolist, adică a unor poeți ca Ion Minulescu, Al. Stamatiad, G. Bacovia, cari s'au desprins din mişcarea dela *Viața nouă* şi fiecare de sine stătător au reprezentat poesia simbolistă de după răsboi. Cu toate că aceştia, prin simțirea şi arta lor poetică, au însuşiri comune, nu mai alcătuesc astăzi un grup şi cu atât mai puțin un curent, în înțelesul activ al acestui cuvânt, deoarece ei sunt reprezentanții întârziați ai unei mişcări ce şi-a încheeat activitatea odată cu începerea răsboiului. Născuți şi crescuți la umbra simbolismului francez, roadele artei lor le-au reprodus încă odată pe ale maeştrilor şi anume, cu toate scăderile isvorâte din transplantare şi din lipsa unui mediu prielnic de desvoltare.

In numerele viitoare ale acestei arhive, vom analiza şi adânci fiecare din grupele mai sus stabilite, începând cu poesia extremistă, care cere o tratare imediată pentru a împrăştia «ignoranța» publicului față de... înoirile atât de dese şi revoluționare ale liricei noastre contemporane. Vom continua apoi să analizăm şi celelalte categorii, pentru a putea ajunge astfel, pe cale de cercetări concrete, la o seamă de considerațiuni asupra poesiei româneşti în special şi a artei poetice în general.

ERNEST BERNEA.

COOPERAȚIA IN ROMÂNIA

In «netemeinicia aşezărilor sociale», în «neorânduiala aşezămintelor politice» şi în «nedumerirea minților în goană nu după adevăruri ci după idei *salvatoare* cât mai ciudate în felul lor» vrea să arate d-l D. C. Amzăr «tot atâtea fețe ale aceluiaş cusur de care suferim: neisprăviți în gând, nevolnici în faptă şi poate nesinceri în amândouă».

Cercetarea pe care o vom întreprinde asupra mişcării cooperatiste într'o țară de mari contraste, unde privirea ne poartă de la condițiile de viață ale unei majorități de agricultori rămaşi în faza economiei familiale, până la desfăşurarea de lux din palatele de ultimă realizare tehnică ale municipiului Bucureşti a unei elite spirituale superficiale în mare parte înstrăinate, între care legătura — în afara exploatării politicianiste — pare a o face o bogată clasă de funcționari neproductivi, cercetarea aceasta ne va fi un nou prilej de a pune în lumină aceleaşi fundamentale constatări.

Ea ne va arăta prin graiul viu al faptelor cum mişcarea cooperatistă la noi, prinsă între atâte discordanțe şi poate menită să le micşoreze, a fost aspirată de interesele politicianiste ale grupărilor vremii, ținută la suprafața trebuințelor sociale şi adusă să mărească neorânduiala şi cheltuiala țării.

Cooperația s'a ivit pretutindeni ca o necesitate socială la colectivitățile desorganizate şi exploatate. Ea s'a aşezat între mişcarea capitalistă a sec. XIX şi mişcarea socialistă, ce se desvolta la umbra acestui capitalism spoliator, luându-şi tocmai sarcina să mijlocească între interesele private şi cele de stat, să împace interesele colectivității cu acelea ale individului, integrând activitatea acestuia în unități suprapuse şi înlăturând astfel opoziția anarhică dintre individul singuratic şi Statul atotputernic. Prin urmările sale fireşti ea a năzuit neîncetat spre ridicarea social-culturală şi economică a claselor muncitoare dar sărace. Aşa au înțeles să-şi îndrumeze şi să-şi desvolte mişcarea cooperatistă țări ca Danemarca, Belgia, Olanda, Anglia, Germania etc. Au fost însă şi țări cari au aplicat greşit principiile cooperției.

Inainte de a intra în materia propriu zisă a studiului nostru să înfățişem pe scurt principiile fundamentale ale doctrinei şi acțiunei cooperatiste.

Ideologia cooperației s'a schimbat după oameni şi locuri, a evoluat cu vremea, ea a păstrat însă trăsături fundamentale cari o definesc pretutindeni. Astfel cooperația este în sine un sistem de organizare socială, pentru satisfacerea unor nevoi comune cu ajutorul unor întreprinderi economice. Ea are deci un îndoit aspect *(structura)*: economic şi social. Oriunde, ea rămâne o afirmație a inițiativei private (caracterul *specific*), având de scop armonizarea interesului public cu cel individual.

Elementele de bază, ce condiţionează desvoltarea şi progresul unei mişcări cooperatiste, sunt în linii largi, aceleaşi pentru orice mediu, — şi pe ele se grefează specificul şi natura oricărei asociaţii cooperative. Iată câteva din aceste elemente:

1) autonomia;

2) existenţa unei ţinte reale;

3) existenţa unei conştiinţe, a unui mediu şi a unei educaţii cooperatiste, precum şi al unui fond sufletesc altruist;

4) existenţa elementului «om-cooperator», ale cărei caracteristice sunt: cinste, corectitudine, iniţiativă, pricepere şi acţiune;

5) neutralitatea politică;

6) satisfacerea interesului muncii, având la bază principiul *ajutorului propriu.* Fără de aceste elemente, o mişcare cooperatistă este falsă şi nu se poate desvolta decât sub un tutelat accentuat, — şi, cu sacrificii enorme.

Formele de organizare pe care le îmbracă ideia cooperaţiei sunt:

a) asociaţii cooperative de producători: de aprovizionare (cu credit; cu mărfuri, cu maşini şi unelte) şi de valorificare (a muncii, a produselor);

b) asociaţii cooperative de consumatori: coop. de consum, de locuinţe, de asigurări.

Aceste cooperative grupează oameni de clase sociale egale sau de interese comune şi răspund unor necesităţi colective.

Acţiunea cooperativă presupune două faze: *realizarea grupării* şi *realizarea scopului real al membrilor grupării.*

In prima predomină spaţiul; în cea de a doua predomină timpul.

Indeplinirea celor două faze defineşte fapta; neîndeplinirea celei dintâi înlătură desfăşurarea faptei; neîndeplinirea celei de a doua grăbeşte falimentul, dovedind *netemeinicia acţiunei* şi *neexistenţa elementelor* ce condiţionează orice înfăptuire trainică în acest domeniu.

Cu aceste constatări privitoare la cooperaţie în general să ne întoarcem la cooperaţia română.

In România (Vechiul Regat), cooperaţia apare în jurul anului 1890 [1]), cam cu cincizeci ani mai târziu ca în Apus [2]). Dar dacă cooperaţia s'a născut acolo dintr'o necesitate şi printr'o iniţiativă privată, la noi ea apare aproape dela început şi rămâne necontenit sub o totală tutelare de către Stat.

§ A. Să urmărim pe scurt, sprijiniţi pe date exacte, evoluţia şi înţelesul mişcării cooperatiste la noi, în rezultatele ei.

Dealungul a patru decenii, Cooperaţia în România cuprinde în evoluţia ei, *două epoci* deosebite:

Prima epocă începe dela 1891 şi sfârşeşte la 1919, anul unei mari transformări sociale, economice şi politice, drept consecinţă a reformei agrare şi a votului universal; iar cea de a doua epocă începe după răsboiu şi ţine până la 1934, anul altei transformări social-economice, consecinţă a legii *Conversiunei*

---

1) La 1891 se înfiinţează cea dintâi cooperativă de credit (bancă populară) în com. Urziceni, jud. Ialomiţa.

2) La 1844 se înfiinţează cooperativa de consum a Pionierilor din Rochdale (Anglia).

datoriilor. După 1934, se încearcă o reacţiune din partea sprijinitorilor dezin-
teresaţi ai ideei cooperatiste, contra politicii de partid, care a confundat şi con-
fundă aceste organizări cooperative, cu cluburile folosindu-le pentru formarea
şi desvoltarea cadrelor politice (mai cu seamă în perioada de după răsboiu).

EPOCA I-a (1891—1919) apare ca o epocă de pregătire a terenului, pentru
a putea prinde sămânţa cooperaţiei. Realizările în domeniul cooperaţiei, în acest
interval deşi mediul social era complet nepregătit, au avut totuşi urmări bune
pentru massele româneşti. La 1891 se formează prima bancă populară, la Urzi-
ceni în jud. Ialomiţa. La 1893 iau fiinţă cinci bănci populare, în Dâmboviţa şi
Prahova. In 1898 existau întemeiate 24 asemenea organizaţii cooperative.

O scurtă analiză asupra acestor timide începuturi ne duce la următoarele
constatări:

1. Primele organizaţii cooperative apar la *sate.*

2. Iniţiativa şi propaganda revine *conducătorilor spirituali* ai satelor; (de
altfel exemplul cooperaţiei din Germania, Danemarca, Olanda, Belgia, etc.,
cum şi puternicile organizaţii cooperatiste din Ardeal, determinară pe învăţă-
torii şi preoţii satelor noastre să lupte la câştigarea masselor ţărăneşti pentru
această mişcare).

3. Aceste înjghebări şubrede erau puse în slujba unui *ideal social şi naţio-
nal* (ameliorarea condiţiilor de viaţă a ţăranului român şi distrugerea cametei).

Care era situaţia clasei ţărăneşti, din Vechiul Regat, la acea dată?

1. Nu era rezolvată chestiunea agrară, căci legea din 1864, în ceeace pri-
veşte mica proprietate, n'a putut îmbunătăţi decât în parte situaţia ţăranilor.

2. Nu se terminase încă procesul iobăgiei.

4. Nemulţumirile ţărăneşti se canalizau către curente politice de stânga

3. Satele erau exploatate de o camătă exagerată.

importate din Apus. Astfel erau *mişcarea socialistă* a lui I. Nădejde, pornită la
Iaşi, în 1881 şi care îşi întinsese activitatea în viaţa satelor, prin înfiinţarea de
cluburi ţărăneşti; pe de o parte, iar pe de alta *mişcarea de ridicare a satelor* în-
ceputã tot în jurul anului 1881, a învăţătorului Dobrescu-Argeş, unul din primii
animatori ai ideei cooperatiste la sate.

In această situaţie, la 1898, Spiru Haret, pe atunci ministru al şcoalelor şi
unul din puternicii generatori ai partidului liberal în plină formare, începe ac-
ţinea de îndreptare a mişcărilor ţărăneşti către realizări care să ridice presti-
giul partidului său, făcând în acelaş timp o operă socială de apărare a ţărănimei
de specula cămătărească în care se sbătea. Astfel în anul 1898, mişcarea coope-
ratistă, până atunci sporadic apărută şi fără nici un sprijin, trece sub tutela
Statului şi este generalizată la sate, indiferent de puterea de adaptare şi de
formare a mediului. După *1898—1900*, s'a început de către învăţători campania
extraşcolară, pentru înfiinţarea de bănci populare. *In 1901*, ministrul şcoalelor,
Spiru Haret, însărcinează pe învăţătorul Dumitrescu-Bumbeşti, inspector şcolar,
«cu propaganda şi îndrumarea băncilor populare». *In 1903* existau 700 bănci
populare.

Că satele româneşti din acea vreme aveau *nevoe* de organizarea cooperaţiei
nu mai încape îndoială, dar întrebarea este: formau ele un mediu
propriu, nu mai încape îndoială, dar întrebarea este: formau ele un mediu
propice desvoltării acestor cooperative de credit? Răspunsul real: nu! Justifi-

carea? O găsim chiar în observarea faptelor de atunci. Starea ţărănimei, la 1900, era foarte înapoiată; mediul emancipat al oricărei mişcări sociale conştiente, era cu totul inexistent; capitalul bancar cu care să contribue societarul, oricât de mică ar fi fost cota stabilită, nu se găsea la ţăran.

Cum a organizat totuşi Spiru Haret, aceste cooperative?

1. A intensificat sprijinul şi intervenţia Statului.
2. A apelat la capitalul burgheziei de pe atunci.
3. S'a servit de propaganda comandată a învăţătorilor.
4. S'a folosit de jocul cămătarilor ce împânziseră satele, pentru a câştiga massele ţărăneşti, pentru formarea acestor bănci.

Care erau aspectele primelor mişcări cooperatiste de atunci?

1. Existau cooperative rurale cu structură capitalistă.
2. Toate aceste organizaţii erau puse în slujba unor scopuri sociale, ca ideologie, — şi politice, ca tendinţe.

La 1903, pentru a întări şi desvolta acest început de mişcare cooperatistă, se elaborează *Legea Băncilor Populare*, prin care se înfiinţează *Centrala băncilor populare*, o *instituţie de Stat* ce avea de scop dirijarea unei politici sociale de continuitate; extinderea mişcării începute, pe tot cuprinsul ţării, controlul activităţii cooperativelor existente, şi, în special, educarea masselor săteşti către un *curent cooperatist real*.

Tot în jurul anului 1903, îşi fac apariţia *obştiile de arendare*, ca o urmare a faptului că problema agrară nu a putut fi rezolvtă de legea din 1864, — bine înţeles, după multe răscoale ţărăneşti [3]. Legiuirile din 1909 şi 1910 vin să înlesnească, să încurajeze şi să organizeze acţiunea obştiilor de arendare. Intre anii 1907—1912, se organizează federalele băncilor populare pe regiuni şi judeţe, cu scopul de a consolida şi armoniza acţiunea micilor cooperative. La finele anului 1918 existau: cca 3000 bănci populare şi cca 500 obştii de arendare; deasemenea un însemnat număr de cooperative de consum şi aprovizionare.

La 1918 se pune acut problema exproprierii şi împroprietăririi ţăranilor. Astfel la 5 Decembrie, se elaborează decretul-lege de expropriere iar la 31 Decembrie, decretul-lege de organizarea *Casei Centrale a Cooperaţiei şi Împroprietăririi*, înfiinţându-se prin aceasta *2300 obştii de împroprietărire*, ce aveau scopul de a trece în folosinţa sătenilor, cca 2.300.000 Ha., din patrimoniul marei proprietăţi. Şi cu reforma agrară, care s'a aplicat pripit şi incomplect, se încheie prima epocă a mişcării cooperatiste din România.

Care sunt caracteristicile mişcării din această epocă?

Multe şi de variate aspecte. Iată câteva:

a) *ca mişcare socială*, ea aparţine unei politice de Stat, pentru ridicarea, liniştirea şi apărarea masselor ţărăneşti, de sărăcie, de necomplectarea împroprietăririi şi de camătă; b) *ca mişcare economică*, apare cu o structură capitalistă; b) *ca autonomie*, a fost dirijată şi tutelată de Stat, având un caracter etatist şi prin urmare neautonom; d) *ca ideal*, a urmărit tot timpul, un scop constructiv: de ridicare a stării economice a ţăranului român. (Astfel a realizat: 1) procurarea de credite dela băncile populare cu dobânzi mult mai mici şi în condiţii de plată mult mai uşoare; 2) procurarea de terenuri de muncă ţăranilor fără pământ prin obştiile de arendare; 3) înfăptuirea reformei agrare prin obştiile de împroprietărire; etc.); e) *ca rol educativ*, a contribuit în bună măsură la formarea unei mişcări cooperatiste propriu zisă; f) *ca individualitate*, se deosebeşte de orice mişcare cooperatistă din Apus, fiindcă s'a plasat, mai întâiu, pe un mediu rural a cărui reformă agrară nu era încă înfăptuită (spre deosebire de Occident, unde cooperaţia apăruse în medii rurale ce aveau deja rezolvată problema reformei agrare); mai apoi, apare şi 'n massele orăşeneşti, deşi capitalismul nu era în floare, ca în Germania, Anglia, etc. In linii generale, mişcarea cooperatistă dinainte de răsboiu a avut un rol însemnat în dinamizarea socială şi economică a păturilor româneşti şi mai ales a celor dela ţară.

3) I. G. DUCA, în lucrarea sa din 1902: *Societăţile cooperative din România* scrie: *«Rezultatele legii din 1864, în ce priveşte mica proprietate, au fost insuficiente şi cu toate sforţările guvernelor, situaţia ţăranilor este nesatisfăcătoare. La prima secetă, recolta este proastă, şi răscoalele se succed aproape periodic»*.

EPOCA II-a (1919—1934) apare ca o *epocă de regres, de compromitere şi politicianizare* a mişcării cooperatiste, la noi.

In evoluţia, mişcării din această epocă, distingem ca înfăptuiri: *faza I-a* (1919—1926), care corespunde unei accentuate inflaţii de organizaţii cooperative, — şi faza a II-a (1926—1934), o perioadă de deflaţie şi de politicianizare a acestor asociaţii cooperative.

In 1920 existau aproximativ 6000 de cooperative. După reforma agrară, numărul acestor asociaţii creşte mult deasupra posibilităţilor de adaptare la mediu şi fără a-şi sconta nici de cum condiţiile de existenţă. In deosebi, o desvoltare mare iau cooperativele de producţie şi consum. Cooperativele forestiere, care deţin numărul cel mai mare din cooperativele de producţie, tind a monopoliza toate exploatările Statului, transformându-se în adevărate organizaţii de Stat şi având un biurocratism greoi şi încărcat.

Concomitent cu aceste stări de fapte, se impune funcţionarea *a trei centrale cooperative de Stat*, instituţii ce n'au nimic comun cu evoluţia mişcării cooperatiste, dar care reuşesc să contribuie la mişcarea de inflaţie cooperatistă, organizându-şi federale care supralicitau [4]) la înfiinţarea şi acapararea de unităţi cooperative, indiferent de scopul şi utilitarea lor.

In 1926 aprox. 11.000 de cooperative de toate categoriile, dintre care numai 8900 unităţi reuşise să poată încheiabilanţuri (vezi Tabloul No. 1). Această inflaţie cu nimic justificată, este adăpostită de intervenţionismul nemăsurat şi nesocotit al Statului,în organizarea şi subvenţionarea unităţilor cooperative, prin centrale şi federale. Majoritatea cooperativelor înfiinţate după 1920 sunt artificiale.

In 1927 începe deflaţia; multe cooperative îşi recunosc neexistenţa.

4) T. MÂNDRU: «...In 1919 Casa Centrală a fost organizată pe secţiuni de categorii de cooperative; şi aşa s'a întâmplat că s'au constituit într'o localitate mai multe cooperative slabe,în loc de mai puţine şi mai tari, fiindcă sătenii refuzaţi de o centrală mergeau la cealaltă»... din articolul: *«Cooperaţia agricolă»*. Rev. «Viaţa Agricolă». Ian. 1925.

SITUAŢIA NUMĂRULUI DE COOPERATIVE IN ROMÂNIA
la 31 Decembrie 1927

Tabloul No. 1

Felul cooperativelor	Nr. cooperativelor	Nr. cooperat. dela care posedăm date	Numărul asociaţilor	Capital vărsat	Fond de rezervă, de prevedere şi de rezistenţă	Valoarea mărfurilor vândute
Consum, aprovizionare şi desfacere în comun . .	2.054	1.418	191.662	126.123,7	36.157,2	1.174.002,8
Cooperative agricole . .	825	825	65.328	31.854,0	39.478,9	333.461,3
Coop. ptr. expl. pădurilor	862	452	61.754	106.862,3	30.154,2	68.061,7
Cooperative de pescuit .	53	23	3.675	11.925,4	1.664,7	18.392,3
„ miniere	11	6	1.149	4.713,7	539,9	18.392,3
„ de producţie .	332	110	11.742	19.027,9	1.341,7	65.422,7
Obştii de arendare . . .	100	100	12.079	—	6.253,8	Supraf. arendată 37.162 ha.
„ „ cumpărare . . .	337	337	35.191	—	112.070,6	Supraf. cumpărată 81.134 ha.
Total . .	4.544	3.271	382.580	300.541,0	233.664,0	
Cooperative de credit . .	4.773	4.593	925.997	1.265.465.693,0	111.563.247,0	—
Total g-ral . .	9.317	7.864	1.308.577	1.265.766.234,0	111.796.911,0	—
Coopraíive minoritare cca.	1.000	1.000	240.000	—	—	—

Procesul de lichidare se accentuiază în 1928 şi 1929; în acelaş timp apar legiuirile din 1928—29 [5]), care încearcă o epurare a cooperativelor artificiale. Isbucnirea crizei din 1929 accentuiază această deflaţie, numărul cooperativelor scade. Statul nu le mai poate întreţine armata de funcţionari cu care erau împănate unităţile coop., federalele şi centralele. Se începe lupta de exterminare: ca reacţiune, reprezentanţii acestor organizaţii încep supralicitările, transformându-le în quasicluburi politice, asigurându-şi în felul acesta, subvenţii dela Stat pentru a plăti funcţionarii ce-i primesc ca sarcini, drept schimb la servicii pe tărâmul politic. Criza financiară slăbeşte tot mai mult puterile bugetului Statului — şi implicit întreţinerea acestor instituţiuni cu firme de *«independente»*.

Fatal, numărul lor scade, (a se vedea Tabloul No. 2); fatal, cele existente se înregimentează mişcărilor politice, demascându-şi astfel, temeiurile şi intenţiile adevărate pe care sunt clădite. Progresiv, situaţia se înrăutăţeşte. *In 1932*, numărul cooperativelor scade dela cca 11.000, cât era în 1925, la cca 660. (A se vedea Tabloul No. 3).

In 1933, numărul cooperativelor continuă să scadă. In 1934 se petrece un fapt deosebit de important: se elaborează *Legea pentru lichidarea datoriilor agricole şi urbane*, lege care venea să complecteze şi să definitiveze legile din 1932 şi 1933 [6]), relativ la reglementarea datoriilor agricole şi urbane.

5) In 1928 se votează *«Codul Cooperaţiei»*; în 1929 se elaborează şi votează *«Legea de Organizare a Cooperaţiei»*.

6) *Legea pentru asanarea datoriilor agricole* din 19.IV.1932. *Legea modificatoare a legii pentru asanarea datoriilor agricole* din 26 Octombrie 1932. *Legea pentru reglementarea datoriilor agricole şi urbane* din 7 Aprilie 1934.

SITUAŢIA NUMĂRULUI DE COOPERATIVE IN ROMÂNIA
la 31 Decembrie 1929.

Tabloul No. 2.

Felul organizaţiei centrale cooperative	Felul unităţii cooperative	Numărul unităţilor	Numărul asociaţilor	Media no. de asociaţi pe unităţi
Oficiul Naţional al Coop. Române — Bucureşti	Coop. de credit .	4.732	1.002.926	212
	„ consum, aprov.	1.653	185.151	112
	„ forestiere . .	333	47.405	142
	„ de prod. div.	108	14.440	134
	Obştii de cumpăr.	347	33.610	97
	„ „ arendare	137	12.507	91
	Total . .	7.310	1.296.038	177
Coop. Minoritare în Prov. Unite . . .				
Federala Coop. «Raiffeisen» — Sibiu .	Coop. de credit . .	187	20.806	111
Uniunea Coop. Germane — Timişoara .	„ „ consum .	69	6.553	95
Uniunea coop. cons. valor. «Furnica» Aiud	„ „ credit . .	59	10.495	178
«Alianţa Coop. credit, economie — Cluj	„ „ consum .	398	98.286	247
Uniunea Coop. Germane — Cernăuţi . .	„ „ credit . .	284	94.702	332
	„ „ credit . .	59	11.166	182
	Total . .	1.056	242.008	230

SITUAŢIA COOPERATIVELOR DIN ROMÂNIA IN 1932

Tabloul No. 3.

Natura Cooperativelor	Numărul	Categorii de Cooperative							Procentual						
		Credit	Consum	Păduri	Producţie	Cumpărare	Arendare	Total	Credit	Consum	Păduri	Producţie	Cumpărare	Arendare	Total
Româneşti	Cooperat.	4.606	1.320	248	132	223	72	6.691	70,2	19,7	3,7	2,0	3,3	1,1	100
	Asociaţi	969.453	128.995	25.398	15.015	22.320	6.299	1.167.480	83,0	11,1	2,2	1,3	1,9	0,5	100
Minoritare	Cooperat.	568	476	—	77	—	—	1.121	50,7	42,5	—	6,8	—	—	100
	Asociaţi	130.493	96.009	—	4.688	—	—	231.190	56,4	41,5	—	2,1	—	—	100
Total .	Cooperat.	5.264	1.796	248	209	233	72	7.812	67,4	23,0	3,2	2,7	2,8	0,9	100
	Asociaţi	1.099.946	225.004	25.398	19.703	22.320	6.299	1.398.670	78,6	16,1	1,8	1,4	1,6	0,5	100

Cooperativele de credit, deși avute în vedere la scrificii [7]), sunt puse sub protecția Statului, rezervându-li-se un regim special, spre a reduce cât mai mult pierderile cauzate de legea conversiunei.

Efectele *legii lichidării datoriilor* au însă repercursiuni însemnate asupra băncilor populare, care trebuie să suporte reduceri de 10—30% din capitalul lor social, — și să-și distrugă fondurile de rezervă precum și beneficiile, pentru un însemnat număr de ani [8]).

Situația actuală. Un scurt examen asupra situației actuale, ne conduce la următoarele constatări:

1) Cooperația română, așa cum o avem acum, se caracterizează prin cooperativele de credit, prin băncile populare, (ceeace a făcut pe unii autori să accepte existența unei cooperative rurale); astfel avem:

a) cooperative de credit, cca 70% ca număr de unități (față de numărul total al cooperativelor) și cca 70% ca număr de membri (față de nr. total al membrilor din asociațiile cooperative);

b) cooperative de consum, cca 19% ca nr. de u. și 11% ca nr. de membri; cooperative de producție, cca 5% ca nr. de u. și 3% ca nr. de membri;

c) obștii (de arendare & cumpărare), cca 6% ca nr. u. și 3% ca nr. de membri.

2) Cooperația rurală, la noi, în comparație cu a altor țări, se reduce la operațiile băncilor populare. Astfel aruncând o scurtă privire asupra coop. rurale române, alături de cele din Elveția, Italia, Ungaria, etc., (vezi Tabl. No.

SITUAȚIA COOP. RURALE IN:

Tabloul No. 4

Anul	Țările	Nr. cooperativelor rurale	Nr. cooperativelor de credit	Proporția cooperativelor de credit
1930	Elveția . . .	8.363	535	6,4
1929	Italia	10.700	3.000	28,3
1928	Ungaria . . .	2.905	1.013	34,9
1928	Polonia . . .	16.349	6.560	40,1
1930	Cehoslovacia .	11.029	5.853	53,1
1930	Germania . .	36.359	19.718	54,2
1929	Jugoslavia . .	6.294	3.970	63,1
1930	România . .	6.879	4 824	70,1

7) *Situația debitorilor și creditorilor băncilor populare în 1931: Debitorii* dețineau valori în sumă de 7.125.617 lei (*Debitorii societari* dețineau 5.292.936 lei), iar *(debitorii nesocietari* dețineau 1.832.681 lei) și *creditorii* posedau 4.629.249 lei (*Capital social*, de 2.513.064 lei, iar *Depuneri*, de 3.116.175 lei).

8) Art. 194 din Legea asanării datoriilor:

«Pierderile societăților cooperative de orice fel și grad,... se vor acoperi din fondurile

4) se constată că numărul băncilor populare la noi întrece cifra de 70% față de celelalte cooperative.

3) Cooperativele de credit, privite sub raportul mijloacelor financiare în comparație cu alte țări, se găsesc într'o vădită inferioritate. Astfel, repartizând totalul capitalurilor la nr. membrilor societari, avem:

România, cca 7800 lei/pe cap de societar;
Elveția, cca 193.000 lei/cap de societar;
Cehoslovacia, cca 39.00 lei/cap de societar;
Ungaria, cca 16.000 lei/cap de societar;
Jugoslavia, cca 14.000 lei/cap de societar;
Bulgaria, cca 11.000 lei/cap de societar.

România ocupă un loc ce nu-i face cinste. Ce trădează cifrele de mai sus pentru noi? Inferioritatea stării economice a păturii noastre rurale sau lipsa unei mișcări cooperative reale.

4) Cooperativele de credit, privite sub raportul volumului de operații, precum și a puterii lor financiare, sunt în continuă descreștere; cifrele [9]) de mai jos, învederează aceste afirmațiuni.

Valori . . . . în anii:	1913	1927
Valoarea medie a părții sociale	183 lei	33,2 lei aur
Val. fondurilor proprii, ce revin unui asociat . . .	198 lei	40,6 lei aur
Val. fond. împrumutate, ce revin unui asociat . . .	51 lei	55,7 lei aur
Val. fond. totale de expl., ce revin unui asociat . .	249 lei	96,3 lei aur

5) Proporția capitalurilor împrumutate, a crescut în mod nebănuit, la coop. de credit și în general la toate categoriile de cooperative. (A se vedea Tabloul No. 5).

SITUAȚIA IMPRUMUTURILOR IN ANII ȘI COOPERATIVELE:

Tabloul No. 5

Anul	Felul cooperativelor					
	Credit	Consum	Forestiere	Producție	Cumpărare	Arendare
1911	5,4	29,9	21,4	40,2	80,6	20,8
1921	11,8	52,7	59,3	25,2	—	—
1931	37,1	56,8	59,3	62,9	68,2	69,7

Aceste împrumuturi acordate de Stat, au fost pivotul pe care s'a sprijinit activitatea acestor cooperative, mai ales în perioada de după răsboiu; așa se

și în ordinea următoare: 1) Din reducerile obținute dela creditorii Societății,... 2) Din fondurile de rezervă și orice alte fonduri, oricare ar fi dstinația lor cu excepția fondului de pensii și fondurilor ce terții le-au afectat cu destinație specială. 3) Din capitalul social..., etc.

9) Vezi, Expunerea de motive, a legei Cooperației din 1929 — de I. Răducanu, pag. 68.

explică cum multe cooperative, neavând decât un rol comandat de Stat, au putut să reziste crizei economice actuale.

6) Cooperativele de producție, deși într'o proporție neînsemnată, sunt, în majoritatea lor, întemeiate pe baze artificiale (mai ales cele care au luat ființă după răsboiu). O bună parte din ele, din momentul când n'au mai putut fi subvenționate de Stat, au fost nevoite să lichideze. Din cca 1300 coop. de producție, cât erau în 1926, nu au rămas decât cca 440, în 1933. Tabloul No. 6 certifică cele de mai sus.

SITUAȚIA COOP. DE PRODUCȚIE

Tabloul No. 6

Felul cooperativelor	Anul	Cooperative de producție			
		Forestiere		Diverse	
		Nr. cooperat.	Nr. asociaților	Nr. cooperat.	Nr. asociaților
Românești . . .	1927	452	61.754	139	16.566
	1930	223	54.486	105	15.931
	1931	248	25.398	132	15.015
Minoritare . . .	1927	—	—	70	4.400
	1932	—	—	77	4.688

Pentru a ilustra și mai mult caracterul de superficialitate, în care au apărut cooperativele de producție, de după răsboiu, să urmărim evoluția, an de an, a *cooperativelor forestiere*, care dețin cel mai mare număr de unități, din Tabl. No. 7: dela 492 câte erau în 1928 ajung la 228 în 1931.

Ce rol au avut aceste coop. de producție? Au servit ca instituții de Stat, camuflate de firma cooperatistă, executând comenzi ale Statului (furnizare de unelte, aprovizionare cu materiale de construcții, ca lemnărie, cherestea, etc., pentru coloniști, etc.). Aceste unități se considerau mandatare ale îndeplinirii comenzilor Statului, când era vorba de subvenționarea lor cu fonduri, dar scăpau de sub controlul Statului, invocând firma «autonomiei cooperatiste», când era vorba de justificarea sumelor cheltuite.

7) Cooperativele de consum și aprovizionare, în proporție neînsemnată, păstrează aceleași caracteristice, ca și cele de producție. Astfel avem:

In 1927, cca 2054 unități (din care numai 1418 au trimis situațiile); *In 1933*, cca 500 unități (1320, împreună cu cele agricole). Rolul acestor cooperative este foarte limitat. Astfel din cerealele valorificate până acum, anual, numai 3—10%, sunt operații de vânzare în comun cu caracter cooperatist, restul de 90—97% trecând drept *acte comerciale de Stat*.

EVOLUȚIA COOP. FORESTIERE INTRE ANII 1907—1931

Tabloul No. 7

Anii	Nr. unităților	Numărul membrilor	Capital vărsat Valoarea în mii de lei	Media membrilor de unitate
1907	9	330		
1908	50	1.189	49	37
1909	40	1.666	247	40
1910	86	4.382	356	42
1911	119	6.677	648	51
1912	143	8.208	852	56
1918	222	12.203	1.059	57
1921	347	35.000	1.694	55
1922	402	42.922	17.877	101
1923	484	56.054	25.979	107
1924	476	57.935	38.409	116
1925	473	57.048	51.580	122
1926	480	63.103	80.408	121
1927	452	61.754	88.064	151
1928	492	62.401	106.892	137
1929	333	47.405	136.130	127
1930	233	34.478	110.695	142
1931	228	31.553	22.207	148
			77.405	138

8) Cooperativele agricole, apărute în special după reforma agrară, au funcționat până la aplicarea Codului Cooperației, sub conducerea fostei *Centrale a obștiilor și a exploatărilor agricole*. Aceste unități s'au organizat în federale, numite *uniuni:* se constituise 21 de uniuni coop. agricole. *In 1927*, numărul cooperativelor agricole se ridica la 825 unități, cu un capital vărsat de lei cca 32 mil. și cu un număr de 65.328 asociați. In scurt timp, însă, au fost puse în lichidare 17 uniuni, așa încât în 1929 au rămas în ființă numai 4 uniuni, având numai 243 unități coop. asociate și un capital social vărsat de lei 2.606.000. Numărul lor a continuat apoi să scadă. Realizările lor economice sunt departe de cele pe care ar trebui să le aibă, mărginindu-se la exercitarea unor mandate de Stat.

9) Obștiile de arendare și de cumpărare de pământuri. Deși înfăptuită reforma agrară, totuși aceste obștii au putut trăi mai departe, datorită unei însemnătăți reale ce o au încă în activitățile exploatărilor agricole. După cifre statistice [10]).

10) A se vedea: *Patruzeci ani de experiențe cooperative în România* de Dr. A. G. GALAN, 1935.
A se vedea: *Nașterea și desvoltarea cooperației moderne* de Dr. A. G. GALAN, 1926.

a) *în 1927* existau 100 obștii de arendare și 337 obștii de cumpărare;
b) *în 1933* existau 70 obștii de arendare și 222 obștii de cumpărare.

Spre deosebire de celelalte categorii de cooperative, obștiile au apelat tot mai puțin, la Stat (a se vedea procentul împrumuturilor, din Tabl. No. 5), căutând a se identifica cât mai mult cu preceptele acțiunei cooperatiste. Astfel, obștiile de cumpărare fac un progres însemnat, în ceeace privește independența față de Stat:

în 1912 capitalul/cap de societar, era de 205 lei;
în 1931 capitalul/cap de societar, era de 825 lei.
în 1912 proporția capitalurilor împrumutate, față de totalul bilanțului, era de 80,6%;
în 1931 proporția/capit. împrumutate, față de totalul bilanțului, era de 68,2%.

10) Biurocratizarea organizațiilor cooperative.

Imediat după răsboiu, — *«goana disperată, nu după adevăruri ci după idei «salvatoare» cât mai ciudate în felul lor»* —, a apărut ca o molimă ce a cuprins pe oamenii politici erijați sau cu tendințe de a se erija în conducători ai politicei social-economice românești.

In domeniul cooperației, acțiunea de federalizare a unităților coop., oricum și oriunde, era la modă. S'a constatat îndată că rezultatele acestor federalizări erau dezastruoase (se înființaseră 31 federale pentru coop. sătești și orășănești, idem, 21 uniuni, pentru coop. agricole, pentruca după 1929, când Statul nu mai putea întreține aceste organizații *«independente»*, cifra 31 să se reducă la 5 și 21 la 4); se înființaseră 26 federale și 17 uniuni, ca *«idei salvatoare»*, numai pentru a risipi banul public și a mări cadrele armatei biurocratice.

Repercursiunile acestei biurocratizări? Sunt foarte numeroase și variate:

1. Creditele acordate de Banca Națională a României, cu dobânzi de 3—4%, ajung la membrii societari ai cooperativelor, cu 12—15%, adică exact de patru ori mai mult.

2. Procentul cheltuielilor de administrație este în continuă creștere; astfel, pentru 100 lei de portofiu administrat, cheltuielile de ad-ție în 1912 erau de 1,75 lei, iar în 1931, de aprox. 6,00 lei (cheltuieli medii; în Basarabia aceste cheltuieli ating maximum de 8,19 lei).

3. Numărul funcționarilor din instituțiile centrale și federale, a crescut, iar salariile medii plătite acestor funcționari, au fost și sunt mult mai ridicate de cât salariile corespunzătoare, plătite funcționarilor de Stat, sau chiar celor din coop. minoritare. (In 1931, salariile medii din cooperativele românești erau de cca 980 lei, pe când cele din coop. săsești se ridicau abia la 359 lei).

Dividendele membrilor societari, se micșorează; fondurile de rezervă sunt în descreștere, iar pe de altă parte funcționarii și consilierii cooperatvelor, participă la beneficii. Pentru unitățile de bază, beneficiile sunt mici, din cauza dobânzilor mari cu care ajung creditele, la ele; în schimb beneficiile federalelor au fost în creștere, și așa de însemnate, încât rezervele lor (deși instituții cu rol numai de dirijare și coordonare) au sporit dela 21 mil. în 1923, la 164 mil. în 1930, adică cu 169% față de capitalul lor social.

Această situație este cu totul anormală; sub imperiul beneficiilor ce-și

atribuiau, funcționarii și consilierii acestor federale au jăcmănit la maximum unitățile din circumscripția lor.

Ideia biurocratizării, ajunsă astăzi la apogeul ei, este soluția de dezagregare a oricărei realizări cooperatiste.

11) Lipsa unui real control. Toate coop. românești au fost întreținute cu fondurile Statului, mai ales de când criza economică paralizează și cele mai solide soc. cooperative. Toate cer subvenții, niciuna însă n'a justificat realmente fondurile cheltuite. Până la aplicarea Codului Cooperației din 1928, soc. coop. românești (nu și cele minoritare), erau puse sub auspiciile a trei centrele: *Centrala Băncilor Populare, Centrala Coop. de Producție și Consum* și *Centrala Obștiilor Sătești*, — toate instituțiile cu roluri de: *gestionare, organe de control* și *organe de îndrumare:* controlau gestiunile lor sau cele comandate unităților subalterne. Aveau deci atribuțiuni cu caracter moral, economic și administrativ. Nu erau însă controlate nici de sus în jos, nici de jos în sus (nu țineau adunări generale). După 1928, prin aplicarea *Codului Cooperației* și apoi prin *Legea de Organizare a Cooperației* din 1929, se înființează *Uniuni de cooperative* cu scopul organizării *autocontrolului* (art. 66). Ia naștere *Oficiul Național al Coop. Române* [12]) ca instituție *«autonomă»* dar pe lângă Ministerul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale, cu scopul de a îndruma și controla uniunile și soc. cooperative, precum și a conduce propaganda cooperativă și organizarea învățământului cooperatist. Se pun, în acelaș timp, bazele *Băncii Centrale Cooperative,* care să sprijine (ca instituție de credit) soc. cooperative. In conducerea ei, apare și un Comisar al guvernului, care să supravegheze mersul operațiunilor financiare. Deasemeni se instituie niște *Comisii de judecată* formate din cooperatori și prezidate de magistrați.

Nici aceste legi nu reușesc să stabilească decât teoretic un control legal, căci în fapt, între *Oficiul Național al Cooperației* și celelalte *Centrale*, se fac imixtiuni de atribuțiuni și operații, chiar sub văzul Comisarului și al Ministrului de resort, fiindcă aceste încălcări sunt comandate de interese de club.

Legea din 27 Martie 1935 nu face altceva de cât să schimbe forma legii anterioare, schimbări care să-i permită, poate, înlocuirea cadrelor în vederea necesităților de guvern. Se intensifică organele de control, însă aceste organe nu sunt o emanație a mișcării cooperative; afară de aceasta, practic, aceste organe de control nu pot lucra efectiv și eficace.

12) Intervenționismul de stat se accentuiază, deși formal, reprezentanții «specialiști» ai guvernelor de azi, fac paradă de asigurarea «autonomiei» societăților cooperative. Spiritul legii din 1935 (27 Martie) certifică cele de mai sus [13]).

13) Politicianizarea fără scrupul și din ce în ce tinde la dezagregarea începuturilor deja existente. Supralicitarea de legi, începând din 1928 (mai ales între partidul liberal și cel țărănesc), supralicitare ce se continuă sub ochii

12) A se vedea art. 79, pag. 28 = aceeaș Lege.

13) A se vedea articolele: 117, 118, 123, 146, etc., din «Legea relativă la modificarea unor articole din Legea pentru Organizarea Cooperației din 28 Martie 1929, cu modificările aduse prin legile din 4 Aprilie 1930 și 7 Aprilie 1933» articole prin care se intensifică intervenționismul de Stat. (Monitorul Oficial No. 73 din 27 Martie 1935).

noştri, este calea cea mai simplă, care, prin înrolarea politică a societăţilor cooperative, duce la falimentul complet al mişcării.

Caracterizând în câteva cuvinte, acţiunea cooperatistă din România, în decursul celor patru decenii de viaţă, concludem că este:

1. O faptă de suprafaţă, nesudată mediului pe care s'a grefat, ca o realizare prea timpurie;

2. O faptă ai cărei executori nu i-au înţeles spiritul adevărat (dar care, totuşi, conduşi şi tutelaţi de Stat, au putut până la răsboiul cel mare, să aibă un pronunţat rol social şi economic de ridicare a masselor săteşti şi de pregăire a unui adevărat curent cooperatist);

3. O faptă care în evoluţia ei de după răsboiu, tinde către un continuu regres, ca o consecinţă a neidentificării ei cu aspiraţiile şi nevoile naţiei din care se desvoltă şi aceasta din cauza intervenţionismului politic, condus de interese străine de trebuinţele româneşti.

4. O faptă care în concertul faptelor de activităţi cooperatiste internaţionale, nu-şi are un specific propriu mediului în care s'a desfăşurat.

§ B. Să trecem acum la evoluţia şi specificul mişcării cooperatiste dela noi, ca mişcare de idei călăuzitoare.

In epoca I-a. ideologia primelor înjghebări, este luată din Apus. Gândul ce preceda aceste realizări (1891—98), nu era o expresie a colectivităţilor de membri ai acestor asociaţii, *ci* a preoţilor şi învăţătorilor satelor, care doreau îmbunătăţirea soartei ţăranilor. Ideologia cooperatistă este luată, indiferent de afinităţile ei cu straturile noastre sociale şi impusă să treacă la fapte. Nu a existat o perioadă de formare a unui curent cooperatist. Dealtfel, începuturile sporadice din primii 6 ani, dovedesc că ideia cooperaţiei nu prindea la acea dată şi deci se impunea o voinţă *exterioară*, pentru a o propaga şi transforma într'o armă de luptă, pentru ridicarea economică a unor anumite clase sociale. Astfel, după 1898, mişcarea cooperatistă trece sub ocrotirea Statului, care caută a o impune peste tot. Nu se mai face apel la ideologia mişcării, pentru a cuceri massele, ci se porneşte la fapte. Nu se lasă iniţiativele, celor pe care îi voia convinşi, ci aceste iniţiative le ia, oficial, Statul.

Paralel acestei mişcări de idei a evoluat şi legislaţia cooperativă.

Primele societăţi cooperative apar sub regimul Dreptului comun, al Codului civil din 1865 şi al Codului de comerţ din 1887, legiuiri care nu creeau avantagii mişcării cooperatiste. In 1903 apare prima lege asupra societăţilor cooperative şi anume *Legea Băncilor populare săteşti şi a Casei lor centrale*, prima lege ce stabileşte un regim special mişcării cooperative, urmărind desinteresat încurajarea şi desvoltarea ei. Legile [14]) care au urmat-o n'au avut alt scop decât ameliorarea şi completarea ei, extinzând cooperaţia şi la oraşe, înglobând toate categoriile populaţiei orăşeneşti şi aducând înlesniri de ordin procedural (constituire, funcţionare, organizare, urmărirea creanţelor etc.) cât şi de ordin fis-

14) Legile din 1 Dec. 1904, 8 Dec. 1904, 15 Mart. 1905, 6 şi 13 Aprilie 1905, 1 Martie 1906, 31 Mai 1906, 31 Martie 1908, 19 Dec. 1909, 14 Aprilie 1910, 22 Mart. 1916, 31 Dec. 1918, 9 Febr. 1919 şi 14 Mai 1919.

cal. Se constată din toate aceste legiuiri o tendinţă de încadrare a unei mişcări cooperatiste proprii.

In această primă epocă aşa dar:

Cooperaţia română nu a corespuns unei mişcări reale a colectivităţii; nu a avut o ideologie proprie; a avut însă un scop naţional.

Ca structură, ea nu şi-a avut bine definit aspectul său social, rămânând cel economic predominant.

Ca specific, nu a corespuns unei iniţiative private [15]), ci unei tutelări oficiale.

Autonomia i-a lipsit. Neutralitatea politică a fost însă în partea respectivă, ceeace a şi dus la realizări positive.

In epoca a II-a. După răsboi mişcarea cooperatistă s'a îndepărtat tot mai mult de un obiectiv propriu, supunându-se din ce în ce exploatării persoanelor interesate, prin infiltrarea politicei în conducerea instituţiilor. In acelaş timp, opera de legislaţie cooperatistă, după ce până în 1928 formulează legi de unificare a mişcării în Vechiul Regat şi în provinciile alipite [16]), ajunge, printr'o furioasă supralicitare de doctrine, la o adevărată inflaţie legislativă. Astfel, începând cu 1930, aproape fiecare an şi fiecare guvernare găseşte cu cale să formuleze legi cooperative. Nu se ajunge la alt rezultat decât la mărirea haosului moştenit. Legea din 27 Martie 1935 are în deosebi această calitate: urmărind schimbarea consiliilor de administraţie, a conducătorilor etc., şi înfiinţarea de noi instituţii [17]) pentru plasarea celor nesatisfăcuţi, actualul guvern a recurs la schimbarea legii din 1929, bine înţeles după ce în 7.IV.1934 mai formulase o lege similară. Şi tragedia lucrurilor nu se opreşte aci; când partidul dela guvern hotărăşte «modificarea legii cooperaţiei», partidul considerat succesoral se abţine, pentru ca scena să se repete cu actorii schimbaţi. Spectacolul zilelor trecute din Parlamentul ţării a pus încă odată în lumină acelaş mare cusur de care suferim: lipsa de închegare a gândului, nevolnicia faptei şi cele mai adesea nesinceritatea în amândouă.

Astfel în aceasta de-a doua epocă:

cooperaţia română, ca ideologie îşi măreşte artificialitatea, compromiţând începutul de curent cooperatist autohton cu rădăcini în realizările economice ale primei epoce;

ca structură, îşi pierde cu totul laturea ei socială şi se transformă într'o instituţie economică quasi-etatistă, nemai ţinând seama de preceptele de bază ale oricărei acţiuni cooperatiste;

15) Cele câteva realizări private dintre anii 1891—1895 nu şi-au putut păstra independenţa.

16) Legile din: 25 Sept. 1920, 17 Iulie 1921, 29 Sept. 1921, 13 Martie 1923 (legea pentru unificarea cooperaţiei), 9 Iulie 1923, 17 Febr. 1926, 12 Iulie 1928.

17) Prin Legea Cooperaţiei din 1929 se înfiinţează şi funcţionează 3 Centrale Cooperative, ca instituţii de stat. Prin Legea din 27 Martie 1935 se creează 5 asemenea instituţii şi anume: Banca Centrală Cooperativă, Centrala Cooperativă de producţie, aprovizionare şi valorificare agricolă, Centrala Cooperativelor de Consum (Magazin de gros), Centrala cooperativă de îndrumare, organizare şi control, Casa Centrală a Cooperaţiei. S'au desfiinţat vechile instituţii, sau mai bine zis, li s'au schimbat firmele pentru a se putea face din 3 Directorate generale 5 Directorate generale cu întregul lor convoiu de Consilii de administraţie şi de armate funcţionăreşti.

ca specific, dispare total orice iniţiativă privată colectivă şi apare iniţiativa personală, provocând influenţa de cooperative;

ca ideal rămâne cel individual şi cel de partid;

autonomia este părăsită,

neutralitatea politică este înlăturată,

elementul-om al cooperaţiei înzestrat cu cinste, pricepere şi iniţiativă, devine tot mai rar.

Şi concluziile de tras pentru amândouă epocile deopotrivă, se schiţează astfel:

Gândul acţiunii cooperatiste în Ţara Românească nu a fost produsul unei colectivităţi interesate şi bine orientate; el nu s'a născut pe linia firească a frământărilor acesteia pentru satisfacerea prin proprie sforţare a trebuinţelor proprii. Ci formula cooperatistă s'a impus de sus în jos, ca o îndrumare streină îngăduind toate extravaganţele ideologice, iar mişcarea a trecut de la faptă spre condiţiile ei. Ba acestea din urmă (şi în primul rând educaţia cooperatistă a poporului) au fost din ce în ce mai puţin privegheate, aşa încât intervenţia statului, care trebuia să fie vremelnică, a ajuns ca la o urmare silită, prin necăutarea ei de a da un înţeles viu acţiunii cooperative, în masele româneşti, să se statornicească tot mai mult, prefăcând în cele din urmă unităţile cooperative în adevărate instituţii în sarcina statului.

Cum, prin aceasta înţelesul însuşi a cooperaţiei, care aduce înainte iniţiativa privată şi propria sforţare a masselor, se pierde, unităţile de acţiune cooperativă îşi dobândesc un altul, care se impune firesc în lupta actuală a partidelor: ele devin centre de cultivare a clientelei politice.

Astăzi ne găsim aci.

§ C. Şi acum, după ce am făcut bilanţul celor patruzeci de ani de viaţă cooperativă românească şi ne găsim în pragul îngust şi întunecat al viitorului, ne întrebăm: România de mâine va putea să folosească şi să îndrumeze cooperaţia spre adevăratele sale rosturi de mijloc de înstărire şi educare economico-socială a claselor muncitoare ţărăneşti şi orăşeneşti.

Fără îndoială. Pentru aceasta rămân însă condiţii fundamentale de împlinit. Analiza noastră de până acum a căutat să le pună neîncetat în lumină: eliberarea mişcării de flagelul politicianismului, organizarea ei într'un spirit de independenţă ca expresiune firească a propriilor sforţări a masselor muncitoare, formarea prin educaţie a elementului-om şi, stând la începutul tuturor, o nouă rânduială a aşezămintelor politice care să facă posibilă integrarea mişcării în idealurile de viaţă şi de muncă ale poporului românesc.

Sistemul social-economic al României de mâine, ale căruia elemente se arată în formaţie începând din 1928, încadrând noua mişcare cooperatistă şi păzind-o de devierile democratice, în care foarte mulţi i-au văzut chiar fiinţa normală [18]), va avea de atins după socotinţa noastră, următoarele obiective:

18) Aşa se explică de ce atât corporatismul fascist din Italia, cât şi comunismul sovietic din Rusia şi naţionalismul socialist din Germania au fost ostile cooperaţiei din ţările lor. In Italia b. o. are loc o nouă aşezare, în noul spirit fascist, a cooperaţiei. Astfel la 13.XII.1925 se desfiinţează «Lega nazionale delle cooperative»; organul oficial al oricărei societăţi cooperative îl formează de acum «Il lavoro cooperativo». In 30 Decembrie 1926 se formulează primul decret relativ la controlul cooperativelor, iar în 1927 acest decret se transformă în lege. La 1 Iulie 1926 se înfiinţează «Ente nazionale (fascista) delle cooperative».

1) Inlăturarea biurocratismului, care a paralizat toate domeniile de activitate românească.

2) Intensificarea producţiei, industrializării şi valorificării produselor agrare.

3) Integrarea în muncă a elementului românesc şi valorificarea muncii a cca 150.000.000 zile de lucru ce se pierd anual din cauza inactivităţii ţărănimii noastre pe timpul iernii [19]).

4) Orientarea educaţiei tinerelor generaţii româneşti către profesiuni libere — meserii, comerţ, agricultură.

5) Oprirea exodului rural şi lupta împotriva prejudecăţii ţărăneşti a carierelor de «domni», — o ţară nu poate prospera decât mărindu-şi şi încurajându-şi producţia agricolă şi industrială iar nicidecum sporindu-şi cadrele funcţionare.

6) Dirijarea şi mărirea consumului intern — mai ales la ţară.

7) Descătuşarea comerţului, industriei şi finanţei din mânile streinilor de neam.

8) Reglementarea investiţiilor capitalului strein, care exploatează bogăţiile ţării de mai bine de 70 de ani. Şi altele.

Cooperaţia de mâine, care va avea să ia parte activă la realizarea celor enunţate mai sus, va fi chemată cu deosebire în mediul rural, unde va dirija şi organiza creditul, va intensifica producţia agricolă, va conduce vânzarea şi cumpărarea, va organiza lagăre de muncă, va conduce înfăptuirea lucrărilor de folos public. Va aduce noi posibilităţi de punere în valoare a muncii vara şi mai ales iarna, va organiza şi intensifica industria mijlocie şi mică, dar mai cu seamă industria ţărănească şi casnică (industria mare rămânând a fi condusă direct de stat).

Şi exemplul cel mai convingător de ce se poate face în astfel de condiţiuni ni-l dă numărul de înfăptuiri ale cooperaţiei fasciste într'un răstimp de mai puţin de nouă ani. O scurtă privire asupra tabloului nr. 8, care oglindeşte situaţia cooperaţiei italiene în 1934 ne scuteşte de multe comentarii. Cooperaţia fascistă şi-a concentrat toată atenţia asupra muncilor agricole; s'au organizat cooperative pentru transformarea în terenuri cultivabile a mlaştinelor neproductive, s'au împădurit munţi întregi şi s'au fixat coastele prăpăstioase a numeroşi torenţi. Cooperativele de muncă au, sub regimul fascist, un rol predominant în domeniul îmbunătăţirilor funciare. Pe de altă parte s'au organizat cooperative de producţie şi vânzare, ca lăptării cooperative, pivniţe cooperative («cantini»), crescătorii de viermi de mătase, cooperative apicole etc. etc. Analiza mai amănunţită a acestor realizări ne va servi la timpul cuvenit ca fond de discuţie pentru o îndrumare tehnică.

19) Considerând ca elemente apte de muncă cca 2.000.000 oameni (bărbaţi şi femei) din populaţia rurală ce numără cca 14.000.000 suflete şi cca 75 de zile de lucru, din intervalul de patru luni: Noembrie, Decembrie, Ianuarie şi Februarie, cât ţine perioada de inactivitate a ţărănimii, în timpul iernii, se ajunge la 2.000.000×75=150.000.000 zile de lucru ce se pierd în fiecare an.

SITUAȚIA COOP. ITALIENE [20])
în anul 1934.

Felul cooperativelor	Numărul cooperativelor	Membrii
Cooperative de consum	3.860	770.000
„ „ muncă și pescării .	1.817	105.000
„ „ transport	305	16.000
„ „ construcții	1.289	90.000
„ „ cultură	399	46.000
„ „ agric. ptr. aproviz. și desfacerea în comun	718	500.000
Cooperative de agricultură pentru transformarea produselor agricole .	2.763	300.000
Asigurări mutuale, vite	533	100.000
Societăți mutuale	2.249	1.200.000
Total . . .	13.883	3.127.000

Rămâne până atunci că prezentul oficial nu ne păstrează multe făgăduințe. Agricultură în România nu se poate face cu «prime», pe care le încasează intermediarii, nici cu «timbre pe pâine», nici cu «ofensive agricole», desfășurate pe hârți și adormite în scrisori și memorii. E, în cel mai bun caz, o mare lipsă de judecată să lupți împotriva simptomelor, cultivând cauzele lor adânci. Spre aceste «mame» ale lucrurilor este chemată întotdeauna acțiunea omului de stat. Dar credința noastră e că prefacerile adânci, cu întregul lor cortegiu de urmări economice și sociale, vor veni odată abia cu ridicarea hotărîtoare în luptă a generațiilor noi, dezlegate de prejudecățile și interesele apropiatului trecut, știind înțelege dimpotrivă, chemările viitorului — și atunci numai când procentul lor va înclina balanța.

ING. G. NICOLAU-BÂRLAD

20) După R. Labadesa 1934.

ÎNSEMNĂRI

FILOSOFICE

SPAȚIUL MIORITIC. — Tot ceeace știm pănă acum cu privire la «fenomenul românesc», nu depășește cadrul și proporțiile unor observații sau intuiții de bun simț, datorite, cele mai drepte dintre ele, nu vreunui sociolog de meserie, ci unui istoric ca N. Iorga sau unui filosof ca C. Rădulescu-Motru.

Iată însă că se ivește, din partea unui poet cu adânci nevoi și vădite însușiri de filosof, o încercare de sinteză asupra întregii noastre culturi populare. Într'un studiu, redus ca întindere, dar de mari proporții ca adâncime și perspectivă, ceeace înseamnă: într'un eseu serios, — e vrednic de observat că toate lucrările noastre de filosofie sunt, ca întindere, de mică respirație, — d. Lucian Blaga, atât de nou în tot ce întreprinde, face o seamă de «considerații stilistice și de psihologie a adâncimilor» asupra culturii populare românești, adăogând, în acest domeniu, la obișnuitele puncte de vedere: istoric, psihologic și sociologic, o nouă metodă de cercetare. Autorul, — cel mai ingenios și mai curagios dintre gânditorii noștri înclinați, cu deplină știință, să-și adune, în filosofie, «pietre pentru templul lor», — nu se folosește acum, pentru întâia oară, de această metodă, ci lucrează cu ea chiar dela începutul activității sale filosofice: *Pietre pentru templul meu*, 1919 și *Filosofia stilului*, 1924. În noua trilogie filosofică pe care ne-o pregătește, trilogia culturii, pare să aplice din plin și pe un câmp mai cuprinzător această metodă. Deocamdată ne dă o pildă de rezultatele la care se poate ajunge pe calea ei în studiul: *Spațiul mioritic* din *Gândirea* pe Mai 1935.

D-l Blaga și-a pus întrebarea dacă nu s'ar putea găsi sau construi ipotetic ceeace d-sa numește «un spațiu-matrice sau un orizont spațial subconștient, ca substrat sufletesc al creațiilor anonime ale culturii populare românești». Un asemenea principiu de explicare a culturii românești, ca unitate stilistică, ar fi o adevărată «cheie de aur» cu care s'ar putea deschide multe din porțile monadei românești». Mai mult chiar: acest orizont spațial al Românului «ar putea să fie un pervaz, până la un punct comun unui grup întreg de popoare, bunăoară popoarelor balcanice». In lipsa materialului documentar balcanic și chiar românesc, d. B. s'a mărginit la formularea unei ipoteze.

Plecând dela «linia interioară a doinei», dela «resonanțele și proiecțiunile ei în afară», — căci cântecul, tălmăcind cel mai bine adâncurile subconștientului, revelează și orizontul lui spațial, — d. B. găsește că peisajul corespunzător doinei nu poate fi altul decât *plaiul*, după cum *stepa* e peisajul cântecelor rusești. «Plaiul: adică un plan înalt, deschis, pe coamă verde de munte, scurs mulcom în vale. O doină cântată de o țărancă sau de-o băciță, cu sentimentul precis și economic al cântecului, și cu glasul expresie a sângelui, care zeci de ani a urcat munții și a cutreerat văile subt îndemnul și porunca unui destin, evocă un orizont specific: orizontul înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale». Doina exprimă *melancolia*, nici prea grea nici prea ușoară, a unui suflet care suie și coboară, pe un plan ondulat indefinit, tot mai departe, iarăși și iarăși, sau *dorul* unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții, și care totdeauna va mai avea de trecut încă un deal și încă un deal, sau duioșia unui suflet, care circulă sub zodia unui destin ce-și are suișul și coborîșul, înălțările și cufundările

de nivel, în ritm repetat şi fără sfârşit». «Cu acest orizont spaţial se simte solidar ancestralul suflet românesc, în ultimele sale adâncimi, şi despre acest orizont păstrăm undeva, într'un colţ înlăcrimat de inimă, chiar şi atunci când am încetat de mult a mai trăi pe plaiu, o vagă amintire paradisiacă:

Pe-un picior de plaiu,
pe-o gură de raiu.

Să numim acest spaţiu-matrice, înalt şi indefinit ondulat, şi înzestrat cu specificele accente ale unui anume sentiment al destinului: *spaţiu mioritic*».

Acelaş orizont caracterizează, după d. B. structura stilistică a doinei, a baladelor, modul de aşezare a caselor, metrica însăşi a poeziei noastre populare, întemeiată pe troheu şi iamb, cu versul constituit din silabe accentuate şi neaccentuate, în ritmul deal-vale sau vale-deal. Dar el se desprinde deopotrivă, — «ceeace e mult mai important, — şi din *sentimentul destinului*, din acel sentiment care are un fel de supremaţie asupra sufletului individual, etnic sau supraetnic». Şi adaugă d. B., după părerea noastră, cu o dreaptă intuiţie a lucrurilor:

Sufletul românesc, «călător sub zodii dulci-amare, nu se lasă copleşit nici de-un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere faţă de puterile naturii sau ale sorţii în care el nu vede vrăjmaşi definitivi. De-un fatalism pus sub surdină de-o parte, de-o încredere niciodată excesivă de altă parte, sufletul acesta este, ceeace trebuia să fie un suflet, care-şi simte drumul suind şi coborînd, şi iarăşi suind şi iarăşi coborând, ca subt îndemnul şi'n ritmul unei eterne şi cosmice doine de care i se pare că ascultă orice mers».

Noua teorie a d-lui Blaga, ingenioasă ca şi celelalte (eonul dogmatic, cunoaşterea luciferică, censura transcendentă), e, înainte de toate, interesantă şi frumoasă: îmbie la crezare, te câştigă aşă de mult încât ai dori ca lucrurile să nu stea, în fapt, altfel. Oricum, dintre toate ipotezele cu care d-sa a dăruit filosofia românească, aceasta pare a fi şi cea mai adevărată şi cea mai rodnică: prin luminile pe care le aduce şi prin perspectivele noui pe care le deschide în cercetarea şi interpretarea culturii noastre populare.

Precum însuşi mărturiseşte, d. B. reia şi desvoltă, într'o interpretare de psihologia adâncimilor şi filosofia stilurilor, teoria, veche în istoria artelor şi morfologia culturii, a influenţii mediului asupra artei şi culturii îndeobşte, ajungând astfel la o teorie a orizonturilor subconştientului ca factori hotăritori în structurarea stilistică a culturilor. Fiind un factor lăuntric,lucrând şi orânduind adică din adâncuri manifestările din afară ale sufletului omenesc, orizontul subconştient sau spaţiul-matrice specific are putinţa de a lămuri mai bine unele fapte, obişnuite în istoria culturii, pe care vechea teorie a mediului ca factor extern de influenţă, le lăsa neexplicate De ce bunăoară Saşii din Ardeal, strămutaţi în *alt peisaj*, continuă totuşi să clădească, să cânte, să joace, să creeze adică o cultură de alt stil decât cea românească? Pentrucă, zice d. B., factorul determinant este şi rămâne continuu acel orizont subconştient, care, odată născut — şi naşterea unui popor e tot una cu naşterea spaţiului-matrice, — nu se mai schimbă, oricâte peisagii şi medii ar preface şi petrece poporul acela. Spaţiul-matrice se moşteneşte întocmai.

Sufletul românesc s'a născut pe *plaiu*, ca în singura lui *patrie*, oricât ar cunoaşte el deopotrivă priveliştea şesului şi pe aceea a muntelui. Orizontul lui nu-i nici nesfârşit înalt nici nesfârşit-întins, ci indefinit ondulat, întocmai ca plaiurile ce se urmează val după val, şi la fel îi este stilul şi ritmul întregii sale culturi. Tot stilul interior al vieţii sale sufleteşti s'a format pe plaiu, dar, ar trebui adăogat, nu în tihnă şi stare pe loc, ci în griji şi mişcare, în singurătate şi «prin străini». Cu ciobănitul sau după muncă, Românul, deşi *aşezat* într'un loc, a trăit totuşi şi continuă a trăi în bună parte şi astăzi, *singur prin străini*, lăsându-şi pentru o vreme «casă şi masă» şi pornind, peste plaiuri departe de ai săi, dela munte la şes şi dela şes la munte. Aşa va fi ajuns să-şi închege simţirea de *dor*, *urît* şi *jale*, care-i defineşte, atât de caracteristic, latura afectivă a sufletului. Şi mai departe: în asemenea împrejurări, Românul a fost silit să ducă înadevăr o viaţă: în parte «precum şi-o făcea», în parte «după voia soartei». O *rânduială* «de sus», dar şi una proprie veneau să-i hotărască la fiecare pas căile vieţii.

Intr'un peisaj «indefinit ondulat» şi sub vremuri necontenit schimbătoare, sufletul românesc a trebuit să capete o ţinută de cuget asemănătoare: relativă şi măsurată, departe de extreme, ferită de excese. Intr'adevăr, între semeaţa încredere în sine (ὕβρις) şi neînduplecata soartă (ἀνάγκη), stă, ca lege a sufletului românesc, *rânduiala*, care pe jumătate vine dela om, dar pe cealaltă jumătate dela soartă sau dela Dumnezeu. In această privinţă, nu e de trecut cu vederea faptul că Românul numeşte *rânduială* trei feluri de ordini: 1. ordinea firească a lumii: κόσμος; 2. ordinea aşezată de Dumnezeu, sau de zei: μοῖρα şi 3. ordinea făcută de om: τάξις. Deaceea, cu orizontul acestei atotcuprinzătoare rânduieli, sufletul românesc nu e nici semeţ, nici fatalist, ci îşi păstrează, *smerit*, locul lui de *om*, înlăuntrul întregului din care nu-i decât o parte, — o parte care nu se deosebeşte de celelalte decât prin aceea că-şi poate *da seama* de ceeace *este* şi *poate fi* înlăuntrul întregului.

Rămâne de văzut, din lucrările viitoare ale d-lui Blaga, dacă şi în ce măsură teoria aşă de ademenitoare a orizontului spaţial, — noi înşine am trecut dela comentariu la interpretări —, se va adeveri întocmai la poporul român şi mai cu seamă, — caracterul ei ştiinţific i-ar pretinde o verificare generală, — în ce măsură se aplică şi celorlalte popoare, unde nu puţine sunt greutăţile care-i răsar în cale, ridicate, în primul rând de simplul fapt că felurimea de stil a culturilor e mult mai mare decât varietatea de peisaj a orizonturilor spaţiale corespunzătoare. Nu uităm că d. Blaga ţine în seamă şi alţi factori, însă aceasta ştirbeşte simţitor din generalitatea valorii explicative cu care e prezentată în *Spaţiul mioritic*.

Dar până la întemeierea ei ştiinţifică, cu ajutorul unui material documentar, care va trebui mai întâi adunat, teoria filosofică a d-lui Blaga aduce lumini folositoare însăşi culegerii de material.

D. C. Amzăr

OMUL DE VOCAŢIE. — Cugetătorii din zilele noastre, în afară de neliniştea căutării de sine şi a căutării de drumuri noui, cunosc şi nevoia de a creea din mintea şi ştiinţa lor, un nou tip de personalitate omenească care să întrupeze şi să pună în lucrare ideile şi aspiraţiunile spre bine ale popoarelor.

In acest scop ei se sprijină pe o contribuţie din ce în ce mai largă a ştiinţelor morale şi mai ales a psihologiei care fiind orientată de la o vreme aproape exclusiv spre studiul individualităţii şi personalităţii omeneşti, işi pune şi ea probleme asemănătoare.

Acest nou tip de personalitate de natură teoretică satisface setea naturală a popoarelor de un cârmuitor şi realizator al destinelor lor vrednic de o astfel de misiune, cu atât mai mult cu cât marile mişcări de mase care au precedat, au însoţit şi au urmat marele răsboiu, au subliniat şi adus pe primul plan al conştiinţei colective, importanţa marilor conducători.

Cum va trebui să fie omul cel nou? Ce însuşiri va trebui să aibă pentru a putea să-şi îndeplinească un rol atât de mare?

Inspirată de astfel de întrebări, crescută din nevoile culturii noastre, este lucrarea d-lui Prof. C. Rădulescu Motru, *Vocaţia, factor hotărâtor în cultura popoarelor*, apărută în primă ediţie în 1931 şi acum de curând în ediţie definitivă la Casa Şcoalelor.

După d. C. R. Motru, omul care va putea fi la înălţimea unui rol din ce în ce mai greu şi mai însemnat, în viitor, va fi *omul de vocaţie*. Pentru a putea defini şi lămuri înţelesul *vocaţiei* d-sa se foloseşte de elemente care alcătuesc baza personalismului energetic anume legătura strânsă dintre personalitate ca cea mai perfectă formă de organizare a energiei cosmice, şi mediul natural înconjurător pe de-o parte, iar pe de alta mediul social reprezentat prin cultură.

Vocaţia după d-sa nu este un fenomen explicabil prin ipoteze cum ar fi «mâna lui Dumnezeu» sau «geniul cel bun al neamului» sau «inconştientul» ci unul care poate avea o explicare ştiinţifică.

Vocaţia se naşte într'o seamă de condiţiuni fiziologice, psihice, morale şi sociale. După cum ivirea neaşteptată a unor variaţii originale în

structura organismului anticipă ivirea unei noui structuri psihice tot aşa şi variaţiile în cultură anticipă ivirea unei personalităţi noui, a vocaţiei: «Numai variaţiile originale, care sunt utile totalităţii sociale au caracterul vocaţiei», deaceea ea este ca «o completare a vieţii culturale trecute» şi în acelaş timp, am zice noi, şi o actualizare a ei în faptele omului de vocaţie.

Omul de vocaţie se deosibeşte de omul reprezentativ sau tipul reprezentativ şi de profesionistul de talent. Deosebirile de acesta din urmă se manifestă în felul lor de a munci. Astfel, pe când profesionistul ««trebuie să cunoască în ce consistă tehnica profesiunei sale şi să aibă aptitudinile potrivite pentru realizarea ei, omului de vocaţie mult mai bine înzestrat din punct de vedere intelectual şi moral i se cere mult mai mult. Munca profesionistului este susţinută de interesul personal al celuilalt «se susţine prin impulsul însu-şi dat de natură». «Unul cumpăneşte interesele pe când celalt urmează nainte, contra tuturor intereselor contrarii, fiindcă se simte chemat». Munca omului de vocaţie este desinteresată şi spre binele tuturor, păstrând în orice clipă simţământul răspunderii în faţa viitorului. Omul de vocaţie este o pildă vie de abnegaţie, de uitare de sine în faţa intereselor superioare înfăţişând aspectul măreţ a unei vieţi ce se desfăşoară la «porunca unei chemări». Un alt caracter al activităţii şi operei omului de vocaţie este eficacitatea şi originalitatea, caractere care ne îngădue să-l considerăm creator. După d-l Motru, originalitatea omului de vocaţie stă tocmai în aceea că el spre deosebire de ceilalţi oameni, «îşi înţelege chemarea». El este cel care întrupează toate năzuinţele de bine ale unei colectivităţi din care face parte, într'o înţelegere clară şi le împlineşte într'o activitate continuă, rodnică şi desinteresată.

Acesta ar fi, în puţine cuvinte, după d-l C. R. Motru, chipul omului de vocaţie. Intr'un capitol special, d-sa îşi pune şi încearcă în acelaş timp să dea din acest punct de vedere o deslegare marei probleme româneşti:

In vremurile de grea cumpănă, orice popor cu adevărat mare a putut să dea naştere omului excepţional prin însuşirile lui superioare prin care să iasă din impas. Stă acest lucru şi în putinţa poporului român?

Din observarea caracterelor culturii româneşti, Profesorul Motru constată că «virtualităţile vocaţionale la Români se realizează aproape exclusiv prin colaborarea colectivă a mulţimii» şi pentrucă o cultură eşită numai din colaboraţia anonimilor nu o poate considera decât ca o fază de trecere spre o cultură personalistă care să anticipeze vocaţia, aceasta din urmă nu poate fi decât o fază finală de ajungere în viitor. Cu alte cuvinte, spune d-sa, în starea culturală actuală poporul român nu-şi poate împlini aspiraţiunile lui prin omul de vocaţie. Acesta din urmă va fi rodul unei culturi personaliste şi a viitorului.

Concluziile la cari ajunge d-l C. R. Motru, departe de a fi sceptice sunt un imbold sănătos şi o îndrumare serioasă înspre nădejdi de cea mai mare însemnătate pentru cultura şi viaţa neamului nostru.

Lucrarea în sine se aşează în punctul de ajungere, a liniei începute în *Studii filosofice* continuată în *Puterea sufletească*, în *Cultura română şi politicianismul*, în *Cursul de psihologie* şi în *Personalismul energetic*. Studiul asupra vocaţiei încheie într'o concepţie unitară o operă îndelung cugetată şi sistematic urmărită, care, deşi în unele privinţe poate fi pusă în discuţie şi criticată, totuşi prin semnificaţia şi materialul românesc pe care îl prelucrează, este una din pietrele de temelie ale culturii noastre.

Ion Samarineanu

PENTRU UNIREA TUTURORA. Inceputul lui Iunie din acest an a cunoscut o serioasă frământare în sânul bisericii ortodoxe rumâneşti. O delegaţie a bisericii anglicane a sosit în ţară, spre a lua contact cu o delegaţie a bisericii noastre şi «*a continua discutiile doctrinare în scopul unirii celor două biserici*». Delegaţia anglicanilor număra în sânul ei câţiva «episcopi» şi mari teologi. Din delegaţia noastră făceau parte toţi decanii facultăţilor de teologie ortodoxe, profesori de teologie şi clerici; conducătorul delegaţiei, un episcop: episcopul de Roman.

Delegaţia bisericii anglicane a fost primită cu mult entusiasm de reprezentanţii Ligii Antirevizioniste Române şi de oficialitatea noastră bisericească. Nu tot aşa a fost primită de teologii, clerici şi mireni, cari luptă împotriva înnoirilor în Biserică şi împotriva compromisurilor în materie de credinţă.

Patriarhia însă — prudentă — luase, din vreme, măsuri: toate glasurile protivnice tocmelii pe credinţă au fost înnăbuşite. Cenzura şi-a făcut datoria.

După o rugăciune făcută în comun, în Paraclisul Patriarhiei, delegaţii celor două biserici s'au întrunit în palatul patriarhicesc, unde I. P. S. Patriarh Miron a ţinut o cuvântare, preţioasă ca document.

Şeful bisericii ortodoxe rumâneşti a ţinut să amintească aci slăbiciunile şi păcatele, din trecut, ale bisericii romano-catolice. Patriarhul a spus, spre bucuria anglicanilor:

«Unii dintre creştini au căzut în greşala urii, a resbunării, a persecuţiilor de tot felul, încât uneori au degenerat în inchiziţii, arderi pe rug, chiar lungi răsboaie fratricide, etc., etc.

Aceste devieri dela învăţăturile evanghelice ale blândului Nazarinean formează o pată, ce apasă sufletul creştinilor, ce le-au practicat.

Cei de azi trebue să ştergem şi amintirea acestei rătăciri omeneşti şi să revenim faţă de toţi la iubirea creştină cea fără de margini, căci după această iubire se va şti, dacă «suntem învăţăceii lui Iisus».

După aceia, trecând la scopul vizitei anglicanilor, declară, spre cinstea I. P. S. Sale, următoarele:

«Dar adevăratul creştin nu poate părăsi ideea reunirii bisericilor, căci s'ar abate dela învăţătura Mântuitorului Hristos, că — precum unul este păstorul tuturor, — unul este capul tuturor, anume Iisus Hristos — aşa şi turma sa trebue să devie iarăş una, reunită din toate cele răsleţe.

«Călăuzită de asemenea evanghelceşti gânduri şi învăţături, biserica ortodoxă română şi teologii ei suntem fräţeşte bucuroşi să aflăm dorinţele, întrebările şi preocupările voastre bisericeşti, fie cu privire la hirotoniri, fie cu privire la orice chestiune religioasă, privindu-le toate prin lumina inalterabilei noastre doctrine, scoase din Sf. Scriptură şi din Sf. Tradiţiune şi cristalisată în hotăririle sf. sinoade ecumenice şi în scrierile sf. noştri părinţi şi mari dascăli ai întregei creştinătăţi.

«Teologii noştri se vor sili a arăta, că noi facem parte din familia creştină primară şi suntem Biserica integrală, că suntem Orientul Ortodox, din care s'a rávărsat spre Occident lumina Sfintei Evanghelii.

«Ca în vechile castele din Anglia — cele pline de amintiri şi de odoare seculare — noi păstrăm, în duhovniceşti castele, comorile intactei noastre mărturisiri creştine ortodoxe.

«Avem venerabila şi sacra Tradiţie milenară. Avem cele şapte Taine, lăsate nouă de Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Avem cultul preasfintei, curatei, de Dumnezeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Maria. Avem veneraţia sfinţilor eroi ai lui Hristos şi a glorioaselor lor relicvii...

«Şi mai presus de toate, avem dumnezeiasca Liturghie, adică Dumnezeiasca Euharistie — instituită de Domnul, în seara cea din urmă a petrecerii sale între noi şi reactualizând prin mijlocirea sfintei preoţii, până la Parusia Domnului, Jertfa de pe Golgotha».

Sub preşedinţia episcopului *Lucian* al Romanului membrii celor două delegaţii şi-au început apoi lucrările. S'au prezentat *referate*, au fost discuţii vii. Se pare că s'au împins lucrurile până la un *acord*, semnat de toţi. Nimic, nu se poate şti însă precis, de-vreme-ce s'a lucrat cu uşile zăvorîte. (Facem aci însemnare că unul din teologii noştri, însărcinat să refere asupra unui punct de doctrină, a refuzat să stea de vorbă cu «ereticii». Este părintele Grigore Pişculescu (Gala Galaction). Care a făcut gazetei «Glasul Monahilor» senzaţionala declaraţie că I. P. S. Patriarh i-a mărturisit că d. Titulescu, ministru de externe, îi cere să ne unim cu biserica anglicană).

Sfârşindu-şi lucrările, delegaţia anglicană a părăsit ţara. La graniţă însă, şeful acestei delegaţii a făcut declaraţii. Şi anume: că anglicanii doresc o unire «*fără învinşi şi fără învingători*».

Acestea sunt *faptele*.

Să încercăm acum să judecăm seriozitatea

tratativelor şi sorţii unei isbânzi depline între unirea tuturor.

O întrebare se impune, în prealabil: *Biserica ortodoxă se poate uni cu altă biserică?* Hotărît. Biserica Ortodoxă este gata să primească, cu mare bucurie, în sânul ei pe oricare biserică dacă aceasta vine, recunoscând, în genunchi, adevărul că Ortodoxia este păstrătoarea tezaurului, nealterat, dat spre mântuire lumii de Capul ei care este Hristos. Cine crede şi mărturiseşte, fără schimbare, adevărul Bisericii este primit în sânul ei. Tocmeală pe adevăr nu cunoaşte Biserica. Compromisul în materie de credinţă este strein Ortodoxiei.

Se înţelege că — pe linia acestui gând — iniţiative şi înfăptuiri de unire cu alte biserici nu se pot lua şi nu se pot duce la capăt numai de o *fracţiune* a Ortodoxiei, fără întreaga adeziune a tuturor celorlalte ortodoxii naţionale; care, toate, păstrează unitatea ecumenică a adevărului.

Dar să vedem cari sânt sorţii de isbândă ai încercării de *unire* cu biserica Angliei.

Dar mai întâi: ce este biserica aceasta? Biserica Angliei s'a rupt de biserica romano-catolică în prima jumătate a veacului XVI. Data rupturii definitive am putea-o socoti la *23 Martie 1534* — dată la care şedinţa pontificală cu privire la divorţul şi recăsătorirea regelui Henric VIII, precum şi excomunicarea sa, rămân definitive. Doi ani mai târziu, sub îngrijirea vicarului-general *Cromwell* şi a arhiepiscopului *Cranmer*, apărea cea dintâi mărturisire de credinţă a bisericii anglicane: cele *Zece Articole.*

Prin această mărturisire de credinţă se recunoştea autoritatea Părinţilor, autoritatea a patru sinoade ecumenice (Niceia, Constantinopol, Efes, Calcedon); se admiteau trei Taine (Botezul, Pocăinţa, Sfânta Impărtăşanie), — se admitea cultul sfinţilor şi al icoanelor.

Din aceste zece articole de credinţă din vremea lui Henric VIII se naşte — după o serie de modificări de adaose şi de reduceri, mărturisirea de credinţă a lui Eduard VI: *cele 42 de articole*, impuse în 1553. In 1562, sub regina Elisabeta, aceste 42 de articole se reduc la 39. Uşor modificată în 1571, această nouă mărturisire de credinţă era menită să nemulţumească şi pe Catolici şi pe Calvini şi pe Luterani.

Cele XXXIX Articole de Religie formează *astăzi* mărturisirea de credinţă a bisericii anglicane. Vom însemna aci punctele de serioasă abatere dela Dreaptacredinţă, pe care le conţine această făcută, prefăcută şi răsfăcută mărturisire.

Articolul VI. Sprijinind doctrina mântuirii numai pe *Scriptură*, neagă, prin acest fapt, *Tradiţia* şi autoritatea *Bisericii* în materie de dogmă.

Articolul XXII. Acest articol socoteşte cultul sfinţilor, cinstirea icoanelor şi a moaştelor sfinte, ca pe o invenţie uşuratecă, neserioasă, deoarece aceste practice nu-şi găsesc nici un temeiu în *Scriptură*.

Articolul XXV. Acest articol fixează numărul Sfintelor Taine. Citām: «Două sunt tainele instituite de Hristos Domnul, *în Evanghelie: Botezul* şi sfânta *Impărtăşanie*. Cât despre celelalte cinci, numite obişnuit Taine, adecă: Mir-ungerea, Pocăinţa, Preoţia, Nunta şi Sfântul Maslu, acestea nu trebue privite ca Taine *ale Evangheliei*».

Articolul XXVIII precizează doctrina euharistică. Se spune cu preciziune în acest articol de credinţă că Transsubstanţiunea (prefacerea substanţei pânii şi vinului) nu este dovedită de *Scriptură*. Este protivnică sensului Scripturii, distruge natura Tainei şi a dat naştere, în decursul vremilor la multe superstiţii. Trupul lui Hristos nu este dat, primit şi mâncat la Cină, decât în chip ceresc şi spiritual; iară mijlocul prin care este primit şi mâncat este credinţa. (Este în această învăţătură şi zwinghlism şi luterism şi Calvinism. Din toate câte ceva).

Articolul XXXII neagă realitatea jertfei din timpul Sfintei Liturghii.

Se 'nţelege că faţă de o astfel de comunitate, — care neagă autoritatea Bisericii; care nu recunoaşte decât două Taine, din Şapte; care neagă sâmburele Liturghiei: prefacerea pâinii şi a vinului în Sfânt Trupul şi Sângele lui Hristos; care nu acceptă cultul Sfinţilor — biserica romano-catolică n'a putut avea şi nu are altă atitudine decât aceia pe care o are faţă de toţi protestanţii, de toţi rătăciţii.

Cu aceştia nu poţi sta la discuţie, la târguială pe doctrină. De vor să revină la matcă, lepădându-se de toate rătăcirile lor, bine! De nu rămân pentru ea păgâni.

Care ar trebui să fie atitudinea Ortodoxiei? Aceiaş. Cel puţin aceiaş.

Este adevărat că, neputând tăgădui dezastrul doctrinar pe care-l închid cele XXXIX articole de credinţă, partizani ai unei uniri cu anglicanii sânt de părere că asprimea cu care sânt judecaţi e prea mare, pentru cuvântul că, deşi anglicanii au cele XXXIX de articole, nu mai cred în ele; că pentru mulţi mai mare autoritate are *Prayer-Book-ul* (Cartea de rugăciune).

Prayer-Book-ul este un formular de rugăciuni. Ediţia întâia (1549) caracterizată prin marea ei sărăcie de formule, din pricina compilărilor făcute după breviarele protestante a avut de suferit, până în anul 1927 nenumărate adăogiri şi modificări. Cum se prezintă în ultima ei hipostasă? Noul text continuă să *excludă* (ca şi primul) prezenţa reală a lui Hristos în sfânta împărtăşanie, afirmând, în acelaş timp, această prezenţă reală, tot aşa de categoric pe cât de categoric o neagă. Asta spre a mulţumi şi pe anglo-catolici şi pe puritani. Şi pe cei din biserica *de sus* şi pe cei din biserica *de jos*, şi pe cei din biserica *întinsă*. Este un record pe care-l atinge *Prayer-Book*-ul din 1927: realizarea unităţii prin diversitate.

In realitate biserica anglicană n'a fost niciodată o biserică determinată, creată pe un plan omogen şi definit; ci un fel de adunare parlamentară cu grupe diverse, treecându-şi, alternativ, puterea: *dreapta* cu tendinţe mai mult sau mai puţin catolice; *centrul*, protestant, luteran în unele privinţi; *stânga* calvinistă şi *extrema-stângă* zwinglistă şi puritană înfocată.

Aceasta este ceiace se cheamă *«biserica anglicană»*.

Unirea Bisericii Ortodoxe cu această biserică? Despre unire se poate vorbi între două Biserici *creştine*; între două Biserici cu *succesiune apostolică*, amândouă. Intre Biserica Ortodoxă şi lepădaţii de Hristos şi de Biserica Lui, mi se pare că nu se cade a vorbi decât de *întoarcere la credinţa cea adevărată*. Vedeţi, chestiunea unei *uniri* este, în primul rând, chestiune de *sinceritate* în credinţă. Cei cari se târguesc pe credinţă ar trebui întrebaţi ce cred ei cu privire la *mântuire*. (Că doar asta este alfa şi omega unei credinţi!). Ar trebui întrebaţi marii noştri vlădici şi teologi: *credeţi voi că este mântuire şi la anglicani?*

Dacă nu este, atunci avem dreptate noi când ne ridicăm împotriva unei încercări de unire *«fără învinşi şi fără învingători»*.

Dacă însă vlădicii şi teologii răspund că şi la anglicani este mântuire, atunci sântem în drepturile noastre să le spunem:

Incetaţi cu teatrul liturgic; daţi în trăsnet povestea cu cele Şapte Taine; repuneţi în treaptă pe Teodor Popescu, ereticul dela Cuibu-cu-barză; încetaţi cu infamiile împotriva adventiştilor!

G. Racoveanu

LÉON BRUNSCHWICG LA NOI. Nu ştiu dacă interesul pe care l-a trezit în cercurile noastre intelectuale figura complexă a lui Léon Brunschwicg, a fost deplin satisfăcut de disertaţiile lungi, saturate de subtilităţi pe care ne-a fost dat să le auzim. Cei care au avut prilejul să-l asculte la Sorbona, ştiu că lecţiile eruditului profesor francez prezintă greutăţi chiar pentru publicul mai omogen al Universităţii din Paris. Pline de citaţii, ele te pun înaintea unui dialog perpetuu cu reprezentanţii gândirii vechi şi noi, interesul ţi se împarte la fiecare pas, între textele citate şi interpretarea pe care o primesc. Cine rămâne la suprafaţă se pierde în mozaicul citaţiilor, gândul original al vorbitorului îi scapă cu totul. Şi totuş dincolo de texte, prin mijlocirea lor, se deschide perspectiva adevărată a conferinţei. Acolo se construeşte înţelesul propriu al lecţiei, morala ei. Cugetarea lui Brunschwicg e simplă reflexie asupra vieţii spirituale, fără intenţii constructive.

Cu titlul de exemplu, să analizăm una din conferinţele sale, cea dintâiu şi cea mai aşteptată. Era intitulată «intuiţie şi inteligenţă». O temă clasică a cărei desvoltare trebuia să fie, după credinţa generală, o execuţie a filosofiei bergsoniene. Nu fusese înfăţişat Brunschwicg în atâtea cronici care îi anunţau sosirea, ca un adversar al lui Bergson?

Conferința ne-a adus însă altceva: o simplă critică a noțiunilor respective. Am asistat, timp de o oră, la o revistă istorică în care definiția fiecărei forme de intelectualism era urmată de caracterizarea unui tip corespunzător de intuiție. Inteligența și intuiția își pierdeau astfel simplitatea curentă a înțelesului, erau urmărite în evoluția sensului lor, pe planurile succesive ale istoriei spiritului: dela conceptul aristotelic, calitativ și abstract, făcând pereche cu intuiția empirică a simțului comun, până la inteligența matematică și la intuiția raportului numeric.

Concluzia se desprindea dela sine: istoria spiritului are un sens, închide în sine o apreciere. Desvoltarea științei moderne înlătură orice echivoc din conceptele noastre: a înțelege înseamnă a prinde raporturi și a le echivala, înseamnează a pune în ecuație. Ca funcție a spiritului capabilă de adevăr, inteligența se definește prin matematică. Punctul ei de plecare este, dincolo de simpla contemplare a calității, în operația măsurii.

Ințeleasă așa, inteligența nu se opune însă intuiției. Din potrivă, totul se reduce în ea la intuiție de raporturi, cum arăta însuș Descartes în «*Regulele*» sale. Intuiția și inteligența nu sunt funcții deosebite ale spiritului decât pentru realismul simțului comun. La nivelul conștiinței științifice, opoziția încetează între ele. Deosebirea e numai de termeni.

Aceasta a fost morala conferinței, adevăratul ei înțeles. Brunschwicg însă nu s'a oprit aici. Materialismul radical pe care îl schițase i-a servit de cadru pentru o adevărată apologie, nu lipsită de cochetărie, a intuiției bergsoniene. Anti-intelectualismul care se reproșează în genere lui Bergson e, pentru Brunschwicg, o atitudine superficială. In adevăr, critica pe care o face Bergson conceptului abstract și noțiunii discursive nu atinge cu nimic intelectualismul adevărat, așa cum l-am definit mai sus. Din potrivă, restituind spiritului libertatea de invenție și suplețea, de care-l despuiase formalismul silogistic, intuiția bergsoniană se apropie de inteligența matematică [1]). Evident, ea rămâne, pentru Brunschwicg, o funcție de simplă anticipare: «l'intuition promet, mais c'est l'intelligence qui tient la promesse».

Iată, în linii mari, conținutul primei conferințe a lui Brunschwicg. Nu ne oprim la analiza celorlalte. Concluziile lor au fost convergente. Toate urmăreau aceeaș țintă: caracterizarea cât mai concretă, sprijinită pe documentele cele mai expresive, a unei filosofii autentice a spiritului; definirea unui intelectualism opus, deopotrivă, abstracției logice și empirismului percepției. Toate au subliniat legătura cu Descartes și cu gânditorii carteziéni, în care Brunschwicg vede ctitorii spiritului modern.

Rolul covârșitor care se atribue astfel «revoluției carteziene» în istoria spiritului omenesc, aruncă o lumină curioasă asupra filosofiei noastre. Nu se poate zice, în adevăr, că părintele cugetării moderne s'a bucurat de mult interes la noi. Mișcarea noastră filosofică a început sub alte influențe, s'a îndreptat apoi, spre alte orizonturi. Criticismul kantian, de o parte, pozitivismul francez și englez, de alta, ne-au închis calea unui contact direct cu spiritul cartezian.

Incidental întâlnești în *Logica* lui Maiorescu, o critică a argumentului ontologic, o denunțare a petiției de principiu pe care se construește *Etica* lui Spinoza, un protest înpotriva identității «causa sive ratio». Tezele esențiale ale spiritualismului cartezian sunt înlăturate fără multă discuție.

Atitudinea aceasta negativă se prelungește după răsboiu, într'o critică politico socială, care

1) Exemplele luate din matematică nu sunt rare în scrierile lui Bergson. Poate cel mai tipic pasaj pe care l-am întâlnit e acesta: «Philosopher consiste à invertir la direction habituelle du travail de la pensée... La plus puissante des méthodes d'investigation dont l'esprit humain dispose, l'analyse infinitésimale, est née de cette inversion même. La mathématique moderne est précisément un effort pour substituer au tout fait ce qui se fait, pour suivre la génération des grandeurs, pour saisir le mouvement, non plus du dehors et dans son résultat étalé, mais du dedans et dans sa tendance à changer...». Introduction à la métaphysique. (La Pensée et le mouvant. 241—42).

vede în Descartes patronul însuș al democrației, — critică devenită astăzi curentă. Revista însăș în care scriem rândurile de față, și-a început activitatea cu un astfel de protest. In robustul articol care deschide numărul I al *Rânduelii*, D. Amzăr anunță o revizuire «din începuturi» a conceptului de rațiune, așa cum ni l-a lăsat Descartes.

Nu e locul să discutăm îndreptățirea acestei atitudini. Să observăm numai că există astăzi la noi și un început de reacție. Printr'o inițiativă a profesorului Nae Ionescu, pe care o socotim cu totul fericită, scrierea de tinerețe a lui Descartes, *Regulae ad directionem ingenii* devine, în diferite cercuri, obiectul unei reflexii mai aprofundate. Poate fi acesta, în sfârșit, punctul de plecare al înțelegerii adevărate a unuia din motivele permanente ale cugetării omenești. Vizita lui Brunschwicg aduce acestui început conștiința unui sprijin în cercurile largi ale gândirii apusene.

Dacă ne întrebăm acum, ca să încheiem rândurile noastre, care a fost beneficiul lecțiilor lui Brunschwicg, trebue să mărturisim, mai întâiu, că aportul lor n'a avut nimic senzațional. Firea întreagă a gânditorului francez se opune senzației. Ne-au adus totuș ceva prețios conferințele sale: o lecție de scrupul, un îndemn la reflexie, un simț al nuanțelor, — virtuți încă așa de rare în cugetarea noastră!

Desigur, momentul în care trăim e puțin înclinat să le prețuiască. Poezia violenții ne îmbată. Atitudinile tari ne seduc. Și totuș, în măsura în care aspirăm la o viață autentică a inteligenții, către ele trebue să ne întoarcem.

C. Floru

LITERARE

POETUL ENERGIEI NAȚIONALE, Aron Cotruș, a tipărit anul acesta un mic volum de versuri închinate lui Horia. Astăzi, când mulți dintre poeții noștri dau o deosebită atenție elementelor formale ale poesiei și când jocul de cuvinte fără înțeles și chiar fără cântec încearcă să înlocuiască substanța poetică, arta lui Aron Cotruș este o păstrare în cadrele adevăratei poesii, cu toate înoirile ce le aduce pe tărâmul estetic și în deosebi pe acela al versului.

Cu deosebire este de luat în seamă faptul că acest poet aduce în arta sa o substanță etnică, românească, culeasă din adâncimile nebănuite ale pământului și neamului. Aron Cotruș pare că nu este dintre acei cari se apleacă conștient asupra acestui material de inspirație, ci că l-a avut în el, în firea lui, ca pe o depunere prin vreme. In acest fel poesia isvorăște firesc din casa unui suflet păstrător al unor deprinderi și simțăminte elementare.

Lirica poetului Cotruș este expresia unui temperament aspru, pietros, adânc, pornit parcă din adâncimi necunoscute nouă. El pare că vine dintr'o lume care nu mai este a noastră, dintr'o lume primitivă, firească și tumultoasă în puternica ei manifestare.

Aron Cotruș este cântărețul unei noi simțiri și fel de a fi al Românului. Din lirica populară, el nu ia ceeace este minor, duios și pasiv, ci ceeace se leagă de o viață puternică și activă, pornită către luptă continuă și dârjenie fără întoarcere. In acest fel ne putem explica înclinarea sa de a cânta viața oamenilor aspri, a țăranilor de bronz, puternici și neprefăcuți. In acest fel înțelegem cântecul închinat lui Horia, care, ca și fratele său de soartă Tudor, s'a ridicat întreg și a luptat cu toată simplitatea și mărimea lui de om al pământului pietros în care trăise de veacuri:

De jos,
te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
pentru moți,
pentru cei săraci și goi, pentru toți..
și-ai despicat în două istoria,
țăran de cremene
cum n'a fost altul să-ți semene,
Horia!...

Cu dârjenia sa de oțel și curățenia faptei la care pornise, Horia s'a ridicat la nevoe și i-a chemat pe ai săi la luptă pentru dreptate:

Ai stat ca de oțel și glăsuit-ai verde și tare
Oriunde nedreptatea-și zornăia cătușile..

Când n'a mai fost chip, deschisu-le-ai munţilor [uşile
Şi-ai chemat la luptă fără cruţare.

Duşmanii săi cari erau şi ai neamului, l-au prins şi l-au răpus pentru a-i stinge puterea ce se răsfrângea în inimile a lor săi. Dar chinul său şi moartea sa nu au zădărnicit nimic ci dimpotrivă: sufletul său trăeşte viu printre moţi şi tot neamul său:

te-ai ridicat, peste mormânt, mai dârz, mai tare...
şi te-ai însutit
te-ai înmiit
necontenit
ca iobagii 'n suflet să te poarte
în lupta lor pe viaţă şi pe moarte.

După vremuri de îndelungă suferinţă şi luptă, Românii şi-au căpătat libertatea şi stăpânirea pe propriul lor foc din vatră. Fapta lui Horia a rămas ca o biruinţă, un început de nouă aşezare ce va dăinui mereu:

Horia, dormi liniştit...
gândul tău de foc a biruit
grofii ca o apă tulbure s'au dus,
pe totdeauna spre apus.

Horia, dormi liniştit...
vreri aspre veghează necontenit
şi'nchid, pentru năluci şi strigoi
toate drumurile 'ntoarcerii 'napoi...

Horia înfăţişat de Aron Cotruş este o adevărată statuă a vrerii unui neam. Inainte de acel artist mare pe care poetul îl aşteaptă să-i cioplească chipul în piatră, a isbutit el însuşi să-l înalţe ca de piatră prin tăria gândului şi cuvântului său.

Aron Cotruş este poetul cuvântului ce scânteează şi îndeamnă, este poetul energiei naţionale care stăpâneşte şi întăreşte gândul, dă un ritm sigur şi puternic simţirii noastre. El este poetul vremurilor în care trăim!

Ernest Bernea

CĂRTICICĂ DE SEARĂ. Un nou volum de poesii semnat de Tudor Arghezi înseamnă desigur, un nou dar de preţ făcut literilor româneşti şi mai ales cetitorilor săi. Pentru însuşirile lui alese, iubitorii de frumuseţi, acei cari în viaţa lor de luptă şi amar, deschid din când în când porţi luminate poesiei, îl aşteaptă cu multă nerăbdare. *Cărticică de seară* se numeşte ultimul volum de poesii pe care Tudor Arghezi, l'a dăruit cetitorilor săi. Poetul însuşi îl înfăţişează astfel în cuvântul înainte:

Vrui, cetitorule, să-ţi fac un dar
O carte pentru buzunar,
O carte mică, o cărticică.
Din slove am ales micile
Şi, din înţelesuri furnicile.

Ce a voit poetul să facă în acest nou volum, ce material a prelucrat şi cum încearcă să îl transmită cititorului, o spune el însuşi, tot în versurile de început ale cărţii, versuri ce pot fi socotite ca un cuvânt de introducere pentru întreaga poesie argheziană:

Farmece aş fi voit să fac
Şi printr'o ureche de ac
Să strecor pe un fir de aţă
Micşorata, subţiata şi nepipăita viaţă
Până'n mâna, cititorule, a dumitale.

Aş fi voit să culeg drojdii de rouă,
In cărticica nouă,
Parfumul umbrei şi cenuşa lui.
Nimicul, nepipăit să-l caut vrui,
Acela care trăsare
Nici nu ştii de unde şi cum,
Am răscolit pulberi de fum.

In această *Cărticică* de poeme găsim adunate deosebitele experienţe literare ale poetului. Nu putem împărtăşi pe de-antregul entuziasmul unora dintre cronicari care văd în acest din urmă volum «un Tudor Arghezi cu totul nou» deşi recunoaştem că poetul face sforţări continue de a-şi reînoi arta şi cu deosebire isvoarele de inspiraţie, aceasta la o vârstă când alţii trăesc pe urma gloriei câştigate în tinereţe.

Totuşi atât din punct de vedere artistic cât şi din acela al sensibilităţii îl găsim aci pe acelaş Tudor Arghezi din *Cuvinte potrivite* şi *Flori de mucegai*, îl găsim chiar pe acela din poemele în proză şi *Cartea cu Jucării*. Aceeaş sete de necunoscut şi luptă cu adâncimile firii, aceeaş însufleţire a tot ceeace îi stă în preajmă, acelaş cântec dureros (poate aci mai resemnat), al neisbânzii, toate sculptate în forme mai precise ca la clasici sau mai şterse ca la Rodin, lucrate în măestrite mozaicuri şi broderii. Tudor Arghezi e mare şi variat în arta sa, dar astăzi nu cu prea mulţi sorţi de a se depăşi, cu toate sforţările pe care le depune. *Cuvinte potrivite* şi ca artă poetică şi ca înălţime de gând, l-au consacrat dar se pare că l-au şi pecetluit.

In poesia *Mă uit* găsim aceeaş atmosferă de nelinişte ca 'n multe altele din primul său volum. Frumoasă redare a sentimentului metafizic tragic al vieţii, al întrebării celei mari:

Mă uit în cer, mă uit în pământ.
M'am întrebat cine sînt.
Gânduri se duc, vin,
Din vînt, din senin,
Ca nişte păsări rotunde.
Incotro? De unde?

Câte puţin sunt dator
Fără să-mi fi dat nimic, tuturor
Şi lemnului uscat şi bălţii stătute,
Şi florilor şi pietrelor şi vitelor bătute,
Şi oamenilor din răstignire.
Cu ce să plătesc, nefire şi fire?

Tot astfel continuă poetul căutând în semnele vieţii şi ale firii, confundându-se cu aparenţele şi încercând să prindă legăturile.

Cu aceeaş adâncime de simţire şi perspectivă de cercetare în necunoscut, ni se arată şi poesia *Ploaie*, cadru comic bine ales pentru a exprima puterile ritmate ale cântecului interior şi al gândului sdruncinat de neştiinţă:

N'am auzit-o, parcă, demult...
O ascult.
Năduşala nopţii curge pe geamuri.
Plouă'n golurile din ramuri.
Gândul, ajuns în flacăra lui de ploaie târzie,
Se face palid şi descreşte ca o făclie.

Pentru a reda aceste stări poetul descrie noaptea cu puteri plastice deosebite, în imagini fluide şi încărcate de sentimente metafizice:

Noaptea s'a 'ntunecat cu alte nopţi în fund,
Şi din noapte 'n noapte, nopţile urzite
Cern ploaia cu nisipul mărunt
Ca nişte site.

Dar gândul său este chemat şi de alte lucruri mai statornice cum e pământul de care este legat şi prin care îşi capătă omul însuşiri proprii. Această legătură prin care omul este şi creşte, o cântă poetul în aceeaş mare înălţime a problemelor fără deslegare, în poesia *Cântec din frunză*:

O să-ţi spui... Mă frământ pe moşie.
Cât mi-e de dragă nimeni n'o să ştie,
Aş vrea să fiu mai mic, să fiu vrabia ei bucurată.
Îi sunt ca un copil şi-i sunt ca un tată,
Şi-i sunt ca un rob şi ca un stăpân, de rob ce-i [sînt.
Tu nu vezi crâmpeiul ăsta de cer şi pământ?

O altă categorie de poesii în această cărticică, o alcătuesc acelea de dragoste. In opera literară de până acum, Tudor Arghezi a cântat şi adâncit acest sentiment atât de general omenesc. Se pare că aci, faţă de ceeace ne-a dat mai înainte în celelalte opere, poetul isbuteşte să aducă unele elemente noi de inspiraţie. In timp ce în *Cuvinte potrivite* şi *Flori de mucegai*, cu toate deosebirile dela *Lingoare* la *Ruda*, avem o erotică proprie felului de simţire al poetului, în acest nou volum Tudor Arghezi încearcă, dacă se poate spune, o iubire mai obiectivă, redată în tablouri de un conţinut mai precis. Ca atmosferă găsim aci o iubire primitivă şi naturală, fără nimic artificial în ea. E iubirea biblică, încărcată de lumină şi firese apropiată de atmosfera aceleia din Cântarea Cântărilor:

Vrei tu să fii grădina mea
De iarbă mare şi de catifea?

Tu miroşi ca marmura şi apa din fântână.
Ai scos din uitare o mână
Te-ai deşteptat cu genele dese
Peste minunile puţin înţelese.

In afară de aceste două mari teme: a neliniştei metafizice şi a iubirii, cărticica mai conţine o seamă de poesii simbolice cu adânci tâlcuri, între cari cităm *Har* şi *Fabulă*. Intre altele ne îngăduim să recomandăm cu deosebire poesia *Miere şi ceară* în care se întrunesc frumuseţi delicate de origină populară cu măestrii din poesia cultă.

Cărticica rămâne o operă aleasă a poesiei lirice de astăzi iar Tudor Arghezi un necontenit cercetător al esenţelor vieţii Credem însă că ceeace a avut de spus, a spus şi că sforţările, oricât de mari ar fi ele, cu greu îl vor putea reînoi.

Ce i-a lipsit acestui distins artist să fie cu adevărat *mare*, «un al doilea Eminescu», aşa cum s'au grăbit unii dintre admiratori să-l numească?

Credem că aceasta este o problemă mai mult de etică decât de estetică, de cugetare şi simţire decât de meşteşug. Când ni se va ivi prilejul vom discuta şi această problemă care depăşeşte cadrul însemnării de faţă.

Ernest Bernea

TRECUTE VIEŢI DE DOAMNE ŞI DOMNIŢE ar putea fi numite, în subtitlu, «biografii *ne-romanţate*». Şi aceasta spre cinstea autorului lor. In curentul, din ce în ce mai puternic, al «acestei pretenţioase indiscreţii a literaturii moderne» — care, de cele mai adeseori nu reuşeşte decât să jignească simţul de adevăr al cetitorului şi iubirea închinată chipurilor idealizate ale trecutului, înfăţişându-le în halatul şi papucii pe cari şi-i închipuie, cu mai mult sau mai puţin talent, autorul respectiv — cele 2 volume ale D-lui C. Gane sunt un popas adihnitor:

«Peste scheletul Istoriei — flori
«Peste exuberanţa literară — adevăr»,

îşi propune d-sa. Cu răbdarea şi dragostea cercetătorului, se pleacă asupra trecutului şi, suflând praful de pe condicile uitate, desvăluie ochilor noştri un lung şir de chipuri de altă dată, umile sau strălucite, dar adevărate.

Prin alegerea subiectului, d-l Gane repară o veche şi comună nedreptate (ori neglijenţă), recunoscând femeii influenţa, mărturisită sau nu, însă inevitabilă, ca mamă, soţie, fiică sau tovarăşe — influenţă care are îndoită însemnătate când aceste titluri sunt întregite de acela de *Doamnă*. Au fost în istoria noastră femei cari, prin abilitatea lor, fie făţişă, fie în umbră, au silit veacurile să le păstreze numele. In politică? Incepând cu primele Doamne catolice pe cari Papa le socotea cei mai preţioşi agenţi, cu acea Muşată despre care nu se ştie decât că şi-a dat numele unui şir întreg de domnitori, continuând cu Doamna Kiajna, cu Elisabeta Movilă, cu Ecaterina lui Alexandru Voevod, cu dibacea în intrigile de Serai Zoe Ghica, până la mândra Ana Potocki, care erà să schimbe soarta Poloniei.

In cultură? Bunele Doamne de odinioară: Despina lui Neagoe Vodă, Elena lui Matei Basarab («culegătoarea de datini, ocrotitoarea bisericii, a literaturii şi a artei», colaboratoarea învăţatului său frate), Maria Cantemir, etc., şi toate Doamnele fanariote cu educaţie aleasă, dintre cari ajunge să amintim că una este întemeietoarea teatrului în Muntenia.

Insă ceea ce întâlnim mai adesea, în scrierea D-lui Gane ca şi în viaţă, este nu mintea, ci inima acestor femei, cu toate virtuţile şi slăbiciunile ei.

Modele desăvârşite avem, şi pentru un caz, şi pentru celălalt, dela eroica Sima Buzeasca, dela adevărata creştină ce a fost Ilinca Cantacuzino, iertând pe ucigaşul bărbatului ei, până la pasionata Anastasia Duca, atât de amarnic răsplătită pentru lungul ei roman de dragoste. Şi în cadrul acesta, un modern amator de «acele pretenţioase indiscreţii» ar fi putut da o serie întreagă de vieţi romanţate, mai agitate şi mai de necrezut decât cele mai romantice închipuiri. Dar... «deasupra exugeranţei literare — adevăr».

Schiţarea acestor portrete fugare este prinsă în larga frescă a vieţii româneşti de altădată — şi pe aceasta cade principalul interes al lucrării D-lui Gane —, cu aspecte atât de hotărît deosebite, şi totuşi atât de asemănătoare, în cele două volume. Deosebite, din nenorocire: Primul vodum este cu adevărat şirul «zilelor de aur a scripturilor bătrâne», pline de sevă şi vigoare românească, pe când Ţările române şi Domnii lor se *bucurau de cinstirea* străinilor (Alianţele Domnitorilor erau strălucite: descenденţii Comnenilor, ai familiilor Brancovici şi Laxici, familia Ţarilor Rusiei, Corvinii, nenumărate încuscriri cu cele mai nobile familii polone). In al doilea volum însă, e istoria intrigilor fanariote în paguba Ţărilor române, cari au alterat firea cinstită a Românului, introducând «sistemul de conrupere, de necinste, de mituire, de îmbogăţire uşoară fără efortul muncii, de depravare a caracterelor şi de ucidere a mândriei, pe care Moldovenii şi Muntenii *nu le-au avut* în veacurile de mai înainte şi care a pătruns de atunci adânc în rădăcini de suflet, de stăm uluiţi şi ne întrebăm când şi cum se vor şterge vreodată urmele acelui fanariotic import».

Un lucru aseamănă însă cele două volume: «precum veacul al 15-lea şi până la un punct chiar al 16-lea au însemnat o înverşunată luptă împotriva cotropirii turceşti, astfel prima jumătate a veacului al 17-lea a însemnat o îndârjită apărare împotriva noului pericol de desnaţionalizare, pericolul grecesc».

Şi iarăşi asemănătoare sunt mai ales prin puternica evocare a trecutului, aşa de necunoscut şi de diferit de ceeace majoritatea Românilor chiar şi-l închipuie. Nenumăratele descrieri de îmbrăcăminte, mese, nunţi, recepţii, ceremoniale ale Curţilor (aceea a lui Vasile Lupu, «prin lux şi etichetă amintea pe cea din Stambul sau mai curând chiar pe cea din Bizanţ»), sunt un amestec uluitor de fast şi bogăţie orientală şi de civilizaţie occidentală: alături de întrebuinţarea furculiţei, într'o vreme când erà aproape necunoscută în Apus, găsim «odăile cu cafazuri» ale lui Constantin Moruzi; în vreme ce Grigore şi Alexandru Calimaki puteau susţine cu abatele Boscovich o interesantă conversaiţe despre ultimile descoperiri în astronomie şi fizică, femeile fanariote trăiau în ginecee, de stil turcesc (Grecii fiind influenţaţi de Turci)

Pe lângă descrierea Curţilor domneşti, viaţa boerilor din jurul tronului şi dela ţară, portretul figurilor mai însemnate (de ex. Văcărescu, oratorul şi politicianul subtil, poetul şi îndrăgostitul căutat de succese), schiţa evenimentelor politice şi culturale ale epocei, fixarea, in câteva linii precise, a caracterului Turcilor, Grecilor, Ruşilor, întregesc tabloul.

Dar aceeace-l desăvârşeşte şi-i dă viaţă, pe deasupra documentării bogate şi severe, este talentul rar şi mlădios de povestitor al autorului. Dibaciu strecurate, anecdotele culese din izvoarele cele mai variate abundă, mai cu seamă în volumul al 2-lea. Cităm numai întreg capitolul intitulat «Doamna Mavrogeni şi minunatul ei soţ»). E şi naturală înclinarea aceasta spre satiră, când eroii povestirii erau legaţi de Ţările române în primul rând prin setea lor de bani. In adevăr, deşi găsim o parte anecdotică destul de bogată şi în primul volum, tonul autorului rămâne aci mai domol, mai cald, mai sfătos, amintind pe acela al cronicarilor, învăluit în zâmbet ascuns şi indulgent, lipsindu-i aluziile la prezent pe cari i le sugerează pe alocuri (vai, destul de des!) faptele fanarioţilor. Totdeauna însă rămâne vioi, interesant, spiritual, într'adevăr aruncând «peste scheletul Istoriei — flori».

Infăţişând astfel cetitorului o Istorie înflorită şi atrăgătoare, D-l Gane face o faptă de adevărat Român. Aceasat, şi fiindcă numai cunoscând trecutul, poţi îndreptà prezentul şi pregăti viitorul, dar mai ales pentru înalta lecţie de patriotism — aşa de necesară în vremuri grele — pe care o dă rezistenţa îndârjită a unui neam bântuit de atâtea amaruri, încât, şi-ar puteà înscrie în fruntea *Istoriei* sale, versurile îndurerate ale lui Vlahuţă:

«Cu sânge şi cu lacrimi va să frământi pământul
«Din care-aştepţi viaţa cea nouă să răsară».

Liliana Grigorescu

TUDOR ARGHEZI ROMANCIER, este astăzi pentru multă lume ,o problemă literară. Apariţia cărţii *Ochii Maicii Domnului* a stăruit în

lumea cronicarilor discuţii contradictorii: pe de-o parte laude nemăsurate iar pe de alta critici severe.

Această nouă carte a lui Tudor Arghezi poate fi judecată din două puncte de vedere: ca gen literar şi ca operă de artă; adică, judecată pe deoparte, în însuşirile ei de roman aşa cum se subîntitulează şi pe de alta în însuşirile ei artistice.

Astăzi, în vremea romanului românesc poetul a fost îndemnat să scrie un roman. Acest îndemn se pare că nu l-a avut ca pornit dintr'o stăpânire a acestui meşteşug şi nici din vre-o nevoe lăuntrică, ci mai mult din împrejurările literare şi sociale dela noi.

Poesia şi poema în proză i-au fost genuri proprii, adevăratele sale chipuri de a ni se desvălui şi de a «potrivi» deosebit de frumoase şi adesea scânteetoare pagini literare, tâlcuind semne şi înţelesuri noi, vieţii şi lucrurilor din lumea noastră. Romanul însă, cerând o sforţare deosebită pentru a plăsmui viaţa aşa cum e, cum ne-o arată firea însăşi a lucrurilor, nu este un gen propriu lui T. Arghezi. El nu se poate depăşi pentru a trăi într'o lume obiectivă; lucrurile pe care ni le înfăţişează intrate în visiunea sa personală sunt transformate după această visiune. Magia artei lui simbolice, elementele de inspiraţie şi meşteşugul său, îl arată întotdeauna ceeace este cu prisosinţă şi fără schimbare: un poet. Pentru aceasta Tudor Arghezi, cu tot talentul său meşteşugit, nu a isbutit să ne dea un *roman;* pentru aceasta a fost aspru judecat în legătură cu singurul său «roman», *Ochii Maicii Domnului*.

Este în cartea aceasta o ciudată înbinare de poesie fantastică, de povestire şi de analiză psihologică. Cum s'a mai spus, acest roamn poate fi desfăcut în fragmente de sine stătătoare, care desprinse din întregul lor, pot alcătui un nou volum de poeme în proză, alături de celelalte scrise până astăzi de poet. In acest fel judecată, cartea este bogată, substanţială, scrisă cu mult farmec şi dătătoare de alese emoţii. Poetul din Tudor Arghezi învinge întotdeauna.

Şi în *Ochii Maicii Domnului* ca şi în multe dintre poesiile şi poemele sale în proză sunt frumuseţi rare: aceeaş pasiune pentru imaginea încărcată de emoţii şi a jocului de stil. Şi aci ca şi în alte rânduri poetul face ceu acul fir de perle».

Cartea se citeşte cu plăcere. Sunt aci pagini de aleasă poesie şi mare perspectivă metafizică. Incolo: aceeaş înclinare a poetului către diabolic, anormal şi ciudat, ceeace aduce cu sine şi mult artificial, pagini care ne înfăţişează o lume desprinsă din felul de a vedea şi gândi personal şi necontrolat al poetului.

Ernest Bernea

TEXTE ŞI COMENTARII. — Intre *ediţiile adnotate* şi *textele comentate* există o deosebire elementară şi deobicei spre lauda celor dintâi. Ediţiile adnotate cuprind textul *in întregime* al autorului, controlat, însoţit de variante, comentat sumar sau explicat de cei cari le îngrijesc. Aşa sunt, la noi bunăoară, foarte frumoase ediţii *adnotate: Operele complete* ale lui Caragiale îngrijite de Paul Zarifopol la *Cultura Naţională, Clasicii Români comentaţi* subt îngrijirea profesorului Cartojan la *Scrisul Românesc* sau materialul de istorie literară publicat şi adnotat de d. I. E. Torouţiu în monumentala colecţie: *Studii şi documente literare*.

De curând s'a ivit însă un alt soi de comentarii: comentarii nu de editor ci de... autor. Aceşti «autori», voind să «studieze» un scriitor, iau textele de care au nevoe, potrivit planului lor de lucru, şi le reproduc încadrate în câteva fraze de introducere şi comentarii. Folosul şi seriozitatea unor asemenea «lucrări» devin şi mai îndoelnice, când e vorba de texte care n'au fost publicate niciodată de autor sau de vreun modest editor, ci sunt luate deadreptul din manuscrise. In cazul acesta, textele apar trunchiate, rămânând a căpăta o legătură abia în comentariile «autorului» care le studiază. Aşa s'a întâmplat la noi de curând bunăoară cu *Corespondenţa dintre I. L. Caragiale* şi *Paul Zarifopol (1905—1912)*, comentată de d. Şerban Cioculescu în *Revista Fundaţiilor Regale*, apărută apoi şi în volum. Corespondenţa, mai ales aceasta, reprezintă un material uman *viu* şi ca atare vorbitor prin el însuşi, faţă de care orice comentariu este nu numai inutil, dar şi stricător.

D-l Cioculescu trebuia să facă ceeace au făcut toţi editorii de corespondenţă înainte de dânsul şi ceeace a făcut, după dânsul, d. Em. Bucuţa cu scrisorile lui Duiliu Zamfirescu către Titu Maiorescu, tot în *R. F. R.* O introducere, cât de mare, dacă socotea d-sa de cuviinţă, ar fi fost necesară şi deajuns. Textul să-l fi lăsat însă neatins, ca să-l poată folosi şi alţi cercetători, iar dacă voia să facă şi d-sa ceva, să-l fi *adnotat*.

Dar, din păcate, cazul de care ne-am ocupat nu e singurul de acest fel. D-l G. Călinescu însuşi, care ne obişnuise cu o disciplină mai strânsă, a procedat nu cu mult deosebit de d. Cioculescu, când a fost vorba să scrie despre filosofia lui Eminescu. Concepută pentru publicul mare, puţin familiarizat cu problemele şi termenii tehnici, lucrarea d-lui Călinescu leagă deasemenea fragmente din scrisul eminescian, multe din ele inedite, şi le comentează, uneori nu fără veninoase săgeţi împotriva interpretărilor curente sau, dimpotrivă, prea «originale», isbutind la a rămâne totuşi la o suprafaţă nedidactică poate, dar diletantă, sigur. Nici nu putea ieşi altceva când te adresezi unui public de cultură generală, înarmat, tu, cu o pregătire care se rezumă la mânuirea aproximativă a terminologiei filosofice. Avem astfel un Eminescu de cel mai «clasic» manual de istoria filosofiei, dar nu Eminescu care a fost în realitate, omul viu frământat de problemele lumii, vieţii şi istoriei omeneşti, dincolo de formulele arhivarilor filosofiei. Nicăeri nu se vede o pătrundere în miezul cugetării eminesciene, care nu se poate descurca din păienjenişul terminologiei de manual.

Cui pot folosi asemenea lucrări? Autorilor «studiaţi», fără îndoială, nu; cu atât mai puţin cetitorilor. Oare «autorilor» care «studiază»?

Dinu Buzdugan

TUDOR VIANU CRITIC LITERAR. Activitatea publicistică a D-lui Tudor Vianu se desfăşoară pe două laturi: pe deoparte cea filosofică, expresie a funcţiunei universitare pe care o îndeplineşte şi pe de alta cea critică şi literară

care este o latură mai liberă a activităţii D-sale. Din aceste două aspecte, cel din urmă ni se pare că îi este mai propriu. Să vedem în ce fel anume.

D. Tudor Vianu a dovedit în repetate rânduri că este un deosebit de bun interpretator. Opera de artă şi în deosebi cea literară, intrată sub ochiul D-sale atent, este analizată în elementele constitutive şi în ţesătura sa intimă, în aşa fel încât afirmaţiile pe care le face, cu greu sunt supuse greşelii. Dar pe lângă aceste însuşiri înăscute, D. Vianu este şi un publicist care stăpâneşte cu multă temeinicie disciplinele filosofice şi în deosebi estetica, ceeace nu e cazul celor mai mulţi dintre criticii noştri oficiali şi cu atât mai puţin al unor domni «Streini» de această pregătire

Aceste însuşiri deosebite ni le-a arătat cu prisosinţă în variatele D-sale cercetări de estetică literară. In vremea din urmă D. Vianu a tipărit un studiu asupra poetului Ion Barbu. Găsim şi aci aceeaş precisie, aceeaş rigoare şi limpezime în înfăţişarea artei acestui talentat şi «neînţeles» poet contemporan.

Funcţiunea de critic îi este totuşi contestată, fapt în mare măsură îndreptăţit, prin însăşi chipul în care D-sa se manifestă în acest domeniu. D-l Vianu este în primul rand un cercetător şi nu un critic. Toate însuşirile D-sale îl duc aci. Lucrările ce ni le-a dat sunt mai mult explicative, ştiinţifice şi nu critice. D-sa nu este un critic în înţelesul propriu al acestui cuvânt, adică un judecător al operilor şi deci nu este un *îndrumător* care întotdeauna trebue să îndeplinească o funcţie de critic.

Nu ne îndoim deloc că la temelia lucrărilor D-sale stă un criteriu şi un ideal estetic, dar desigur, atitudinea ştiinţifică precumpăneşte.

Din cauza subiectelor ce şi le alege care sunt de obiceiu opere şi autori preferaţi cum e cazul lui Ion Barbu, când D-l Vianu încearcă să facă judecăţi de valoare acestea sunt mai întotdeauna laudative. In analiza operei acestui poet, ne-au fost limpezite o seamă de teme şi meşteşuguri proprii artistului. Dar pe lângă aceasta ne-au fost descoperite isvoare de frumuseţe şi măestrie. acolo unde conţinutul lipseşte pe de-a'ntregul, iar arta nu are nici o

rânduială. Noi am așteptat, dela pagină la pagină, o judecare dreaptă a operii acestui poet, despărțind ceeace este poesie de ceeace este joc nesincer, lipsit de înțeles și frumusețe, lucru dela care și poetul și noi am fi putut folosi.

Atitudinea critică este îndreptățită și necesară întotdeauna și mai ales astăzi când o rânduială românească trebue înfăptuită.

Ernest Bernea

D. ȘERBAN CIOCULESCU NU SE MIRĂ DE NIMIC, NU SE SPERIE DE NIMIC, D. Șerban Cioculescu, distinsul critic al *Revistei Fundațiilor Regale*, pornind dela ideea că ceeace ne aparține ca fiindu-ne mai propriu din punct de vedere național, poate fi mai bine cunoscut de către un străin decât de un autohton, aduce laude bine venite profesorului Mario Roques, care ne-a dat de curând o cercetare asupra poesiei românești contemporane. Continuându-l pe d. Cioculescu am putea spune că, spre deosebire de «criticii» noștri, cărora le e mai greu să înțeleagă căci sunt «autohtoni», profesorul francez «a prins intuiții simpatice ale sunetului liric și în acelaș timp specific».

Chiar dacă cele câteva pagini ale prof. Mario Roques ar dovedi această înțelegere, credem că nu se poate scoate de aci o regulă. Afirmației d-lui Cioculescu nu e necesar să i se opună decât o comparație: între cercetările sau arta de adâncă înțelegere a sufletului național, făcute de un Nicolae Iorga, C. Rădulescu Motru, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, Victor Ion Popa, Sabin Drăgoi etc. și amabilitățile deseori interesate, sau părerile ușoare ale unui Lucien Romier, Graf Kayserling, Maurice de Waleffe și alții, d-sa le preferă pe cele din urmă. Noi le preferăm pe cele dintâi. Greșeala e a noastră desigur...

Dar d. Cioculescu mai are o părere și cu privire la imitația și noutatea în poesia noastră. In aceeaș ordine de idei d-sa, voind să ne dea o dovadă sigură că străinii înțeleg lucrurile dela noi mai bine, continuă satisfăcut: «Totodată nu ne ascundem mulțumirea că eminentul profesor nu pare deloc alarmat, nici de întinderea spiritului imitativ exagerat de unii pedagogi români, nici de îndrăsnelile spiritului modernist, privite cu un spirit alarmist de alt rând de pedagogi. D. Prof. Mario Roques nu se miră de nimic și nu se sperie de nimic».

Foarte bine! Mărturisim însă că, deși ne e teamă să nu fim considerați «pedagogi», vom îndrăsni și în această chestiune să spunem câteva lucruri. Dealtfel amintirea că Eminescu și Maiorescu au fost «pedagogi», unul în latura socială, iar celălalt în latura literară, ne ușurează situația și ne dă... puțin curaj.

In primul rând ceva despre mirare: filosofi ca Platon și Aristoteles și oameni de știință ca Daniel Essertier au pus la începuturile înțelepciunii și științei omenești, mirarea. Numai așa, cred ei, a putut lua naștere cunoștința.

In al doilea rând ceva despre profesorul francez: în lipsa de mirare față de poesia românească, lipsă pe care atât de amabil a subliniat-o d-l Cioculescu, noi vedem alte însușiri ale profesorului, aceea de francez și aceea de om de știință. Ca francez, profesorul de limbă și literatură românească la Sorbona, credem că a observat cam mult «specific francez» în lirica noastră și, după cât se pare, i-a făcut plăcere din orgoliu național. Ca om de știință, însușire observată și de criticul nostru, d. Mario Roques și de s'a mirat în sens platonic, desigur că nu s'a speriat în sens Cioculescu. Și iată dece. Omul de știință nu e pus să cerceteze un obiect pentru a vedea și despărți ce e bun și ce e rău în el, ci îl cercetează ca atare. El nu este pus, după cum se spune, să facă judecăți de valoare, ci de realitate. Un zoolog, cu cât animalul pe care îl cercetează, prezintă caractere mai ciudate și necunoscute lui, cu atât îl interesează mai mult și îl cercetează mai de-aproape. Cercetătorii științifici ai literaturii (ne gândim la istoria literară, nu la «știința literaturii») au ei altă atitudine în fața obiectului? Credem că nu! Aceeaș să fie însă și situația criticului literar? Nu are el alte metode și mai ales alte îndatoriri? *Criticul trebue să cerceteze pentru a distinge și să distingă pentru a îndruma.*

In concluzie: d-l Șerban Cioculescu este acela care «nu se miră de nimic, nu se sperie de nimic». Fericită stare, nimic de zis, dar d-sa mai este și critic literar la cea mai «mare» revistă românească.

Dinu Buzdugan

ARTISTICE

GRUPUL CELOR PATRU, Ștefan Dumitrescu, Fr. Șirato, N. Tonitza și O. Han, însemnează un moment principal în arta noastră plastică. Cu talentul lor, sporit prin știință și muncă, ei s'au ridicat atât de puternic, încât fiecare nouă expoziție însemna un eveniment unic în manifestările artistice dela noi. Moartea lui Șt. Dumitrescu a produs în unitatea grupului o știrbire fără putință de împlinit, așa cum s'a putut observa în cea din urmă expoziție dela *Dalles*. Cine era obișnuit cu expozițiile de mai 'nainte ale acestor distinși artiști, dela primul pas făcut în sală a simțit, abia atunci cu adevărat, ce gol a lăsat Șt. Dumitrescu în urmă. Cu toată arta superioară a prietenilor rămași, unitatea expoziției era lipsită de nota caracteristică pe care o aducea el. *Șt. Dumitrescu* a fost un artist înclinat către lumea din afara lui, către ceeace era obiectiv. Observator pătrunzător al acestei lumi, el cerceta amănunțit și apoi executa într'o sinteză nouă. Mergând întotdeauna către adâncimi, el reda precis ceeace găsea mai esențial. La aceasta îl ajuta mai ales însușirea sa de mare desenator. Culoarea o transforma cu mare meșteșug, și o folosia cu multă prudență, fără accente prea subiective, ci numai pentru a reda plastic nota caracteristică a obiectului. Arta lui Șt. Dumitrescu a fost o artă obiectivă, o artă rece, realistă. Acestea sunt caracterele artei cu care el înbogățea manifestările comune ale «celor patru».

Expoziția care a avut loc în luna Maiu la *Dalles*, a însemnat o nouă afirmare a celor trei artiști și o mai mare încredere în destinul artei românești. Fiecare a adus contribuția sa originală. Cu toate că suntem în fața a trei personalități artistice cu caractere proprii, putem vorbi totuși de o unitate a lor. Inălțimea la care isbutesc să se ridice îi apropie și îi înfrățește. Ceeace credem însă că le dă aceste posibilități este o însușire comună, care, alăturată talentului propriu fiecăruia, face din grup ceeace este. Vrem să pomenim anume de știința care stă la temelia meșteșugului lor. Acești artiști sunt intelectuali distinși, sunt cercetători neobosiți. Insemnăm aci că toți patru s'au manifestat și în critica de artă.

Un lucru este demn de luat în seamă. In artă ca și în literatură, singurii oameni care dăinuesc, care cresc mereu până la cea din urmă operă a vieții lor, sunt aceia cari nu se sprijină numai pe ceeace le-a dat natura, ci din îndemn propriu, caută neîncetat să pătrundă înțelesul lucrurilor și să răspundă tot altor întrebări și nevoi ale meșteșugului lor. Printr'o continuă cercetare ei se înalță și sporesc pe drumul deschis al artei lor. Acesta este adevăratul artist pe care ni l-au arătat cei din Apus, încă din vremea Renașterii, așa cum puțini sunt la noi, în țara unde cei mai mulți isbutesc «să se epuiseze» până la vârsta de 40 de ani. Iată dece cei trei artiști despre care vorbim noi aci, sunt mereu noi și au isbutit să cucerească un loc de frunte, în arta românească, iată dece ultima expoziție ne-a dat un nou prilej de aleasă desfătare spirituală.

Șirato, în această expoziție, a reprezentat cu adâncime și artă, o simțire care îi este proprie. In acest artist găsim o inteligentă armonizare între ceeace se numește lume obiectivă și viață interioară. Deși pornit să plasticizeze ceeace găsește în propriul său suflet, Șirato nu înlătură ceeace îi vine din afară, ci dimpotrivă el folosește datele lumii obiective, ca un control ce și-l face sieși. El nu înlătură datele obiective ale realității, ci le folosește pentru a se exprima pe sine. Astfel se poate explica faptul că acest artist, deși adânc liric, nu a căzut în jocul și artificialitatea școlilor subiective contemporane din Apus, pe cari ne-am grăbit, ca și în alte domenii, să le imităm fără nici o obligație.

Pictura lui Șirato este lipsită de linii și de

forme precise, cum era a lui Şt. Dumitrescu; ea este curgătoare, vie, ca aceea a impresioniştilor francezi, întotdeauna brumată: argint pe albastru. Acest artist este un rar colorist, însuşire la care în afară de lirismul său adânc şi neliniştit, contribue în mare măsură o ştiinţă obiectivă a culoarei. Tablourile lui Şirato sunt încărcate de un joc de culori pe cari numai apa şi lumina le poate da.

In ultima expoziţie, faţă de ceeace ne dăduse mai 'nainte nu am găsit noutăţi din punct de vedere al meşteşugului. Innoită a fost inspiraţia: au variat temele tratate. De la frumoasele portrete şi flori din ultima expoziţie la care a luat parte Şt. Dumitrescu neuitată expoziţie!) de data aceasta Şirato a înclinat mai mult către interior şi peisagiu. Aceste două teme precumpănesc. Interioarele, obişnuit armonice cadre ale activităţii femeii, au o atmosferă liniştită şi tainică. Peisagiile, cu adâncimi de perspectivă, au întotdeauna ceva pe care cuvântul nu-l poate cuprinde.

Mai depărtat de arta lui Şt. Dumitrescu şi mai apropiat de aceea a lui Şirato, *Tonitza* este un pictor deosebit de amândoi, prin inspiraţia sa şi mai ales prin sensibilitatea sa. La acest artist formele lucrurilor deşi ne apar mai precise, mai sigure în contact cu atmosfera decât la Şirato, subiectele sunt totuşi transformate prin puterea culorii în ceva nou care îi aparţine pe deplin. In lungul carierii sale artistice, mai ales în vremea din urmă, Tonitza a făcut sforţări către o artă mai obiectivă. Intotdeauna însă, arta sa a fost expresia unui spirit care încearcă să se desprindă de tot ceeace îi stânjeneşte felul său personal de a vedea şi simţi dar care are destulă putere de a se stăpâni şi disciplina, adică de a fi constructiv ca un clasic. Din acest punct de vedere, ca şi Şirato, poate fi un exemplu pentru liricii «interiorişti», nu numai din artele plastice dar şi din literatură şi chiar filosofie.

Din închipuirea sa de poet al formelor, se desprind imagini cu totul noi, încărcate de frăgezime şi de armonie. Tablourile lui Tonitza ne apar întotdeauna ca ceva cu totul imaterial, ca ceva în care luminează numai flacăra spiritului omenesc. Gândul artistului lucrează după modele reale, o lume a sa nouă, cuprinsă în linii pure şi tonuri variate, pline de armonii vizuale.

Tonitza este un maestru al culoarei; un artist al nuanţelor. Puţini dintre ai noştri au stăpânit ca el această artă. Grigorescu şi Luchian pot fi invocaţi. Este în adevăr, în meşteşugul lui Tonitza, o rară putere şi măestrie de a stăpâni şi folosi culoarea, în aşa fel încât redă toată gama de tonuri, în care lumina ţese cu acul său continu pentru a le păstra vii şi proaspete. De aci muzicalitatea şi lumina interioară a tablourilor sale care stăpânesc cu atâta putere sufletul spectatorului.

In cea din urmă expoziţie, Tonitza ne dă o seamă de opere şi anume portrete, nuduri şi câteva flori. Intre acestea încă nu au dispărut cu totul vechea sa pasiune: capul de copil. Intre portrete, acelea a d-nei şi d-lui Dr. G. sunt cap de opere ale genului. Intreaga experienţă artistică a pictorului este folosită în aceste opere de atâta farmec şi stil. Nudurile, subiectul preferat, sunt pictate cu multă frăgezime şi simţ al culoarei. Din ele se desprinde un amestec de graţie şi discretă sensualitate. Capetele de copii, prinse în taina lor de curată naivitate, au o expresie caldă şi fragedă, apropiată de aceea dată de Carrière, fiinţei umane încă nedeşteptată durerii. Florile expuse sunt încărcate de o lumină vie, turnată de artist acestor esenţe ale naturii.

Al treilea din cei rămaşi este sculptorul *O. Han*. Cu Han grupul artistic se complectează. In sculptură lupta cu materialul este mai anevoioasă. Piatra, metalul şi lutul se supun mai greu, primesc mai anevoe gândul însufleţitor. Sculptorii, mai ales la noi, sunt obişnuit mai rari de unde s'ar cere să ni-i preţuim mai mult.

Ceeace caracterizează arta lui Han este înfăţişarea ei monumentală, aceasta pentrucă el o concepe desigur mai întotdeauna, în legătură cu un monument sau cu un edificiu. Opera lui Han nu este o operă de interior, ci de atmosferă largă, de perspectivă mare. La acest artist sculptura şi arhitectura stau într'o strânsă legătură. In arta modernă şi contemporană, Bourdelle este acela care a redat sculptura arhitecturii, spunând că în acest fel o readuce la originarele şi adevăratele ei rosturi. In concepţia artei

sale, O. Han a fost puternic influenţat de sculptorul francez. Pe acest fel de a vedea şi-a construit el opera, fel neobişnuit în arta noastră.

Opera lui Han este masivă, statică şi cu un caracter puţin primitiv, în aşa fel încât aminteşte deseori de sculptura egipteană. Acest caracter o face să fie puternică, dar totodată se pare că îi ia şi din forţa lăuntrică, necesară unei opere adevărate, aşa cum în acelea ale maestrului său Bourdelle nu se întâmplă.

In ultima expoziţie, în afară de obişnuita sa pasiune care este Eminescu, Han a expus o seamă de alte lucrări alese. Echilibrata şi armonizata Elegie, fragment din monumentul lui Eminescu, chipul tânăr şi majestos al Regelui, un sfânt cu închinare de predicator şi mai multe nuduri cu trăsături viguroase şi atitudine echilibrată, au constituit expoziţia. Prin felul particular al operei, este de remarcat o dansatoare care deşi păstrează însuşirile de vigoare ale nudurilor este încărcată de energie şi mişcare.

In vremea din urmă O. Han ni s'a părut însă că e prea mult acelaş. Nu s'a putut bine desluşi, care a fost noua contribuţie a expoziţiei din anul acesta. Desigur, o privire aruncată în urmă ne aduce cele mai satisfăcătoare impresii. Inspiraţia, mai ales, a fost într'o necurmată căutare şi înoire. Cine îşi aminteşte de operile: Isus şi Magdalena, Eden, Sărutul, busturile lui Eminescu şi adăogăm, *mai ales* ale lui Dante, Iorga şi Pârvan, îşi poate da seama de bogăţia carierei artistice, pe care a avut-o sculptorul Han. Totuşi nu e mai puţin adevărat că anul acesta sculptorul nu a putut să stea pe de-a'ntregul în tovărăşia de înălţime a pictorilor cu cari se afla în faţa publicului.

Grupul celor patru a însemat în arta noastră de astăzi o adevărată şcoală artistică. Opera lor i-a instruit pe deoparte, pe acei cari voiau să se dedice artelor plastice iar pe de alta, pe acei ce iubeau aceste arte, adică publicul. Din acest punct de vedere ei au fost cu atât mai folositori acelora cari erau lipsiţi de o legătură directă cu operile clasicilor din Apus. Ei i-au deprins cu frumuseţile alese ale unei arte superioare. Cu toate că noi Românii, am dat dovadă de cele mai alese însuşiri pentru artele plastice, «cei patru» s'au ridicat până la o neobişnuită treaptă de măestrie, faţă de tradiţia şi mai ales faţă de mediul de desvoltare actual al acestor arte.

Ernest Bernea

MAC CONSTANTINESCU reprezintă astăzi în arta românească un exemplu rar de om care îşi iubeşte meşteşugul până a-şi face din el sensul vieţii. Sculptura este pentru Mac Constantinescu expresia propriei sale vieţi, cu frământările şi bucuriile ce îi sunt inerente. Dar nu numai atât: ea este calea de adâncire a lucrurilor şi de înaintare către cunoştinţă. Cine l-a văzut lucrând îl ştie cu câtă nelinişte se apropie de materialul mort, cu câtă tărie îl transformă pentru a fi al lui. Dându-i viaţă din propriul său suflet acesta cedează, capătă formă cu înţeles şi lumină lăuntrică. Legătura dintre artist şi operă este de nedesprins din cauză că ceeace îi aparţine ca fiindu-i mai esenţial şi autentic, capătă întrupare deplină în operă.

Mac Constantinescu este un tehnician complex, un mânuitor meşteşugit al tuturor ramurilor artei sale, capabil să se adapteze după nevoe, cerinţelor deosebite ale materialului prelucrat. Nici o problemă tehnică nu-i rămâne nerezolvată, nici un material nu-l lasă indiferent. Dăltuirea pietrei, ciocănirea metalului, frământarea şi arderea lutului, săpătura în lemn, sunt deosebitele ramuri ale aceluiaş meşteşug pe care Mac îl stăpâneşte atât de bine. Din punctul de vedere al varietăţii şi complexităţii el poate fi asemănat cu maeştrii Renaşterii deprinşi cu toate meşteşugurile formelor şi materialului tare.

Lucrul asupra căruia voim să atragem aici atenţia este talentul de decorator şi desenator al acestui artist. Lucrările executate la expoziţia industrială la cea urbană şi la aceea dela Bruxelles, pun în lumină alesele sale însuşiri de decorator. Portretele, schiţele, interpretările plastice din marii clasici (Dante, Euripide) ne arată bogatele sale resurse de desenator. Aceste însuşi nu sunt îndeajuns de cunoscute şi se pare că însuşi artistul le subpreţueşte pe nedrept.

Dar Mac este din aceia care nu se bizue

mai pe ceeace i-a dat natura, ci lucrează zi de zi pentru sporirea lui ca artist și ca om. El este un artist care cercetează fără întrerupere. După învățămintele căpătate la maeștrii contemporani și cei din trecut la Paris, orașul artelor plastice,după legătura directă pe care a avut-o cu operile maeștrilor renașterii italiene și cu arta antichității grecești și romane, Mac s'a înapoiat în țară îmbogățit în meșteșugul său. Aci el nu s'a mărginit să aducă și să înfățișeze din nou ceeace văzuse în țările de veche tradiție artistică, ci neastâmpărat și dornic de o operă personală și românească s'a apropiat de isvoarele însăși ale acestei arte, de arta populară. Astfel a cercetat: săpăturile în lemn, în deosebi porțile, ceramica,arta religioasă, acestea toate cu o metodă obiectivă și spirit științific. Studiile pe care le pregătește în această direcție vor da dovada cea mai bună celor afirmate mai sus.

Dincolo însă de artele plastice populare cari îl deprindeau cu meșteșugul românesc, Mac a descoperit, tot în această lume, un nou isvor de inspirație și anume mitologia și datinile noastre. Lucrarea sa *Mirii*, expusă la Salonul Oricial, este un început plin de isbânzi viitoare. După cât știm pe aceeaș linie de lucrări, urmează să fie întruchipate acele reprezentări fantastice pe care țăranul nostru le numește *Măestre* sau zâne. Credem că Mac a luat și din acest punct de vedere, un drum bun. Noul isvor de inspirație atât de bogat și de viu pentru o artă românească poate aduce frumuseți de netăgăduit și poate ajuta la adâncirea ființei noastre naționale și locale.

Expoziția din luna Martie a fost o nouă confirmare a acestui sănătos talent care e Mac Constantinescu. Dela acel *Sft. Dumitru* încărcat de energie, trecând prin magiciana *Circe* și chinuita *Danaidă*, până la închinata *Fecioară cu porumbel* și discretele cizeluri, se răsfrânge o artă intelectuală autentică și viguroasă.

Ca încheere ne îngăduim să recomanrdăm prietenului nostru o atenție mai mare asupra elementelor formale ale artei sale. Sunt aci urme dintr'o școală «prea înaintată» pe care se pare că Mac a frecventat-o la Paris. Temele sale, simțirea sa, îl poartă în chip firesc către o artă de echilibru și armonie. Mintea pătrunzătoare și mâna artistă a lui Mac ne îndreptățește să-i cerem o *autentică* artă românească.

Ernest Bernea

CULTURALE

UNDE NI-S INDRUMĂTORII? Isbit de văicăreala care, supt înrâurirea părții care putea fi imitată din poesia lui Eminescu, cuprinsese, pe la sfârșitul veacului trecut, lirica noastră, Alexandru Vlahuță ,el însuși mai mult decât un simplu imitator, a putut ridică un glas de trezire mustrând acei poeți ce cântă «desperări de porunceală și dureri închipuite», cu întrebarea: «unde ni-s sămănătorii generoaselor cuvinte», al căror «cuvânt profetic, inspirata lor privire, valurile de 'ntuneric despicându-le în două, splendidă 'naintea noastră să ne-arate-o lume nouă!» Și nu se poate spune că o soartă, norocoasă de data aceasta, a istoriei noastre, nu ne-a pus în frunte pe *Sămănătorul* de năzuinți, de încredere în puterile proprii, de nădejdi în isbânda de care aveam să ne bucurăm numai peste două decenii, — datorită împrejurărilor norocoase desigur, dar și mulțumită *lui*, că ne-a chemat la luptă, și mulțumită *nouă* că i-am putut auzi și urmă chemarea.

Astăzi însă, când după aproape alte două decenii dela isbândă, — poate din pricina prea marei istoviri a noastră sau din pricina prea marei greutăți a sarcinei însăși, — ne sbatem din ce în ce mai greu în neputința de a stăpâni și folosi acea isbândă, ne vine pe buze o întrebare asemenea cu cea a lui Vlahuță: *unde ni-s conducătorii de azi, unde ni-s îndrumătorii celor de mâne?* Mai ales să, spre deosebire de vremea veștedă dela sfârșitul veacului trecut, astăzi, alături de câțiva, din ce în ce mai puțini, rătăciți «pe culmile disperării», imitând *nevârstnic* și în mijlocul unei societăți *în creștere*, filosofia decadentă a unei societăți în coborîre — și încă: într'o vreme când însăși acea societate a pășit pragul unui nou și mare avânt, — se află la noi, în sufletul tineretului, un dor nemărginit de *muncă proprie și cinstită*, de a prinde *dela cap* firul lucrurilor săvârșite, de a porni la drum încrezător în puterile sale și cu o desăvârșită disciplină proprie; o hotărîre de a nu mai trăi de azi pe mâine, ci urmărind mersul vremurilor și croindu-și drumul faptelor într'o largă și cuprinzătoare privire istorică. Astăzi, așa dar, în fața unei mari și sincere *sforțări spre o rânduială proprie* în viața poporului nostru, această întrebare e mai îndreptățită decât oricând: *unde sunt îndrumătorii?*

Nu-și pot închipui universitarii noștri, — mulți dintre dânșii aparținând, ca înțelegere, unor vremuri încheiate, când nu sunt deadreptul dincolo de orice înțelegere, — în ce dureroasă căutare se sbat atâția din tinerii care-i ascultă, și cărora, în locul strelicelor de adevăr care satură și sporesc ființa omenească, li se dă erudiția seacă, de cele mai multe ori falsă, mormane de amănunte care se leagă, în mintea studenților, — și de câte ori în mintea profesorilor înșiși? — ca firele de nisip. In loc să li s'arate poteca cercetării proprii, care se deprinde încetul cu încetul, li se dă dintr'odată rumegătura de-a gata a unei didactici leneșe și fără orizont, care nu poate duce decât la ceeace Nicolae Iorga a numit «învățare pe de rost a ideilor».

Nu-și pot închipui atâția din dascălii noștri de azi, câte puteri se irosesc, câte avânturi se prăbușesc, câte nădejdi se ofilesc în această căutare zadarnică după ajutorul pe care sunt în drept să-l ceară dela dânșii!

De-ar vedea, de-ar înțelege ceeace văd, și dacă, înțelegând, și-ar da seama de câtă răspundere apasă asupra lor, de câte păcate iau cu ei, s'ar întoarce îndată, din plasa atâtor îndeletniciri lăturalnice și aducătoare de alte măriri, căutate, poate, cel puțin câteodată, și spre îndemânatica ascundere a unor lipsuri, la rosturile smerite ale îndrumării și creșterii de suflete, la acea *psihagogia*, pentru care au fost puși acolo. Ar părăsi olimpul mort al catedrei și s'ar apropia de viața adevărată a studentului și l-ar prețui nu în ce nu știe și n'are de unde învăță, ci în ceeace *dorește* și *poate*, — câți profesori nu se mângâe, în deșteptăciunea lor, de neștiința elevilor, cu «prostia» acestora!

...Dacă ar înțelege profesorii toate acestea, s'ar găsi poate între dânșii unele firi cinstite, care: ori s'ar apucă de lucru, ori.. s'ar lăsa de meserie.

Dinu Buzdugan

PROBLEME ACTUALE LA UNIVERSITATE. Se pare că e destul să fie cineva un bun dascăl, pentru a se fi plătit pe deaîntregul de datoria sa de profesor. Studentul unor vremuri de rând se poate mulțumi și numai cu atâta.

Vremurile noastre însă nu sunt vremuri de rând, iar studențimea de azi, nu cunoaște numai grija învățăturii de carte. Stările grele de lucruri dinlăuntrul țării pun tineretului nostru universitar, pentru ziua de mâine, când va trebui să trăiască prin muncă proprie, problema lipsei de lucru, iar împrejurările încordate și nesigure din afară îl fac să se gândească cu grijă la soarta viitoare a neamului. Din aceste trei griji se ridică toată problematica politică a studențimii de azi. Deaceea, pentru a răspunde cu adevărat nevoilor ei reale, profesorul de astăzi nu-i deajuns să fie numai un simplu învățător de carte, ci i se mai cere să fie pe deasupra un *cercetător* și un *îndrumător*: cercetător — pentru a putea învăța cu adevărat pe cineva; îndrumător — pentru a-l deprinde să cerceteze el însuși.

Printre profesorii universitari de azi, cari au în adevăr conștiința misiunii lor și se străduesc să și-o îndeplinească cinstit, se găsesc destui cercetători, foarte mulți buni dascăli, dar puțini îndrumători. Puțini văd în studenți, dincolo de școlarii veniți să învețe carte, pe oamenii și românii stăpâniți de întrebările sociale, politice și spirituale ale vremii — și țării lor. Asemenea profesori țin din când în când prelegeri de deschidere, lecții introductive sau chiar cursuri întregi, de un orizont mai larg și de un interes mai general, privitoare la întrebările și nedumeririle cari frământă întreaga lume cultă și mai ales lumea studențească. Munca aceasta, ieșită din griji mai cuprinzătoare decât cele ale dascălului de rând, obligă la recunoaștere și recunoștință.

Iată, de pildă, o serie de prelegeri pe care

profesorul *G. Vâlsan* le-a ţinut, în 1931—32, studenţilor din anul preparator, asupra necesităţii şi mijloacelor de reeducare fizică, morală şi intelectuală a studentului român, constatând adevăruri pe cât de obişnuite pe-atât de puţin observate, dând sfaturi pe cât de simple şi elementare pe-atât de puţin ţinute în seamă. Ceeace a făcut d. Vâlsan în cele peste 200 de pagini de curs, este un mic manual de higienă fizică, morală şi intelectuală, care ar trebui cetit şi urmat de orice student, spre folosul lui propriu şi spre folosul neamului în slujba căruia se simte, cu atât mai mult cu cât sfaturile sale nu sunt o propovăduire abstractă, ci, fiind întemeiate pe observarea îndelungată a muncii şi vieţii studenţeşti, ele îmbracă o formă de împărtăşire prietenească. Afară de ancheta privitoare la viaţa studenţească întreprinsă de Seminarul de Sociologie al profesorului Gusti, ale cărei rezultate n'au văzut încă lumina (vor mai vedea-o oare?), prelegerile d-lui prof. Vâlsan sunt, după cât ştim, singurele încercări de studiere sistematică a condiţiunilor fizice morale şi intelectuale în care sunt ţinuţi să lucreze studenţii români.

Mai sumar şi cu altă perspectivă, d. prof. *Nae Ionescu* a încercat în lecţia de deschidere a cursului de logică din 1933—34, să lămurească tineretului universitar de azi, condiţiile spirituale în care urmează să studieze ştiinţa în genere şi în deosebi filosofia. E drept că, datorită poate conciziei cu care a trebuit să fie înfăţişată, într'o singură prelegere, situaţia tragică a studentului de azi, care fiind înclinat spre fapta nemijlocită, e silit să se supună unei discipline de cercetare «de care nu-i arde» câtuşi de puţin, — lucrurile spuse de d-sa au putut fi, judecând după ce s'a scris în această privinţă, şi greşit înţelese. Nu ne îndoim însă că cei mai mulţi din câţi au ascultat lecţia, au înţeles-o în adevăratul ei tâlc şi vor fi fost aduşi să cugete, cu acest prilej, ceva mai adânc asupra condiţiilor sufleteşti de lucru, în care se pregăteşte pentru lupta vieţii de mâine tineretul universitar de azi.

O altă serie de prelegeri privitoare nu la «destinul tragic» ci la datoria generaţiei tinere, a ţinut, tot în anul 1933—34 profesorul *Simion Mehedinţi*. După ce a arătat deprinderile intelectuale şi morale rele la care trebue să renunţe generaţia de azi, d-sa a întreprins o cercetare amănunţită a vieţii noastre naţionale, desgolind pretutindeni lipsurile de care suferă societatea românească şi arătând sumar măsurile de îndreptare. S'au spus lucruri cari nădăjduim că au dat serios de gândit celor cari au avut prilejul să le asculte.

Dar de o vie actualitate pentru studenţi au fost, anul acesta, lecţiile d-lui Profesor *P. P. Negulescu* despre lipsa de lucru care aşteaptă pe tineretul intelectual de azi, pentru ziua când va trebui să-şi găsească un loc de muncă înlăuntrul societăţii noastre. Profesorul Negulescu obişnueşte, de multă vreme, să trateze în faţa studenţilor probleme de cultură de interes mai larg decât materia cursurilor. Aşà a vorbit pe rând, — ca să ne mărginim la prelegerile din ultimul timp, care se găsesc în cursurile litografiate, — despre valoarea culturii, realitatea progresului în viaţa omenirii, apariţia şi orientarea cugetării filosofice, influenţa modei în desfăşurarea curentelor de idei, problema raselor şi valoarea specificului naţional ca factor de îndrumare pentru o cultură, — toate adevărate cercetări sociologice asupra ideilor şi formelor vieţii contemporane, cum nu obişnuesc să facă nici cei cărora le-ar impune-o specialitatea pe care o predau.

Anul acesta a cercetat, într'o analiză care a ţinut 10 lecţii, — lecţiile Profesorului Negulescu se întind cât două prelegeri obişnuite, — *aspectul moral al crizei contemporane*. Cântărind democraţia şi capitalismul ca forme de viaţă ale lumii moderne, a arătat foloasele pe care ele, netăgăduit, le-au adus omenirii, dar şi neajunsurile pe care, fără îndoială, le au. A schiţat apoi, cu Ludwig Bauer, sfârşitul acestei vieţi, a omului modern însuşi ca fiinţă spirituală, socială şi politică, şi a înfăţişat, într'un tablou sintetic, naşterea noului «ev mediu», cu foloasele, dar şi cu barbaria pe care, acolo unde a început să se ivească, a adus-o cu sine.

Recunoscând necesitatea unor schimbări în viaţa socială, economică, morală şi politică a o-

menirei de azi, Profesorul Negulescu a ajuns, în analizele sale, la încheierea că îmbunătăţirile de care duce lipsă societatea de azi, s'ar putea obţine mai de grabă printr'o reformă a *oamenilor* de cât printr'una a *instituţiilor*.

Problema pare să rămână totuşi deschisă, întrucât reforma oamenilor, în înţelesul de reformă a felului cum folosesc ei instituţiile, adică *reforma moravurilor* sau a moralităţii vieţii publice, nu se poate face decât tot prin instituţii, — fie prin cele democratice de azi însă *mai bine* conduse de oameni *mai buni*, fie prin altele în care mai buna funcţionare să atârne mai mult de mai buna lor întocmire decât de chipul cum sunt folosite de oameni, pe bunătatea cărora e prudent să ne rezemăm cât mai puţin.

Un lucru credem că rămâne însă în afară de orice discuţie: *Începutul*, fie pentru reforma oamenilor, fie pentru aceea a instituţiilor însăşi, nu l-au făcut şi nu-l pot face niciodată decât *oamenii*, câţiva sau numai unul singur, mai buni sau mai bun şi în stare să facă binele din capul locului.

Şi acum, ţinând seamă de starea societăţii româneşti, — se vor găsi oare oamenii sau numai omul în stare să înceapă, fie prin reeducarea oamenilor, fie prin schimbarea instituţiilor, marea operă de reorganizare a ei?

Intrebăm —să le sau să-i grăbim ivirea.

D. C. Amzăr

LAMURĂ DE GÂND RUMÂNESC ŞI CREŞTINESC. Insemnăm aci, în această arhivă de gând şi faptă rumânească, o emoţionantă încercare de întoarcere la isvoarele curate ale trecutului nostru bogat în gesturi simbolice, — de înnodare a firelor — de multă vreme rupte — ale tradiţiei noastre cinstite.

De «ziua tineretului», «*oficiul de educaţie a tineretului român*» (O. E. T. R.) dă publicităţii următorul «ceremonial al marilor şezători»:

«Comandantul cel mai mare în grad, oaspetele ilustru, sau conducătorul şezătorii *(acolo unde sunt mitropoliţi sau episcopi — focul va fi aprins de ei)* aprinde şi răscoleşte puţin focul cu un baston adresându-se celor de faţă cu cuvintele:

Aşa trăiau străbunii, dragii mei străjeri, (apoi către foc):

O! Focule, tu ai fost întotdeauna şi ai să rămâi simbolul binelui care isvorăşte din inimele noastre;

Tu eşti simbolul energiei şi al tinereţii noastre;

Tu eşti simbolul idealului nostru.

(Suflând în cele patru direcţii se adresează vânturilor):

O! voi cele patru vânturi dela Miază-zi, Miază-noapte, Răsărit şi Apus, care întreţineţi acest foc, aduceţi în mijlocul nostru virtuţile străbunilor şi aprindeţi mai viu, în sufletele noastre focul sacru de dragoste pentru Ţară şi Rege.

(După o scurtă pauză, cu capul plecat, continuă):

Acum putem începe şezătoarea, fiindcă înţelepciunea lumii şi sufletul străbunilor este cu noi.

Şezătoarea este deschisă».

Autorul acestui «ceremonial» se dovedeşte a fi un mare cunoscător al rânduelilor noastre creştineşti. Opera sa este, fără îndoială, inspirată de rugăciunile («blestemele») Marelui Vasilie. Iată, dacă vreţi şi locul:

«*Teme-te, fugi, depărtează-te, diavole necurate şi spurcate!... Sau cel de dimineaţă, sau cel de miază-zi, sau cel de miază-noapte... Sau de eşti din mare, sau din râu, sau din pământ, sau din fântână, sau din surpătură, sau din groapă, sau din baltă, sau din trestie, sau din noroaie, sau din spurcăciune, sau din luncă, sau din pădure, sau din copaci, sau din păsări, sau din tunet, sau din scăldătoarea apelor, sau din mormânt idolesc; sau de unde ştim, sau de unde nu ştim...*».

Observaţi cum Sfântul Vasilie cel Mare afirmă că dracu' îşi află sălaş în toate elementele naturii, afară de unul: *focul*. De foc fuge. Aceasta a ştiut-o autorul «ceremonialului» când a instituit cultul focului, simbol al curăţiei, al idealului, al binelui.

Dar nu numai în cunoaşterea adâncă a slujbei noastre creştineşti stă explicaţia genezei a-

cestui cult al focului. Ci şi în cunoaşterea trecutului nostru ca neam. Autorul ceremonialului se va fi gândit, nici vorbă, la binele pe care, în repetata lor fugă spre pădure şi spre munţi, l-a făcut străbunilor noştri acest foc, — nădejdea şi scăparea noastră cea mai de pe urmă. Că doar nu degeaba a rămas în popor zisa: *arde-l-ar focul!*

O singură observaţie ne-am îngădui noi, ca unii cari suntem dornici de lucru desăvârşit.

Anume: nu se precizează din ce fel de lemn trebue să fie băţul cu care bodicăe în foc mitropolitul, sau episcopul (sau comandantul). Şi cum poporul nostru a cinstit,întotdeauna, numai două beţe («un băţ de alun ş'unul de go run») vrem să ştim: va fi băţul de alun, ori va fi de gorun?

Ştim că e grea alegerea. Dar avem încredere neţărmurită în perspicacitatea autorului ceremonialului.

G. Racoveanu

PENTRU ROMÂNUL DE MÂINE. O contribuţie, dreaptă ca sentiment, la literatura de reeducare morală şi naţională a Românilor, întâlnim în cuvântarea de mare avânt tineresc pe care d. Al. Cantacuzino a ţinut-o în faţa studenţimii adunate primăvara aceasta, la Craiova şi apărută apoi, nu fără privegherea censurei, în broşura *Românul de Mâine*.

Insufleţit de gândul unei mari şi temeinice reînnoiri româneşti, simţind glasul unei adânci chemări a istoriei noastre, care se vrea *ea însăşi*, demnă, întreagă, desrobită de cugetul şi banul străinilor de neam şi ţară, tânărul autor propune icoana unui român luptător până la înalta şi suprema virtute a eroismului, în tot ce hotărîrea lui dârză şi statornică va întreprinde ca muncă de întărire şi înălţare a ţării sale.

Intrupând toate virtuţile poporului român şi desvăţând cusurile şi pornirile spre rău, un asemenea român, nou în multe privinţe şi mai ales din punct de vedere politic, va putea alcătui temelia unei Românii către care se îndreaptă din ce în ce mai sclipitori de nădejdi, ochii tuturor care-şi iubesc cu adevărat ţara şi neamul.

Recomandăm cetirea acestor pagini ale d-lui Cantacuzino îndeosebi tineretului.

Dinu Buzdugan

MUZEUL TECHNIC ROMÂNESC. — Din îndemnul Rectorului Şcoalei Politechnice din Bucureşti şi prin îndelungata şi tăcuta strădanie şi pricepere a d-lui ing. A. P. Ostaşcu, subdirectorul Şcolii, s'a realizat în ultimii ani la Parcul Carol, un Muzeu industrial, care reprezintă o însemnată faptă românească. Bogata colecţiune de machete, modele, tablouri, grafice, executate cu modeste mijloace şi orânduite cu deosebită competenţă într'un vechiu local al Expoziţiei din 1906 în faţa Pavilionului Regal, însemnează prin valoarea, dar mai ales prin înţelesul obiectelor expuse, şi prin ceace aceasta colecţie devine din zi în zi, un adevărat institut de cultură românească, pe care credem potrivit a-l înfăţişa în cadrul acestei reviste.

Rolul cultural al unui muzeu al technicei şi al ştiinţelor naturale, a fost înţeles încă în secolul trecut de Francezi, cari au creiat la Paris Muzeul dela *Conservatoire National des Arts et Metiers*, urmaţi de Englezi cu Muzeul tehnic dela South-Kensington şi în ultimii treizeci de ani de Germani, cari au realizat la München, în proporţii uriaşe *Deutsches Museum* închinat muncii şi înălţării germane. Dar pentru a fi un institut de cultură, muzeul technic trebue să aibă o *anumită structură spirituală*. Acest lucru l-a înţeles d-l ing. A. P. Ostaşcu, orânduind colecţia muzeului astfel încât vizitatorul să desprindă din observarea capodoperilor technice, nu numai sensul mijloacelor, continuu depăşite, ale unei culturi, care în perspectiva secolelor, este trecătoare, ci sensul etern şi nobil al culturii însăşi, al valorii morale ce o reprezintă sforţarea creatoare a constructorilor, cercetătorilor, inventatorilor, pentru realizarea unei idei în technica omenească. Peste principiul de orânduire istoric, estetic, ştiinţific, organizatorul a pus principiul psihologic educativ, cultural înbinat cu principiul econo-

miei de gândire, — arătând desvoltarea treptată a cercetării şi a invenţiei technice, în pildele caracteristice şi legătura între diferitele domenii, pe cari adesea le aşează în jurul personalităţilor cari le-au creat şi înălţat (ex. maşina electrică, telefonul, iluminatul, etc.). Acest principiu trebue necontenit desvoltat, pentru a înfăţişa de pildă opera lui Copernicus-Keppler-Galilei-Newton, desvoltarea concepţiei noastre despre lume, prin opera lui Papin-Newcomen-Watt, maşina cu vapori, prin opera lui Joule-Robert Mayer-Helmholz, echivalentul mecanic al căldurii, etc. In această orânduire, apare de la sine poziţia fiecărei naţiuni, faţă de problemele culturale ale omenirei, Ştiinţa şi technica prin înbinarea muncii spirituale a tuturor naţiunilor mai ales în desvoltarea lor modernă, se ridică peste hotarele ţărilor şi popoarelor, şi totuşi se poate vedea lămurit, măsura în care diferitele popoare înălţate prin cultură, au contribuit la rezolvirea problemelor technice şi ştiinţifice,aceste contribuţiuni purtând pecetea specificului spiritual al naţiunei sau rasei, din care face parte personalitatea creatoare. Deaceia muzeul nostnu technic, are două înţelesuri: acela de a oglindi spiritul technic şi contribuţia neamului românesc în technică şi ştiinţă şi totodată acela de a fi un institut de învăţătură, de răspândire a technicei în straturile largi ale poporului, pentru ca din această acţiune de înobilare sufletească să iasă la lumină geniile ascunse ale technicei româneşti Vor găsi aici, prin simţământul de adâncă preţuire în faţa valorii morale a atâtor creaţiuni, isvor de stimulare pentru fapte creatoare, tineretul şcolilor de meserii, al liceelor, al şcolilor superioare, dornici de cercetare technică, alături de ucenicul şi muncitorul din uzină, care îşi lărgeşte aici orizontul cunoştinţelor sale, până la învăţătorul sau profesorul venit de departe şi chiar până la specialistul unui domeniu, care îşi desăvârşeşte cultura sa technică. Este de aceia de lăudat, măsura organizatorului, de a lăsa intrarea liberă elevilor muncitorilor şi ţăranilor în costum naţional, pentru a înlesni mai ales acestora, înbogăţirea lor sufletească şi calea de a ajunge prin învăţătură la cunoştinţă, la putinţă şi de aici la faptă.

In cele peste 120 de despărţăminte ale Muzeului ni se înfăţişează realizările technicei universale, în aşa fel, încât în cadrul desvoltării unui domeniu în decursul secolelor până astăzi, se încadrează aproape peste tot realizările asemănătoare — oarecum primitive — ale technicei româneşti rustice — fără influenţe streine — alături de contribuţiile technicei româneşti moderne.

N'ar fi de nici un folos pentru cetitori să trecem în revistă bogata şi valoroasa colecţie de machete ştiinţifice şi obiecte originale ale muzeului nostru. El nu-şi împlineşte cu adevărat funcţiunea de educaţie ştiinţifică şi naţională, decât văzut şi cercetat la faţa locului, — lucru pentru care *Muzeul* posedă toate îndrumările şi lămuririle necesare. Nu ne putem opri totuşi de a atrage atenţia cetitorilor noştri, — care au văzut, nădăjduim, sau vor vedea desigur *Muzeul* din Parcul Carol, — asupra technicei româneşti. Dela podul de piatră al lui Ştefan cel Mare dela Căiuţi până la podul Carol I dela Cernavoda; dela tehnica populară a «focului viu» prin frecarea meleşteului de iască, până la becul chimistului român Tedu, azi răspândit în toate laboratoarele din lume; dela turbina primitivă din Gorj (aflătoare acum la *Deutsches Museum* din München, — Muzeul nostru a reconstituit în mărime naturală întreaga moară în funcţiune) până la dispositivul Ing. Dobrescu de extragere a ţiţeiului; dela industria casnică a ţăranului, bogat reprezintată la muzeu, — un merit deosebit al d-lui ing. Ostaşcu, — şi până la avionul lui Aurel Vlaicu, un titlu de glorie al technicei româneşti — geniul tehnic al Românului a atins, şi ca concepţie şi ca realizare, culmi vrednice de a sta alături de marile realizări tehnice ale altor popoare mai înaintate.

Acest muzeu al technicei româneti, pentru a fi mărit şi perfecţionat, statul şi municipiul Bucureşti, au obligaţiunea de a-l ajuta, după exemplul dela München — pentru a avea un local al său cât mai larg, suportând şi cheltuelile de întreţinere. Iar pentru industriaşii noştri este o datorie de onoare de a contribui cu materii

prime, cu aparate, machete figurând procesele și realizările lor technice și însfârșit cu fonduri pentru a-l înzestra, în cadrul colecției operelor de invenție technică, cu o bibliotecă științifică cu săli pentru lectură și conferințe preparatorii la vizitare, colecții de planuri, pergamente, tablouri ale marilor creatori ai technicei, etc., făcând astfel din acest muzeu un organism viu. In acest mod, el își va îndeplini mai cu folos rolul său cultural, înfățișând în acelaș timp, cuceririle treptate ale technicei și sensul moral al luptei eroice a creatorilor.

Eugen Ionică

UN ALT NUMERUS CLAUSUS. Pentru acei cari s'au obișnuit să privească Universitatea ca o instituție menită numai să pregătească un tineret în așa fel încât abia să poată trece un examen pe care prin fraudă îl poate trece și pe nepregătite, și să obțină o diplomă cu puterea magică de a-i da, fără multă bătaie de cap, un plasament sigur, măsura luată în ultimul timp de Ministerul Instrucțiunii Publice cu asentimentul Rectoratelor și a Senatului Universitar, apare firească.

Avem, se spune, un număr prea mare de titrați fără slujbă și fără putința de a-și face vre-un alt rost, care să le asigure pâinea de toate zilele. Acest număr prea mare, crește an cu an, prin contingente noui și poț cu nemulțumirea lor, să amenințe ordinea publică. Ne mai fiind locuri libere în instituțiunile Statului, ce poți face mai bun decât să limitezi prin orice mijloace numărul candidaților la Universitate, implicit și la slujbele bugetare.

Este de mirare că această măsură vine din partea unui guvern liberal, uitând că tot un asemenea guvern, printr'o politică exagerată de încurajare, îndată după războiu, a adus la supraproducția de licențiați, uitând în acelaș timp puncte esențiale din propria-i doctrină. și imitând în această privință, pe național-țărăniști care voind să curme răul dela «rădăcină» au ridicat obligativitatea învățământului primar și desființat un număr mare de școli primare și licee (tocmai ei luptătorii pentru ridicarea poporului).

Din nefericire numărul celor ce au despre Universitate o concepție de căpătuială este foarte mare și în rândurile studențimii și în rândurile oficialității. Altfel cum s'ar fi putut ajunge la măsuri atât de ușoare și de anticulturale ?

Dar oare, numai să acorde diplome și să asigure slujbe la Stat, aceasta este menirea Universității în viața culturală a unui popor ?

Departe de a forma postulanți cu o pregătire intelectuală aproximativă, care, atunci când nu falsifică cugetul și caracterul tineretului nostru universitar, este de prisos, stearpă și deci sortită uitării, Universitatea înseamnă propriu vorbind și ar trebui să fie și de fapt, *școala cea mai înaltă de bună creștere*, de disciplinare a caracterului și a minții, de înobilare a inimii. Ea înseamnă deopotrivă, școala cea mai înaltă, în care tânărul dornic, *învață* și *deprinde*, prin muncă stăruitoare și îndrumată pas cu pas de profesor, să-și descopere singur drumurile și rostul, pentru ca astfel să poată, el singur, să-și rânduiască apoi faptele potrivit nevoilor lui și potrivit cerințelor vieții.

Un tineret astfel învățat va avea oroare de «rosturile» sigure și lipsite de perspectivă a slujbelor administrative și va fi el însuși creator de rosturi noui spre binele său și a neamului; iar rolul politicii de stat, se va schimba atunci din acela de oficiu de plasare a clientelei politice și a protejaților de tot felul, într'un oficiu superior de pază a rânduielilor sociale care asigură o muncă liniștită și un nivel superior de viață individuală.

De fapt însă, Universitățile noastre, nu au ca primă grije formarea de cercetători siguri, exploatatori curagioși ai ținuturilor abstracte ale spiritului, și nici de oameni, cu conștiința veșnic trează a solidarității cu neamul lor, semenul lor cel mai apropiat, și cu conștiința superioară a rostului general omenesc. Ele sunt departe de drumul adevăratei lor meniri, fiind dimpotrivă, supuse și folosite în slujba unor interese politice imediate și de orizont îngust.

Problema cea mare este cum ajungem să facem din Universitate școală serioasă și de nivel înalt care să *impună*, nu prin strășnicia condițiunilor de intrare, ci prin învățătura temeinică și alegerea ce trebue să o facă în cursul celor 3—4 ani de studiu.

Rezolvarea cea dreaptă ar fi deci *o mai bună organizare a Universității*, în ce privește programele, natura cursurilor cu măsuri în sensul unei mai bune supravegheri a activității profesorilor, fiind știut că nu poți face școală adevărată cu profesori dintre cari unii nu corespund ca nivel înaltei instituții, iar alții sunt furați de activități extra-academice, sau au o concepție comodă despre rolul lor, mărginindu-se la o activitate academică cuprinsă strict în limitele obligatorii ale regulamentului, prezentându-se la cursuri cu atitudine rece și de sus, ori neprezentându-se decât la rari răstimpuri pentru ca distanța dintre ei care vorbesc și ceilalți care-i ascultă să fie cât mai mare.

In acest fel dintre cei care vin la Universitate câți își vor putea face un legământ de disciplină severă și câți se vor învrednici să pornească și să se țină pe un drum prea frumos, este adevărat, dar atât de greu de urmat ? Se va vedea. Ne putem însă închipui că nu prea mulți. Se va opera astfel o restrângere *naturală* a numărului lor și aceasta nu pe cale de legi și regulamente care jignesc năzuințele firești de ridicare spirituală și morală a oricărui om, și care vin în acelaș timp în contrazicere cu ideile de bază ale politicii noastre de Stat actuale. Dimpotrivă ar trebui luate înțelepte măsuri de încurajare și ar trebui să se facă și mai departe sacrificii materiale în acest scop,pentrucă sforțarea de înălțare pe o treaptă superioară de cultură nu este prea ușoară și nu oricine năzuește poate să și ajungă, și nici prea ispititoare pentru un tineret căruia nu-i s'a format încă din liceu gustul pentru munca continuă și rodnică.

Măsurile de îndreptare a relelor vor trebui să fie deci altele decât cele de restrângere a numărului studenților. Ele vor trebui să țintească la o nouă orientare a muncii academice. Am arătat că formarea tinerilor, atât ca disciplină interioară cât și ca deprindere în arta de a cerceta sau a îndruma, este scopul acestei munci. Și anume în vederea nevoilor societății românești în sânul căreia și pentru care instituția universitară trebuie să lucreze.

Limitarea numărului studenților așa cum s'a făcut pune o problemă națională în termeni lipsiți de o dreaptă înțelegere a stărilor de fapt și de perspectivă de viitor.

Ion Samarineanu

OAMENI CARI AU FOST

DIMITRIE CANTEMIR. — Aducerea osemintelor lui Dimitrie Cantemir dela Moscova în capitala Moldovei a fost pentru întreaga suflare românească o împrejurare asemenea cu aceea pe care a avut-o poporul frances, în 1840, la primirea rămășițelor pământești ale marelui Napoleon. «Sire, vous reviendrez dans votre capitale» exclama emoționat Victor Hugo. Și Dimitrie Cantemir s'a întors în capitala lui, după 224 de ani de exil în țara rusească. Acest mare domn, mare învățat și mare Român a lăsat în 1711, după înfrângerea dela Stănilești, o Moldovă umilită, a cărei soarte depindea — ca și aceea a Țării Românești — de bunul plac al Turcilor și a găsit, în 1935, o Românie întregită, a cărei soartă însă ar fi să depindă mai mult de propria sa destoinicie decât de bunul plac al altora, chiar când aceștia nu mai sunt Turcii.

Acum 224 ani, când Dimitrie Cantemir părăsea Moldova, Românii erau despărțiți politicește. Moldova avea să fie dată lui Nicolae Mavrocordat, în Țara Românească domnea Constantin Brâncoveanu, dușmanul Cantemireștilor, iar Transilvania trecuse, nu de mult, sub stăpânirea Habsburgilor. In ciuda acestei lipse de unitate politică, poporul român de pretutindeni a avut conștiința comunității sale de origine și limbă. Acest lucru se observă în opera lui Miron Costin, în Moldova, și în aceea a eruditului Constantin Cantacuzino Stolnicul, în Muntenia Nimeni însă până la Dimitrie Cantemir nu a arătat cu mai multă autoritate ști-

inţifică unitatea neamului românesc, originea comună a tuturor Românilor — chiar şi a celor din sudul Dunării — nobleţea acestor origini, continuitatea Românilor în Dacia lui Traian, caracterul românesc al Transilvaniei: «Iar acum vine rândul să arătăm cea mai de pe urmă socoteală, adecă să aducem toate mărturiile istoricilor, pe scurt, carele dovedesc precum Dachiia au fost dela Traian împărat, cu cetăţeni şi slujitori vechi romani, descălecată şi de aciia precum aceiaşi Romani să fie moşii strămoşii Românilor carii şi astăzi în părţile lăcuitori se află adecă Moldovenii, Muntenii, Maramureşenii, Românii de peste Dunăre şi Coţovlahii din ţara grecească, căci toate aceste nároade dintr'aceiaşi Romani ai lui Traian să fie, nu numai limba şi graiul, ci şi a tuturor vremii istorii mărturisesc».

Ideea unităţii etnolinguistice a tuturor Românilor pe care o găsim în opera atât de românească a lui Dimitrie Cantemir avea să servească generaţiilor viitoare în combaterea teoriilor susţinute de duşmanii neamului nostru. Când s'a încercat din partea adversarilor noştri să se arate că noi nu suntem acasă, că Ardealul nu ne aparţine, că suntem veniţi din altă parte şi că avem o origine cu totul obscură, învăţaţii noştri, începând cu Micu, Şincai şi Maior, până la Xenopol, Iorga şi Pârvan au fost călăuziţi de geniul lui Cantemir în lupta dusă împotriva acelora cari ne contestau orice drept pe pământul pe care îl ocupăm şi îl stăpânim pentru vecie. «Ardealul şi acum de Românii noştri este plin» a spus Cantemir şi nimeni — nici măcar duşmanii noştri — nu a putut contesta acest adevăr.

Dar dacă Dimitrie Cantemir ne aparţine nouă Românilor, prin originea sa, prin marele interes pe care îl arată trecutului Românilor şi îndeosebi istoriei, geografiei şi obiceiurilor Moldovei, el aparţine şi ştiinţei universale. Poliglot — cunoştea latina, franceza, greaca limbile orientale —, om cu cunoştinţe vaste în mai toate ramurile de activitate ale spiritului uman (filosofie, istorie, geografie, musică, etc.), Dimitrie Cantemir, dacă ar fi aparţinut în epoca lui unei naţii mari, — dacă ar fi fost Francez, de pildă — ar fi întrecut în celebritate pe mulţi dintre învăţaţii secolului al XVIII-lea. Monstequieu e mare pentru că aparţine Franţei şi unei literaturi citite pe tot globul. Inchipuiţi-vă un Montesquieu moldovean şi un Cantemir francez ! Mulţi vor surâde poate în faţa acestei exaltări a calităţilor naţionale. Acestora însă le vom răspunde că neamul nostru ar fi ajuns mult mai departe dacă nu ar fi avut, spre deosebire de alte naţii, o neîncredere exagerată în tot ce e creaţie românească şi o admiraţie oarbă în tot ce e străin.

Problema creşterii şi decăderii puterii unui imperiu, care avea să fie înfăţişată de Montesquieu în *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence* şi de Gibbon în *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, a fost abordată pentru întâia dată, cu toată erudiţia unui învăţat european din secolul al XVIII-lea şi a unui orientalist desăvârşit, de Dimitrie Cantemir în *Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae*, tradusă în engleză, franceză şi germană.

Până la Dimitrie Cantemir, istoria împărăţiei otomane — a acestei urmaşe a imperiului bizantin, cum o socoteşte d. prof. Iorga — nu era cunoscută decât din opera grecului Halcocondilas, din aceea a germanului Leunclavius şi din traducerile cronicei lui Saad-ed-din, făcute de Bratutti şi Podesta. Dimitrie Cantemir care trăise la Constantinopol şi văzuse starea puternicei împărăţii de odinioară, care asistase la sforţările zadarnice ale Kiupriuliilor, la revoltele ienicerilor şi la înfrângerile Turcilor, în Moreia şi la Dunăre, a dat cea mai bine informată istorie a creşterii şi descreşterii imperiului otoman.

Până la cartea lui Hammer din prima jumătate a secolului trecut şi până la clasica *Geschichte des Osmanischen Reiches* a d-lui prof. Iorga, scrierea lui D. Cantemir a fost opera fundamentală la care putea recurge un cercetător care se interesa de trecutul împărăţiei otomane.

Cu Dimitrie Cantemir se poate mândri deci nu numai neamul nostru, ci întreaga cultură europeană. Nobilul lui chip a fost de multe ori reprodus de gravori şi de pictori, iar cine visitează muzeul de pictură din Rouen e impresionat de figura demnă a unui personagiu îmbrăcat într'un costum ciudat în care se întâlneşte moda din Apus a secolului al XVII-lea cu cea orientală. Sub inscripţia „Hospodar de Valachie, par un inconnu» orice Român recunoaşte pe Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei. O copie a acestui portret a fost de curând dăruită Academiei Române de d. prof. Iorga.

Fie ca la întoarcerea acestor scumpe oseminte, cari au întrupat odinioară, într'un chip aşa de înalt, duhul acestui pământ, neamul nostru să se pătrundă odată mai mult de *omenia* la care poate ajunge, dar mai ales de încordarea de gând şi faptă proprie, pe care trebue s'o pună, fără ocol şi fără sfială, *în slujba acestei ţinte*. Altfel duhul marelui Stăpân şi Invăţat al neamului românesc, nu-şi va găsi odihna pe care de două veacuri o aşteaptă.

E singurul chip în care i ne putem dovedi vrednici urmaşi.

Valeriu Papahagi.

EUGEN GOGA. In ziua Eroilor, a fost redat ţărânii Ardealului românesc, trupul încă tânăr al lui Eugen Goga, iar sufletul lui străjueşte de acum, din lumea drepţilor, peste patria noastră, alături de ale camarazilor lui de luptă. Cu sabia şi cu cuvântul, acest fecior cu inima largă, al Ardealului obidit, a săvârşit faptă românească, în anii cei mai grei pentru neamul nostru. Rănit în luptele din Galiţia, prizonier la Ruşi, el este dus departe în fundul Siberiei, de unde se întoarce mii de kilometri în ţara lui, pentru a lupta din nou, simplu dar mândru ostaş în regimentul 80 la Turtucaia. La Arabaz căzu rănit — «dar de astădată pentru Ardeal» — cu braţul drept zdrobit de o schijă de obuz înfrăţind pe câmpul de luptă, sângele lui cu al fraţilor din ţara mamă. In epoca ce s'a scurs dela Unire, tristă pentru noi prin dezertarea atât de multor foşti combatanţi, de la datoria lor sfântă de a veghea cu arma, la realizarea unei politice de demnitate românească, Eugen Goga nu s'a înbulzit nici la masa decoraţilor, nici la a celor ghiftuiţi în tovărăşia streinilor, ci prin alesul lui cuvânt scris şi rostit, el a dus modest mai departe, făclia jertfei celor căzuţi pentru idealul unei Românii mai bune. In «Ţara Noastră», în viguroasa «Carte a Facerii» în neuitatele-i cuvântări, dela 5 Aprilie 1934, în toată ţara, până la aceia dela Soroca, până în ultima lui clipă Eugen Goga a propovăduit cu jertfa sănătăţii, unirea Românilor cu mintea luminată, într'o tabără naţională. Amintirea gândului şi a faptei lui eroice, dăinuiască deapururi în inimele româneşti.

Eugen Ionică

PANAIT ISTRATI a murit. Acum când nu mai este între noi, când lumea în care a plecat ne impune un moment de reculegere, cuvântul nostru trebue să însemne nu numai o pomenire ei şi o dreaptă judecată.

Cine a fost şi ce a făcut Panait Istrati ne este oarecum cunoscut din scrierile de până acum. In primul rând el a fost unul din cei mai mari scriitori pe cari i-a avut neamul nostru, devenit şi cel mai universal prin ajutorul limbei în care a scris. In al doilea rând el a fost un apostol al unei învăţături pe care a încercat să o răspândească.

Arta lui Panait Istrati a stăpânit şi a fermecat o lume întreagă. Inzestrat cu un deosebit dar de povestitor, a însufleţit şi descris într'un chip viu tot ceeace i-a fost apropiat şi mai ales propriu. Numai că el nu a fost atât un romancier cât un poet, un povestitor liric. El ne-a redat Brăila cu oamenii săi dârji şi frământaţi, cu Dunărea puternică şi pitorească, Bărăganul cu zările sale nesfârşite, cu aşezările pitite sub cer şi oamenii săi bronzaţi. Panait Istrati a răspândit omul şi priveliştea românească peste graniţele ei şi le-a pictat cu puterea şi arta unui pictor liric.

Dar latura mai interesantă a acestei vieţi, a fost acţiunea pe care încerca să o desfăşoare, învăţătura pe care lupta să o răspândească pe cale literară. Panait Istrati a fost un om viu,

neastâmpărat, dornic de lumină și libertate, dornic de o lume nouă, lucruri pentru cari a sacrificat totul, poate însăși viața. In închipuirea lui de poet al vieții a dăinuit mereu o *desăvârșită* așezare a societății și o *deplină* stăpânire a binelui. Lumea închipuirii sale o vedea împlinită aevea.

Obsedat de ceeace considera el mai autentic în viața sa interioară, mânat de sentimentele și ideile sale pe cari le dorea obiective, el a căutat mereu, s'a răsvrătit mereu și a negat mereu. Iată o mărturisire făcută d-lui Petre Manoliu, atunci când era în preajma morții: «...am plecat, deoarece întotdeauna, oridecâteori te oprești, orizontul devine îngust, mic, prea îngust. *Am călătorit mereu ca să ajung la mine*. Căci m'am iubit mult. M'am iubit, dacă prin asta înțelegem că mi-am satisfăcut toate dorințele. Astfel am ajuns să mă surprind odată că eu am negat mai mult decât am afirmat. Căci *nu am vrut să mă opresc nicăieri*». Și mai departe: «...noi trebue să luptăm împotriva elementelor care degradează pe om. Căci ajungând să devină superior omul e obligat azi și de acum înainte mereu să-și apere superioritatea. Astfel viața mea e numai o apărare a omului. *Eu căutam omul curat, omul pur*». Pentru aceasta el a strigat: «*Să nu aderi!* Nimeni nu merită să i te supui. Privește pe omul curat și vei vedea pe Dumnezeu...».

Iată, între altele, o interesantă mărturisire pentru cunoașterea lui Panait Istrati și a tipului de om pe care el l-a reprezentat. Noi, care ne-am grupat în jurul acestei reviste, prețuim din el artistul, dar nu ne vedem în el un îndrumător, un înaintaș. Putem spune despre Panait Istrati ceeace a spus Barrès în 1912 despre Rousseau: admir artistul dar nu îi voi cere învățături pentru viață. Și poate nici atât deoarece arta nu este niciodată independentă de ceeace formează personalitatea intelectuală și morală a creeatorului.

In adevăr scriitorul nostru poate fi așezat fără greșeală în categoria inițiatorilor și profeților desordinei lumei moderne dela Rousseau la Tolstoi. Scriitorul francez Romain Rolland, nu i-a dat numai o recomandare publică pentru a-l face cunoscut, ci i-a fost și un adevărat conducător spiritual. Cine a cetit *Jean Cristophe* își poate da bine seama cât de puternic a rodit acesta în viața lui *Adrian Zografi*. Cultul Omului și autodivinizarea le sunt caracteristice.

Inclinat propriilor sale sentimente, transformând lumea după propria sa structură sufletească, Panait Istrati nu a putut să cunoască rânduiala lumii obiective și nici măcar să o cerceteze. Invățătura sa desprinde omul din legăturile sale firești ce le are cu o seamă de lucruri obiective și prin care el se întregește și crește. Invățătura sa îndepărtează ființa spirituală a omului de tot ceeace înseamnă experiență statornică și legi ale omeniei cum sunt: familia, națiunea, pământul și cerul, în care el s'a născut și trăit, rupându-i astfel echilibrul moral. Voind, ca toți înaintașii săi, să facă din om un *supraom*, isbutește să-l facă *neom*. Cu toată tăria gândului său, cu tot fanatismul și curățenia faptei sale, a fost un învins, un învins al propriului său temperament, așa cum a și recunoscut-o în parte atunci când era prea târziu. Dupăce a negat totul pentru o himeră, atunci când a băgat de seamă «că și sentimentele pot să-l înșele», Panait Istrati s'a întors, poate fără voia lui, acolo unde avea datoria să rămână dela început. A fost pedepsit să nu poată muri fără acele lucruri pe care le batjocorise și distrusese în sufletul său. Este un lucru ce trebue să dea gândit acelora cari împărtășesc gândurile marelui scriitor.

Intoarcerea sa între noi ne-a înduioșat adânc. Sforțarea din urmă ni l-a apropiat ca sentiment. Și totuși, cu toată această întoarcere, la care se adaogă recunoștința ce o datorăm povestitorului, noi nu-l putem primi ca pe un învățător. «Omul care nu aderă la nimic» nu este dintre ai noștri. Acesta a fost și *a rămas* (poate fără voia lui) Panait Istrati. El poate fi al D-lor M. Eliade, P. Manoliu sau C. Noica (ultimul se pare că aderă la toate, ceeace e tot una cu a nu adera la nimic...) dar nu poate fi al nostru.

Experiențele interioare desordonate, fie ele cât de autentice și originale, atâta vreme cât rămân o chestiune intimă a insului respectiv și nu atacă buna rânduială a omului în colectivitate, nu avem pentruce să le condamnăm. Atunci însă când ele devin active și se vor publice, judecarea lor este cerută de natura lucrurilor și a vieții însăși. Cine îl va cerceta pe Panait Istrati în acest sens, după întreaga sa operă, își va câștiga un deosebit merit în cultura românească. Insemnarea noastră în afară de pomenirea ce i-o datorăm, a voit doar să pună o problemă: Panait Istrati și rânduiala.

Ernest Bernea.

REVISTE

INSEMNĂRI SOCIOLOGICE. Profesorul de Sociologie dela Universitatea din Cernăuți, d. Traian Brăileanu, a scos de curând, supt titlul de *Insemnări sociologice*, o nouă revistă de sociologie, etică și politică, prețioasă prin spiritul românesc de care e străbătută. Mica revistă se mărturisește, din capul locului, dușmana speculației în sociologie și pornește la cercetări *de fapte concrete*. Al doilea punct care merită să fie subliniat este însemnătatea pe care d. Traian Brăileanu și colaboratorii săi o dau *istoriei*, trecutului social al popoarelor, atât în sociologie cât și în politică. In felul acesta științele sociale ca și arta guvernării capătă orizontul de care au nevoe. Iar politica propovăduită de *Insemnări* se caracterizează printr'o înaltă ținută morală și printr'o neclintită credință în puterile de redeșteptare și reînnoire ale neamului românesc.

Fără a fi o revistă de cercetări propriu zise, *Insemnări sociologice* pun și discută, în spirit sociologic, probleme sociale și politice, practice, cum sunt problema *răzeșilor*, funcția socială *a scriitorului*, problema *muncitorească*, problema *guvernării*, problema reeducării politice și morale a conducătorilor, etc., a căror deslegare se face în lumina unei credințe care năzuește la reorganizarea din temelii a vieții noastre publice. Constatările, reflecțiile și propunerile d-lui Leon Țopa cu privire la răzeși, sunt de cel mai mare interes, pentru cine vrea să creeze o țărănime înstărită și luminată, ca temelie de neclintit a unei Țări puternice.

Cerințele morale (disciplina, camaraderia, iubirea, speranța, etc.) ale *noului drum*, sunt iarăși de notat pentru o temeinică reeducare politică și morală a societății noastre.

Cu acest conținut și această ținută, *Insemnările sociologice* împlinesc o lipsă și aduc, în forma modestă în care se înfățișează, servicii mai mari decât o pot face alte reviste de sociologie mai savante și pretențioase dar și mai îndepărtate de adevăratele probleme ale culturii și societății românești.

Dinu Buzdugan

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE apare lunar de un an și jumătate. Are înfățișare plăcută și este ieftină. Totuși, acțiunea ei culturală nu ni se pare dintre cele mai vii; puterea ei de stăpânire asupra publicului românesc nu poate fi ușor înregistrată. Această situație nu o putem pune, desigur, numai pe seama conținutului care în articole izolate, nu rareori este deosebit de interesant, ci mai mult pe concepția care îi stă la temelie.

Revista Fundațiilor Regale nu corespunde unor nevoi prezente și adânci ale sbuciumatei noastre societăți și este lipsită de o unitate de vederi. Conținutul atât de variat și adesea contradictoriu al revistei o transformă într'un adevărat bazar. Alături de părerile... gingașe (vi Paul Zarifopol) ale d-lui Șerban Cioculescu și ideile vesele ale d-lui Vladimir Streinul, stă activitatea pretutindeni absentă a d-lui Radu Cioculescu.

Dar în afară de critica literară, în deosebi filosofia este aceea care pare să fie lipsită mai mult de un control. (Căci cine în definitiv să o facă?!) In afară de interesantele studii ale D.lor Prof. C. Rădulescu-Motru și P. P. Negulescu, filosofia, dacă nu este lirică, afirmativă și mai ales laudativă (v. C. Noica) este lipsită de înțelegere și încărcată de erori (vi P. Comarnescu și O. Lemnaru).

R. F. R. rămâne cea mai răspândită revistă românească — ceeace nu-i un merit de mică importanță.

Dinu Buzdugan

BULETINUL ASOCIAŢIEI GENERALE A INGINERILOR ROMÂNI, reorganizat cu începerea acestui an, apare lunar în condiţiuni technice deosebit de îngrijite, foarte bogat în note, recenzii, rezumate de conferinţe technice şi informaţii privitoare la activitatea ştiinţifică şi profesională a corpului ingineresc din ţară. Ultimul număr, cuprinde un studiu de actualitate asupra reorganizării învăţământului technic superior, datorit d-lui Prof. M. Manoilescu care luând preşedenţia inginerilor noştri, aduce o înviorare românească acestei Asociaţii. Buletinul ar face operă şi mai utilă, dând la iveală studii cât mai documentate asupra posibilităţilor de creare a unor industrii româneşti necesare desvoltării economiei noastre naţionale, cu mijloace şi în spirit technic românesc.

Eugen Ionică

MIŞCAREA REGIONALĂ

NOTA REDACŢIEI. — Împrejurări redacţionale ne silesc să lăsăm pentru Nr. 3, însemnările noastre privitoare la mişcarea regională — reviste, grupări, conferinţe, concerte. Cerând îngăduinţa confraţilor noştri din provincie pentru această întârziere, facem tuturor rugămintea de a binevoi să ne ţină, de pretutindeni, la curent cu activitatea lor culturală.

D. B.

CĂRŢI ŞI REVISTE PRIMITE LA REDACŢIE

I. C. PETRESCU, *Şcoale de experimentare*, Bucureşti, 1935; din publicaţiile *Institutului Pedagogic Român*; 224 pag.

TUDOR VIANU, *Ion Barbu*, Cultura Naţională, Bucureşti, 1935.

TUDOR VIANU, *Estetică* I, Fundaţia p. literatură şi artă «Regele Carol I», Bucureşti 1934.

ARON COTRUŞ, *Horia*, Varşovia, 1935.

AL. DIMA, *Al. Odobescu*, privire sintetică, Sibiu 1935.

LICU POP, *Un filosof al Istoriei: Al. Xenopol*, Sibiu 1935. Două conferinţe ale grupării *Thesis*.

TEODOR SCARLAT, *Claviaturi* (versuri), «Bucovina», Bucureşti 1935.

MIRCEA STREINUL, *Itinerar cu anexe în vis, Cartea pământului*, Iconar, Cernăuţi 1934.

REVUE DE TRANSYLVANIE, vol. I, nr. 4. Ianuarie-Martie 1935, 114 pag., cuprinzând foarte interesante şi documentate studii privitoare la istoria şi viaţa actuală a României de peste Carpaţi. Colaborează I. Lupaş, S. Manuilă, S. Dragomir, C. Petranu, L. Someşan şi N. Săulescu, Note şi dări de seamă.

GÂND ROMÂNESC, revistă lunară de cultură editată de *Astra*, anul III, n-rele 1, 2, 4 şi 4.

REVISTA DE FILOSOFIE, Ian.-Martie 1935 cu studii semnate de d-nii G. Zapan, Al. Claudian, Georgiade şi C. Noica. Recenzii puţine, asupra unor cărţi alese unele prea la 'ntâmplare, altele prea 'ntradins, reduse la simple rezumate, şi încă şi acelea foarte sumare.

IDEEA ROMÂNEASCĂ, an. I nr. 1, revistă lunară de critică, ideologie şi literatură, scoasă de d. Pavel Costin Deleanu cu apropiata colaborare a d-lui Mircea Vulcănescu, prezintă, în lupta de îndrumare a culturii româneşti, o ideologie politică reacţionară şi o spiritualitate ortodoxă, continuând activitatea de *Asociaţia studenţilor creştini români*.

ŢARA BÂRSEI (Braşov) n-rele 1, 2, 3, şi 4 din 1935 cu preţioase şi temeinice studii de istorie culturală şi politică a regiunii, datorite unor cercetători cunoscuţi ca A. Sacerdoţeanu, Candid Muşlea, Iosif Şchiopul şi a.

FAMILIA (Oradea)» n-rele 1 şi 2 (Martie, Aprilie-Mai 1935) în care să dăm cu bucurie contribuţia mai întinsă a d-lui Al. Olteanu cu privire la problemele ungureşti şi articolul d-lui Al. Dima, *Localismul creator*, apărut într'o redactare mai sumară şi în *Blajul* din Aprilie 1935, cu idei aşa de preţuite la *Rânduiala*

Din lipsă de spaţiu, vom continua la n-rul viitor lista cărţilor primite la redacţie.

DIN CUPRINSUL NUMERELOR URMĂTOARE:

Tradiţie şi Revoluţie.

Indrumare şi îndrumător.

Filosofia ca obiect de cercetare ştiinţifică.

Idealurile «generaţiei tinere».

Psihologia românească.

Filosofia la Universitate.

Aromânii şi rolul lor economic.

Agricultura şi economia naţională.

Problema ridicării culturale a satelor.

Poesia română contemporană.

Romanul românesc contemporan.

Horia.

Avram Iancu.

Pentru *Insemnări*, autorii şi editorii sunt rugaţi a trimite cărţile pe adresa redacţiei.

PREȚUL LEI 50.